Urza

Anarchokapitalismus

Anarchokapitalismus
Stát je špatný sluha, ale zlý pán

Vydala Tereza Sladkovská roku 2018.

Anarchokapitalismus

Stát je špatný sluha, ale zlý pán

Tato kniha je věnována Tereze,
se kterou mohu plně sdílet všechny své světy.

„Kapitalismus je vrcholné vyjádření anarchie
a anarchie je vrcholné vyjádření kapitalismu.
Nejen, že jsou kompatibilní, ale jedno
bez druhého ani nemůže plně existovat.
Pravá anarchie bude kapitalismem
a pravý kapitalismus bude anarchií.“

Murray Newton Rothbard

Poděkování

Děkuji Stříbrné Růžičce za lidskost, kterou
mi vnesla jak do života, tak i do nazírání
na svět a anarchokapitalismus.

Děkuji Tereze za citovou i praktickou podporu
při vydávání této knihy; bez ní by nikdy nevyšla.

Děkuji Veronice za sazbu, obálku, logo, další grafiku
i za nekonečnou trpělivost se všemi mými požadavky.

Děkuji Katlin za finální korekturu
provedenou v časové tísni rychlostí blesku.

Děkuji za náměty, kritiku, připomínky
a korekturu následujícím lidem:
Ondřej Čada
Katina Verena Papadopoulou Dannemann
Jana Urzová
Zdeňka Staňková
Anna Třešňáková
Matthias Lukl
Radka Mužíková
Jakub Skala
Petr Málek
Kateřina Magrlová
Kateřina Přibylová
Jana Růžičková
Jana Spiritová
Jana Ryšková
Jana K.
Tereza Vysloužilová
a dále děkuji všem ostatním, kteří se mnou kdy
diskutovali; především pak těm, kteří nesouhlasili.

Obsah

Tři příběhy 11
Příběh první 11
Příběh druhý 17
Příběh třetí 23
Anarchokapitalismus 28
Pár slov úvodem 34
1. Vzácné zdroje a systém cen 36
2. Proč selhává centrální plánování? 42
2: Nemožnost ekonomické kalkulace v centrálním plánování ... 48
2: Problém ekonomické kalkulace očima jednotlivce 53
3. Princip neagrese 57
4. Podpora nezodpovědnosti tvoří nezodpovědné 63
5. Peníze 69
6. Hasiči 75
7. Umění a kultura 81
8. Školství 87
8: Školství a svoboda 93
8: Vzdělávání a propaganda 99
9. Sociální systém 105
10. Zdravotnictví 111
11. Veřejná prostranství a svoboda slova 117
12. Silnice a dopravní pravidla 123
13. Životní prostředí 129
14. Soudnictví 135
14: Svobodné soudnictví a princip neagrese 141
15. Vymáhání práva 145
15: Zločin a trest 151
16. Armáda 157
XX. Boření mýtů 163
Závěr; a co dál? 168

dodatek
Další oblasti státního vlivu 173
Drogy 173
Zbraně 179
Věda 185
Práce 189
Často kladené námitky 195
Ekonomie 195
Historie 202
Lidské jednání 204
Peníze a bankovnictví 208
Polemika 211
Přirozené právo 216
Vaše poznámky 219
Nakloněni svobodě 226
Kdo jsme? 226
Jiná cesta 229
Poděkování 233

ISBN 978-80-270-1648-8

Tři příběhy

Příběh první

Tereza přidala do kroku, protože jí začalo být chladno.

Na město padl soumrak, a tak se snažila nikde zbytečně nezdržovat. Za chvíli se však přeci jen zastavila, aby pohlédla do světla pouliční lampy a mohla pozorovat padající sníh. A ten byl… nádherný. Přemýšlela, kdy naposledy něco takového viděla. Vzpomněla si. Tehdy na horách, ještě jako malá holka. Přesně tam viděla vločky tak veliké a padalo jich tolik, že to připomínalo sypající se peří.

Okolní park byl pokryt sněhem a ve světlech lamp se nádherně třpytil. Tereza cítila, jak ji vločky lechtají ve tváři, a ještě chvíli se nechala unášet nostalgií. Přesto když vydechla a z úst se jí vyhrnul obláček páry, vrátila se zpět do reality. Do té reality, kde tuhne zimou a konečky prstů omrzají.

Setřásla sníh z kabátu i vlasů a chtěla se vydat zase na cestu, ale v tu chvíli ji přepadla úzkost. Byl to jen okamžik. Jako nějaké varování. Něco zkrátka nebylo v pořádku.

Možná za to mohlo okolní ticho. Ticho, jako by najednou veškerý život pominul. Něco jí však říkalo, že není sama.

Rychlým krokem vyrazila směrem k domovu.

Holka, neplaš, uklidňovala se. Jednou u sebe máš dost peněz, hned jsi z toho nervózní a vidíš bubáky za každým rohem.

Přesto však ještě zrychlila a pokračovala velice svižným tempem. Po chvíli jí už ani nebyla zima. Ještě pár minut chůze a bude doma…

Zaslechla kroky.

Nebo se jí to jen zdálo? Ohlédla se a uviděla zavalitého muže, který si to štrádoval mimo pěšinku. Nešel přímo k ní, navíc je zatím dělila docela velká vzdálenost, avšak budou-li oba pokračovat v chůzi jako doposud, zanedlouho se jejich cesty střetnou. Ta představa jí najednou byla extrémně nepříjemná. A k tomu ten plíživý pocit.

Znovu přidala do kroku. Téměř běžela. Namlouvá si to, nebo neznámý také zrychlil?

Sakra, přestaň to tak dramatizovat, pomyslela si. Potřebuješ se uklidnit.

Vždyť se vlastně vůbec nic neděje. Zastavila se a začala po kapsách hledat cigarety. Muž pokračoval v chůzi, Tereza nikoliv, takže pokud se nic neočekávaného nestane, mine ji ve značné vzdálenosti. Ulevilo se jí. Alespoň trochu.

Vytáhla krabičku, z ní cigaretu i zapalovač a nadechla se svého oblíbeného kouře. Uklidňovala se. To byla práce nikotinu. I toho, že si ten chlap šel po svém a vůbec si jí nevšímal.

Tereze najednou připadala celá situace absurdní. Co bláznila? Chodila tudy téměř denně a nikdy se jí nic nestalo, ani neví o nikom jiném, kdo by tu zažil něco špatného. Nikdy se tu přece nebála. A právě dnes by ji měl někdo přepadnout jen proto, že má u sebe balík peněz, o kterém však žádný lupič nemá ani ponětí? Na čele to přece napsané nemá, tak jaká je pravděpodobnost, že by…

Kdosi jí položil ruku na rameno. Okamžitě ucukla, otočila se a samou hrůzou zkoprněla.

Stáli před ní dva drbani. Jeden nezvykle malý a podsaditý. Pod nosem masivní knír, jehož konce volně splývaly s dlouhým černým plnovousem. Na sobě měl kožený motorkářský komplet, na němž bylo od pohledu znát, že už toho má spoustu za sebou; stejně jako jeho majitel, kterému však rozhodně nebylo více než třicet let. Jeho tmavé oči si měřily Terezu tvrdým pohledem, jenž nevěstil nic dobrého.

Věk druhého by pro neznalého pozorovatele snad ani nebylo možné odhadnout. Klidně mu mohlo být k padesátce, ale úplně stejně nemusel být starší než jeho kumpán. Když někdo bere drogy tak často a dlouho, že jim zaprodá svou duši a stanou se pro něj vším, není pak už ani poznat, kolik je mu let. Byl vysoký, pohublý a jeho propadlé tváře pokrývalo mizerně oholené strniště. Zjevně mu chybělo několik zubů. Nemluvě o jeho oblečení… Vypadalo jako vytažené z popelnice, ačkoliv teď v zimě nezapáchal. Pohled měl prázdný a vodnatý, což Terezu děsilo ještě více než temnota v očích jeho společníka.

„Dobrej večír. Neměla byste nějakej drobák, paninko?" zaskuhral feťák. Hlas měl podobně prázdný jako pohled; a nejspíše i život.

„Dobrý večer. Nemám. Nezlobte se. Na shledanou," odvětila Tereza neutrálně a měla se k odchodu.

Sotva se otočila, znovu ucítila na rameni tu hroznou ruku. Nenáviděla, když na ni někdo cizí sahal, a tohle bylo obzvláště nepříjemné. Pokusila se ruku setřást, ta ji však sevřela a otočila – malý motorkář byl evidentně velký silák.

„Nechte mě!" zasyčela. Ve způsobu, jakým to řekla, byl slyšet vzdor, ale také zoufalství, jež vousáčovi neuniklo. V očích mu zajiskřilo, ruku však stáhl.

„A cigaretka? Nebyla by?" zasípal dlouhán, jako by se nechumelilo. Ten člověk, nebo spíše to, co dříve člověkem bývalo, klesl tak hluboko, že mu bylo už všechno jedno.

Tereze došlo, že zbavit se jich možná nebude tak jednoduché. Hledáním cigaret, jejichž umístění přesně zná, neboť právě dokouřila, může alespoň získat čas a rozmyslet si co dál. Hned vzápětí ten nápad ocenila – to když ji napadlo najít v kabelce pepřový sprej a schovat jej do dlaně. Zalitovala, že u sebe nemá revolver. Tak či tak se zkusí každému konfliktu vyhnout; nebude je příliš provokovat a může hrát o čas, dříve či později snad i v téhle málo frekventované lokalitě třeba někdo půjde.

Po chvilce podala drbanovi celou krabičku ve snaze se zavděčit a mít od nich pokoj. „Nechte si ji, máte tam i zapalovač. Mějte se."

„Nějaká štědrá, ne? Proč asi?" zapojil se do hovoru trpaslík. Jeho hlas zněl zlověstně. Chtěl v ní vyvolat strach. Nešlo mu ani tak o lup, prostě si to užíval. Nebyl zlomený jako jeho kumpán, zato však sadistický a zlý.

Neodpověděla a pokusila se vyklidit pole, když znovu ucítila na rameni tu silnou ruku. Tentokrát se otočila bez odporu.

„Nechte toho!" pravila důrazně a snažila se nedat najevo strach.

„Tak se chovej slušně a neotáčej se zády, když s tebou mluvím," řekl ten malý skoro výsměšně.

Nevěděla, co odpovědět. V ruce tiskla pepřový sprej a připravovala se k jeho použití.

„Na něco jsem se ptal, pokud vím…"

„Promiňte, na co?" Stopa beznaděje v jejím hlase, která jí nechtěně unikla, ho těšila.

„Proč si tak štědrá?" optal se na oko laskavým tónem, jenž ji rozčiloval a děsil.

„Asi už jsem taková," ušklíbla se.

„Tak to určitě najdete i nějakej ten drobáček, ne?" znovu se vložil do rozhovoru feťák. Jeho hlas zněl vemlouvavě a podbízivě, vůbec neodpovídal tomu, co se kolem něj dělo. Celou situaci vnímal zastřeně, jako kdyby to tělo, které obýval, jednalo nezávisle na jeho vůli. Jemu už na tom ale nezáleželo, toužil jen po další dávce, všechno ostatní pro něj bylo podružné.

Rozhodla se beze slova odejít. A jestli ji znovu zkusí zadržet… Sevřela pepřák. Opět ucítila na rameni tu dotěrnou ruku. Projela jí vlna zloby.

Už toho bylo dost! Nikdo na mě nebude sahat!

Rychle se otočila. Zvedla ruku k protiútoku. Trpaslík byl však rychlejší. Vytušil její úmysly. Chňapl po jejím zápěstí a sevřel ho tak silně, až svou zbraň upustila. Vyjekla. Prudce škubl její rukou

směrem dolů. Ztratila rovnováhu a mířila k zemi. Na poslední chvíli svůj pád ubrzdila kolenem. V noze se ozvala bolest. Zkusila se ohnat druhou rukou, avšak i tu útočník zachytil. Byla v koncích. Malý lupič ji dále tlačil za ruce k zemi a jí nezbývalo než si kleknout.

„Pomóóóóc!" zavolala.

„Drž hubu!"

„Pomozte mi někdo!" nevzdávala se a křičela, co jí jen síly stačily.

Agresor uchopil obě její zápěstí jednou rukou, zatímco druhou sáhl pro nůž.

„Tak zmlkneš už?"

Tentokrát Tereza výzvu uposlechla.

„Prosím, neubližujte mi."

„Uvidíme," usmál se vazoun. „Vezmi její věci," prohodil směrem k dlouhánovi.

Věděla, že odpor je marný. Klečela na studené zemi, cítila mokrý sníh. Snažila se nevnímat všetečné ruce feťáka, které zkušeně procházely její kapsy, vyndávaly z nich veškeré cennosti a ledabyle je házely do její kabelky, se kterou se lapkové chystali odejít.

Když nebudu dělat problémy, snad mě nechají žít, pomyslela si. Dokonce doufala, že nikdo nepůjde kolem a nevystraší toho s nožem. Mohl by zpanikařit a použít jej.

„Hodná holka," přerušil její myšlenky menší útočník se zlomyslným úsměvem na rtech. Ten vyšší mezitím skončil prohlídku a lup pevně třímal v rukou.

Trpaslík znenadání prudce trhl jejíma rukama, což nečekala. Rozplácla se na zem.

Naštěstí slyšela, jak oba muži utíkají pryč. Stíny na cestě vedle ní se vytratily.

Dlouhou chvíli ležela na zemi přesně tak, jak ji vagabund shodil, vzpamatovávala se a nechtělo se jí hýbat. Někomu by zavolala, ale přišla i o telefon… A hlavně o balík peněz.

Litovala svého rozhodnutí zkrátit si cestu parkem; lítostí však už nemohla nic změnit. Posadila se, pak vstala. Nic moc ji nebolelo, sněhová pokrývka byla měkká, i když mokrá a studená. Na jednu stranu si říkala, že mohla dopadnout hůř, na stranu druhou ji vážně mrzela a štvala ztráta tolika peněz. Rozhlédla se kolem a pomalu se vydala – stále ještě trochu v šoku – loudavým krokem k domovu.

Na obloze svítil půlkruh měsíce.

Příběh druhý

Rosalie se usmála na odcházejícího hosta: „Mějte se a přijďte zas."

„Vy taky, a díky," odvětil. Vždy se sem rád vracel a pokaždé nechal slušné spropitné.

Rosalie byla povahy spíše prchlivé a netrpělivé. Ve své malé hospůdce se však zásadně chovala mile, pozorně a zákazníkům naslouchala. Každé ráno si před zrcadlem slíbila, že dnes bude ještě větší profesionálka než včera. Jen se octla za pultem, otevřel se před ní docela jiný svět a ona jej měla celý v hrsti. V tu chvíli nezáleželo na tom, jak se cítí nebo jakou má náladu. Šlo jen o jedno – dělat svou práci precizně.

Od svých zaměstnanců vyžadovala to samé. „Hostům ukazujte jen to nejlepší z vás," říkávala.

Věděla, že je tu pro své návštěvníky a oni jsou tu pro ni. Její úsměv, vlídné slovo, přátelské prostředí – to všechno byly důvody, proč se vraceli znovu a znovu; tedy tohle a dobré pivo, abychom byli přesní.

Takový byl zdroj její obživy. A ona si jej chtěla zasloužit.

„Tak pánové, budeme zavírat," prohodila vesele ke stolu štamgastů a rozhlédla se po lokále; většina lidí už byla pryč. Krom pravidelných hostů tu zbýval ještě jeden pár a jakýsi divný patron u stolu v rohu.

„Ale no tak, Rouzí, dones nám ještě jedno," zažadonil jeden ze stálých zákazníků.

„No dobře, co mám s váma dělat?" usmála se. „Jedno poslední a jde se spát, dobře?"

„Díky, seš nejlepší!" zvedla se od stolu vlna veselí.

„Každá je nejlepší, když máš upito…" prohodila s úsměvem.

Natočila šest krásně orosených piv, vzala tři do každé ruky a odnesla je ke stolu. Pak zkasírovala mladý pár, který již také chtěl platit. Podivín v rohu se však k ničemu neměl.

S úsměvem k němu došla a zeptala se: „Budeme pomalu zavírat. Mohu vám donést účet?"

Upřel na ni zamyšlený a nezvykle pronikavý pohled. Byl hladce oholen, plešatěl, ale zbytky vlasů na hlavě měl pečlivě upravené a sčesané dozadu. Neusmál se. Rosalii došlo, že za celou tu dobu se ani jednou neusmál. Vlastně ani nepromluvil! I to pivo si objednal posunkem ruky.

Tak asi proto mi připadal zvláštní, pomyslela si. A jde z něj trochu strach. Rozuměl vůbec, co jsem mu říkala? Jistěže ano… Co by ne? Dost pochybuji, že zrovna tenhle chlápek by byl mimo. Tak proč neodpověděl? A proč mě pořád pozoruje?

Ta chvíle se jí zdála až nesmyslně dlouhá. Vtom zavrtěl hlavou.

Sáhl do kapsy saka, které měl stále na sobě. Za celou dobu je nesundal; i když tu bylo teplo. Vytáhl koženou peněženku a z ní bankovku, kterou rázným pohybem položil na stůl. Majitelka a servírka v jedné osobě začala ve své brašně lovit peníze nazpátek. Muž zavrtěl hlavou, sebral ze stolu bankovku, již tam předtím odložil, a podával ji obsluze. Jeho gesto bylo naprosto přesvědčivé a sebevědomé, což měla Rosalie ráda; a co si budeme povídat, takové dýško jakbysmet.

„Mnohokrát vám děkuji," řekla s lehkým uzarděním a vzdálila se od neznámého. Nevěděla, co si o něm má myslet.

Stůl štamgastů postupně zaplatil – někteří hotově, jiní na futro. Hosté se začali zvedat a postupně mizeli do noci. Rosalie se s každým zvlášť rozloučila, znala je už dlouho a časem je začala mít ráda. Už se ale viděla v posteli, takže během loučení s tou hlučnou partou úplně zapomněla na záhadného cizince.

Když zavřela dveře, dotyčný se jí připomněl hlasem ledově chladným: „Tak jsme tu zůstali sami."

Polekala se; div nenadskočila. „Do prdele!" vykřikla.

Pak trochu zaváhala. „Promiňte, vylekal jste mě," pravila smířlivě a dokonce s náznakem úsměvu.

Neznámý neříkal nic, ale zůstal sedět za stolem. Nevypadalo to, že by se měl k odchodu.

„Děkuji vám za návštěvu, ale už bohužel zavírám."

„Zavřete. Alespoň budeme mít klid," odvětil pomalu.

„Klid na co? Podívejte, pane, zítra pracuji, musím se trochu vyspat, takže kdybyste…“ gestem naznačila odchod.

„Klid na obchodní jednání,“ odměřoval každé slovo.

„Nevím, co nabízíte, případně co sháníte, ale teď nemám zájem. Můžeme se sejít zítra, dobře?“

„Posaďte se ke mně. Ve vlastním zájmu. Nebude to trvat dlouho,“ ozvalo se od stolu v rohu nekompromisně.

Na pár vteřin se zamyslela.

Ten chlápek se rozhodně nechová jako někdo, kdo mi přišel vybílit kasu. Nevypadá nervózně, upozornil na sebe a navíc chtěl, abych si k němu sedla. Zloděj by přece využil momentu překvapení, no ne? Jenže strach z něj teda jde, o tom žádná, běželo jí hlavou. Co mi, zatraceně, může chtít? Beztak asi nejrychlejší způsob, jak se ho zbavit, bude s ním promluvit.

„Dobře, ale jen pět minut,“ pronesla smířlivě, když sedala ke stolu.

„Tolik času ani nepotřebuji,“ zaznělo ledovým hlasem.

Počkal, až se posadí, a pak pokračoval.

„Mám pro vás nabídku od svého zaměstnavatele. Nabízí vašemu podniku ochranu.“

„Ochranu před čím?“ hrála o čas. Nelíbilo se jí, kam se jejich rozhovor ubíral.

„Před zločinci. Chce za to jen deset procent vašeho zisku,“ dával si záležet na každém slovu.

„Tak tys sem přišel pro výpalný? Okamžitě zmiz z mýho podniku a už se nevracej, ty šmejde!“ uklouzlo jí. Sama se okamžitě vyděsila. Věděla, že není rozumné ho rozzlobit, jenže drzost člověka, jenž přišel Rosalii vyhrožovat do její vlastní hospody, jí vážně hnula žlučí.

Mafián se usmál. Zjevně ho její reakce pobavila. To ji rozčílilo ještě víc.

V jeho hlase se poprvé objevil záblesk něčeho lidského, snad za to mohl ten úsměv. „Ještě si to rozmyslete. Pan Bogdanov patří mezi velmi vážené obchodníky. Je čest s ním spolupracovat.“

Složila ruce na prsou a měřila si ho nepřátelským pohledem.

„Ale také bývá velká chyba s ním neobchodovat," řekl tak pomalu a chladně, až jí přejel mráz po zádech.

Najednou se zvedl a ona se instinktivně odtáhla.

Ignoroval to a rozloučil se: „Zítra si přijdu pro odpověď. Doufám, že neodmítnete. Byla by to totiž škoda. Na shledanou," pravil rozhodně.

Když za ním zapadly dveře, Rosalie pořád ještě vyjeveně seděla za stolem.

V noci toho příliš nenaspala, stále musela přemýšlet o událostech toho dne.

Jak vážně to ten grázl myslí? Co se vlastně stane, když nezaplatím? Doopravdy mi vyhrožuje ruská mafie? Nebo jenom pár hejsků, kteří sice štěkají, ale nekoušou? Na to ale ten bídák zrovna dvakrát nevypadal. Měl drahý oblek na míru a choval se jako někdo, kdo přesně ví, co dělá… Jenže co když to bylo jen divadlo? Třeba jde o šikovného podvodníka. A vůbec, přece nebudu platit někomu jen proto, že nahání strach! Vždyť je to celé absurdní! Mohla bych taky zavolat policajty, ale co bych jim řekla? A co by pro mě mohli udělat? Na ty není spoleh ani v mnohem jednodušších případech, to už jsem zkoušela a pěkně si naběhla. Navíc jestli jde skutečně o mafii, tak ti mohou mít policii nějak „pořešenou". No nic, přijde-li ten gangster znovu, pošlu ho do háje.

Tím uzavřela své úvahy krátce před usnutím.

Další den probíhal celkem klidně. Rosalii trápilo především nevyspání v kombinaci s klasickým shonem v hospůdce. Pro samou práci pustila svého mafiána z hlavy. Ostatně již v noci se rozhodla, že mu nic nedá. Přišel večer a on stále nikde.

Až těsně před zavíračkou prošel dveřmi a zamířil si to pomalým krokem směrem ke stolu v rohu. Majitelka mu zastoupila cestu.

„Tady už nejste vítán," prohlásila rázně, snažíc se nedat najevo strach.

„Jak chcete, nebudu obtěžovat," odvětil muž bez jakýchkoliv emocí.

Otočil se ke dveřím. Udělal krok. Pak se zastavil, sáhl do kapsy a podával Rosalii malý papírek. „To kdybyste náhodou zjistila, že nakonec ochranu přeci jen potřebujete…"

Váhavě jej od něj přijala. Muž bez dalších řečí odkráčel pryč.

„Tohle není dobré," řekla si pro sebe skoro neslyšně.

Kdyby vyhrožoval, vyvíjel nátlak, případně se ji snažil přesvědčit, pravděpodobně by se cítila klidněji. Pes, který štěká, nekouše. On však jen zlověstně odešel.

To znamená, že se mnou nejspíše neskončil; kdyby ano, ještě by patrně něco zkusil, běželo jí hlavou.

Otevřela dlaň. Tam ležela vizitka.

Váhala. Nemám mu zavolat? Ne! Přece nezaplatím každému, kdo začne pouštět hrůzu. Jsou to mé poctivě vydělané peníze; a ty nedám kdejakému grázlovi.

Poté, co zavřela hospodu, vyšla po schodech do svého malého bytu, kde zamířila rovnou do peřin. Jen co zalehla, ihned usnula. Nebylo divu. Spánek už potřebovala jako sůl.

Ani dnes jí však nebyl dopřán důkladný odpočinek. Nedokázala odhadnout, jak dlouho spala, když ji probudilo řinčení skla následované hlukem, jenž se ozýval z přízemí. Z jejího podniku!

Na ulici se ozvaly houkačky požárníků. Hodila na sebe župan a rychle seběhla schody.

Z lokálu se valil dým…

Škody byly nakonec jen minimální. Od hasičů se dozvěděla, že požár někdo založil asi úmyslně, ale měla štěstí v neštěstí. Kdosi zavolal pomoc opravdu včas; vzhledem k tomu, jak málo toho shořelo, by se prý mohlo zdát – kdyby to ovšem nebyl nesmysl – že hovor byl na tísňové lince zaznamenán snad ještě dřív, než požár vypukl.

Policie sepsala protokol. Rosalie chvilku uvažovala o tom, že by mužům zákona vylíčila svou situaci a obrátila se na ně s žádostí

o pomoc. To ji však rychle přešlo v momentě, kdy si uvědomila, že hlavní podezřelou je právě ona a za nejpravděpodobnější variantu motivu žhářství policisté považují pojišťovací podvod.

Tak s tím mi vážně polibte prdel, idioti, pomyslela si Rosalie.

Vytočila číslo na toho grázla. Dotyčný již hovor očekával.

Příběh třetí

Katina namočila houbu ve vodě s jarem a jala se drhnout nápis z výlohy.

Ač nemusela, chtěla po sobě nechat hezky uklizeno. Nápis navíc symbolizoval konec jejího podniku:

VÝPRODEJ! SLEVA 90 %!

Potřebovala se zbavit zásob, již pro ně neměla dalšího využití. Když bylo sklo čisté, bezděčně se usmála, jelikož nesnášela špínu a umyté věci jí dělaly radost.

Slezla z okna, vylila černou vodu a začala pomalu nakládat do auta role se zbytky pláten, které v obchodě ještě zůstaly. Při tom se nostalgicky rozhlížela po místě, kam uplynulých osm let chodila téměř denně pracovat, neboť měla šití i prodej samotných látek doopravdy ráda.

Její podnik fungoval dlouho, teď je však třeba jít dál. Byla trochu smutná, na druhou stranu uměla brát život takový, jaký je. Rozhodně ničeho nelitovala, a dokonce i v tuto chvíli ji těšilo, že se tehdy dala na podnikání. Byly to krásné roky…

Začínala – jako většina podnikatelů – v červených číslech, třela bídu s nouzí a ve svém malém krámku občas i přespávala, aby mohla otevřít brzy ráno. Zavírala pozdě večer a po nocích ještě šila, což byla její „služba navíc“, kterou se snažila odlišit od konkurence a vyniknout.

Podařilo se. Zákazníci byli s tím, co kupovali v jejím malém obchůdku, spokojeni, takže se zpráva o jeho otevření roznesla docela rychle. Katinin byznys začal pomalu vzkvétat. Někdy se jí dařilo lépe, jindy hůře. Jednou vydělala hodně peněz, podruhé byla ráda, když pokryla náklady. Časem si nashromáždila i nějaké úspory na horší časy, což jí dodávalo klidu.

Poslední rok to celé však nabralo nějak špatný směr – zákazníků lehce ubylo a utráceli v jejím obchodě méně, což se ukázal

býti dosti fatální problém v kombinaci s rostoucí cenou nájemného. Nejprve jen klesaly zisky, pak se podnik začal ocitat stále častěji ve ztrátě. Katina dělala, co mohla, ale úspory se pomalu a neodvratně rozplývaly. Podobně jako mnoho podnikatelů, kteří zažili časy dobré i zlé, neustále věřila, že zas bude lépe, a nechtěla svou živnost zavřít.

Jednoho dne ale došla do bodu, kdy už prostě vše poplatit nedokázala. Dodavatelům tedy zaplatila, nájem taktéž, ale neodvedla DPH. Berňák holt bude muset počkat. Ostatně už dlouhé roky cpe státu nehorázné částky.

Když se situace ani nadále nelepšila, udělala to, co už tak dlouho odkládala – nadobro zavřela krám. Dodavatelům ani majiteli nezůstala nic dlužna, to by ji samotnou dost mrzelo, avšak státu neodvedla DPH za dva kvartály – nebylo z čeho. Už před nějakou dobou jí přišla výzva k zaplacení, ale nereagovala na ni. Když nemá, tak prostě nemá, obchod zavřela a finančák má smůlu. Beztak státu na všemožných odvodech za tu dobu odevzdala nemalé peníze a nic po něm nikdy nechtěla, takže sama z nezaplacené daně černé svědomí neměla.

Zatímco se jí hlavou honily tyto a mnohé další úvahy, naložila auto, v němž měla vše, co z jejího malého podniku zbylo. Vešla dovnitř a naposledy se rozhlédla po krámku. Ten byl úplně prázdný a jí se zdálo, že vypadá smutně. Vzpomněla si, že podobný pohled se jí naskytl, když si jej poprvé pronajala, ale tehdy jí smutný nepřipadal; spíše plný nadějí. Lehce se pousmála.

„Díky, obchůdku, bylo to fajn. Snad bude mít můj následník víc štěstí," špitla. Přitom jí ukápla slza.

Vyšla ven, zatáhla rolety, jež zároveň plnily funkcí mříží, a zamkla. Nasedla do auta, ještě jednou se ohlédla a zamávala. Vydala se směrem k domovu.

Během následujících dnů přemýšlela, co by chtěla dělat – nejspíš zase šití – a tak rozeslala pár životopisů, krom toho také vyřizovala nějaké papírování. Jednou odpoledne někdo zazvonil.

Katina celkem bezstarostně otevřela dveře, aby ji vzápětí vylekali dva muži.

„Dobrý den, Miroslav Dráb, Finanční úřad pro Středočeský kraj, územní pracoviště Kladno," představil se první.

„Dobrý den, Vojtěch Sebral, také finanční úřad," prohlásil druhý.

„Tímto vám doručuji exekuční příkaz k prodeji věcí movitých. Prosím, podepište to tady," vzal si opět slovo Dráb.

Katina se polekala a přibouchla jim dveře před nosem.

„Ale no tak, paní, mějte rozum."

„Běžte pryč!" odvětila zoufale.

„To sice můžeme, ale přijdeme znovu. Tomu se nevyhnete."

Neodpověděla. Byla vystrašená a nevěděla, co má dělat.

„No dobře, jak chcete," zabručel. Pak slyšela oba odcházet.

Chvíli stála za dveřmi v naprostém šoku. Podívala se do kukátka a naskytl se jí pohled na prázdnou chodbu. Odjistila petlici a otevřela. Chtěla se jen přesvědčit, že jsou skutečně pryč. Když si byla jistá, zavřela dveře a snažila se zajistit petlici, ale ruka se jí třásla.

Svalila se do křesla a snažila se nepropuknout v pláč. Tohle byla její noční můra. Problémy s úřední mocí a vše s tím spojené.

Dříve naivně věřila, že úřady jsou tu pro ni, ale jak podnikala, postupně si začala uvědomovat, že je to celé trochu jinak. Ona pro úředníky nepředstavuje zákazníka. A kdyby jen to! Není pro ně ani ovcí k ostříhání, neboť mnozí z nich si vůbec neuvědomují, že žijí z jejích daní. Ne, nejčastěji se k ní chovali jen jako k obtížnému hmyzu. Tato pozice v kombinaci s nutností s nimi jednat jí připadala nekonečně ponižující.

Kdyby měla z čeho, zaplatila by, jenže ona už v podstatě neměla nic. A už vůbec ne tolik, kolik požadovali. Ovšem, že by mohla zkusit s berňákem vyjednávat, avšak její odpor k tomu byl příliš silný. Dokud její podnik vzkvétal, platila státu každou korunu, o kterou si řekl. Ostatně… co jí zbývalo, pokud nechtěla

dopadnout přesně tak, jak nakonec dopadla. Když pak ale neměla z čeho dávat, finančák na ni poslal exekutory.

Věděla, že tím, co dělá, si nepomáhá. Bylo jí naprosto jasné, že tohle nemůže dopadnout dobře. Ale ten hnus, který v ní hyenismus berňáku vyvolával, prostě nedokázala v dané chvíli překonat.

Kdyby celou dobu nedělala vůbec nic a jen žila na podpoře, stát by po ní nejen nic nechtěl, ale dokonce by jí ještě peníze dával. Za to, že provozovala živnost, díky níž si spousta lidí mohla nakoupit látky dle svých představ a která živila nejen ji, ale i stát, má teď na krku lidi, kteří jí chtějí vzít i to málo, co jí ještě zbylo. Celou záležitost se snažila vytěsnit, byla příliš stresující.

Za pár dnů se však objevili znovu. Předstírala, že není doma.

Jen ať si zvoní, pomyslela si.

„Víme, že jste doma. Otevřete!"

Zůstala potichu.

„Máme s sebou zámečníka, ten dveře otevře."

Podívala se kukátkem – a skutečně; exekutoři stáli na chodbě v doprovodu dalšího muže. Bylo zle. Katina je však vpustit nechtěla. Tušila, že to není moudré, ale nechat cizí lidi, aby vpadli do jejího soukromí a brali jí tam věci, to pro ni byla absolutně nesnesitelná představa.

„Jak chcete," odvětil vymahatel.

Vzápětí slyšela zámečníka, kterak se pouští do díla.

Po chvíli zámek povolil, ale dveře se ani nehnuly, jelikož je zevnitř jistila masivní petlice.

„Mějte rozum a otevřete nám! My se tam stejně nakonec dostaneme," pravil již méně sebejistě exekutor.

Byla tiše jako pěna a když slyšela všechny tři muže odcházet, pocítila jistou – byť krátkodobou – úlevu.

Ani nevěděla, kolik čas uplynulo, když se za jejími dveřmi ozvalo rázné: „Tady Policie České republiky. Jménem zákona otevřete dveře!"

Nevěděla, co má dělat, zmocňovalo se jí zoufalství, ale otevřít nehodlala. Stát jí sebral už tolik peněz a měl tak důkladný

přehled o každé položce v jejím účetnictví, že už toho měla dost. Z představy, že by se jí tahle pakáž ještě měla hrabat v osobních věcech, jí bylo zle!

„Otevřete dveře, nebo je budeme nuceni vyrazit."

Neodpovídala. Celá situace byla tak zoufale nepříjemná a absurdní, že se bezradná Katina stáhla do sebe a vytěsnila, co se před jejím bytem děje.

A najednou PRÁSK! Dveře se rozletěly. Dovnitř vtrhli policajti i exekutoři. Legitimovali ji. Neprotestovala. I exekuční příkaz nakonec podepsala. Co jí také jiného zbývalo? Policisté ještě komentovali vyražené dveře a poučovali ji, že měla otevřít. Vymahatelé z finančního úřadu začali polepovat věci. Katina jen tiše stála, nezmohla se na žádný odpor, sledovala vše jako ve snách a přemýšlela, co vlastně udělala tak hrozného… Ano, asi mohla situaci řešit aktivněji a rozumněji, ale komu ublížila, že si zaslouží tohle? Popošla k oknu, dívala se ven, tiše si zpívala a nechala nezvané hosty, ať si u ní doma dělají, co chtějí.

Anarchokapitalismus

Tři příběhy. První o sprostých lupičích, kteří okradli bezbrannou ženu; druhý o mafiánech vyhrožujících násilím, nahánějících strach a vybírajících výpalné; třetí se však liší, neboť pojednává o neúspěšné drobné podnikatelce, jež se vlastní vinou a následnou laxností dostala do problémů. Alespoň tak tyto příběhy nejspíše vnímá valná většina lidí. Patříte mezi ně? Pak byla tato kniha napsána právě pro vás; rád bych totiž nabídl ke zvážení jiný úhel pohledu, se kterým sice nemusíte souhlasit, nicméně budu moc rád, když nad ním budete alespoň přemýšlet – pokud možno bez předsudků a předem vytvořených závěrů, ke kterým člověk až zpětně hledá argumenty.

Snad každý bude souhlasit, když řeknu, že jednání těch lupičů i mafie je odsouzeníhodné. Položme si ale otázku – proč tomu tak je? Z jakého důvodu zavrhujeme loupení a výběr výpalného? Inu, přivlastňovat si násilím (či hrozbou násilí) cizí zdroje proti vůli jejich majitele považujeme za špatné, protože kdo vynaloží svůj čas a energii k tomu, aby něco získal, si nakonec zaslouží v míru užívat plody své práce; nikdo by neměl mít právo mu je brát jen proto, že má v daném čase a místě více síly. Občas se to samozřejmě stane a vždy k podobným incidentům bude docházet, nicméně je důležité takové jednání odsuzovat a vymezovat se proti němu.

Co jsou však daně? Bohužel to samé; lidé musejí někomu (státu) pod hrozbou násilí dávat své zdroje. Není to tak jasně vidět

Neváhejte využít tyto řádky či jakékoliv místo v knize pro zápis Vašich myšlenek.

na první pohled, protože ono státní násilí je tak trochu skryté; zatímco v prvním příběhu bylo použití síly zcela explicitní, ve druhém již méně a ve třetím došlo na sílu vlastně až poté, co oběť dostala spoustu šancí řešit situaci jinak. To jsou však rozdíly technické, nikoliv morální; ve všech případech si útočník nárokuje cizí zdroje a použije k jejich získání sílu, nebudou-li mu vydány. Obecně platí, že čím je lupič silnější, tím více si může dovolit dát své oběti šancí: Vagabundi v parku museli Terezu obrat hned, protože kdyby ji nechali jít, o lup přijdou; mafie mohla poskytnout Rosalii nějaký čas na rozmyšlenou, ale když to nepomohlo, sáhli k zastrašování; stát si mohl dovolit dát Katině mnoho šancí, protože když žádnou z nich nevyužila, prostě ji oloupil za bílého dne, aniž kdokoliv cokoliv namítal.

Netvrdím, že mezi drbany v parku, mafií a státem nejsou rozdíly; poukazuji pouze na to, že ačkoliv mezi loupeží, výpalným a daněmi lze najít spoustu odlišností technického charakteru, z etického hlediska jde stále o totéž: Silný vyhrožuje slabšímu a chce po něm, aby mu zaplatil; nezaplatí-li, bude vůči němu užito násilí, jež jej nakonec k platbě stejně donutí. Naprosto chápu, že to v případě státu zní absurdně a dost možná si nyní ťukáte na čelo; celá historie je však plná případů zjevných zvěrstev, která byla ve své době považovaná za normální až správná. Kdyby někdo během čarodějnických procesů obhajoval obžalované tím, že jejich rouhání nikomu neubližuje, protože čáry neexistují, dost možná by sám skončil na hranici. A co třeba násilí pána vůči otrokovi? Kdyby někdo v otrokářské společnosti prohlásil, že z morálního hlediska je to stejně zlé jako násilí vůči svobodnému člověku, všichni se mu vysmějí; vždyť něco takového nelze přece vůbec srovnávat! Podobně jako nelze srovnávat lupiče, stát a mafii…

Někdo by mohl namítnout, že stát za vybrané peníze poskytuje občanům různé služby; na druhou stranu když lupič oběti za ukradené peníze (třeba i za všechny) něco koupí, jeho loupež jen

těžko přestává být loupeží (japonská mafie jakuza při živelných katastrofách občas pomáhá postiženým; to však neomlouvá její zločiny). Pravdou také je, že v (demokratickém) státu si lidé daně odhlasovali a uzákonili; avšak jen proto, že si lidé něco odhlasují a legalizují, se to automaticky nestává oprávněným a legitimním (to bychom pak museli připustit, že vše, co se kdy stalo s posvěcením dostatečného počtu lidí, bylo v pořádku – například, i když zdaleka nejen, demokratické zvolení Hitlera k moci či následný holokaust, který byl též v souladu s tehdejším právem). Někdo může též argumentovat tím, že stát své úmysly danit jasně deklaruje a jsou pro to daná pravidla; to jistě ano, nicméně když bude mafie stejně jasně deklarovat úmysl vybírat výpalné, jen těžko to označíme za legitimní. Z podobného důvodu neobstojí argument, že daňový poplatník se přece může odstěhovat, když se mu to nelíbí; to může totiž plátce výpalného také.

Dobrá; ale i kdybychom z morálního hlediska stát odmítli, kdo pak bude stavět silnice, vzdělávat děti, starat se o chudé, léčit nemocné, chránit životní prostředí, chytat zločince, rozsuzovat spory a hlídat hranice před nepřáteli? Paradoxně právě hledání odpovědí na tyto otázky a pídění se po co nejefektivnějším způsobu, jak výše uvedené (a další) problémy řešit, mě před lety přivedlo k úvahám o etice fungování státu; velmi jsem se tomu bránil, ta představa se mi vůbec nelíbila, leč dlouhé diskuse, ve kterých mým cílem bylo ukázat nezbytnost a potřebnost státního zřízení, mě nakonec přesvědčily, že morálka i efektivita jdou sice ruku v ruce, avšak v úplném protikladu ke státu. Stal se ze mě anarchokapitalista.

Ptáte se, co to znamená? Co je to anarchokapitalismus? Ačkoliv si většina lidí s anarchií spojuje rovnostáře, komunisty a obecně levici, existují i anarchistické školy založené na respektu k vlastnickým právům a volném trhu, který by podle nich mohl nahradit všechny funkce státu, jakkoliv absurdně to zní; a anarchokapitalismus je jednou z takových škol. Stejně jako všichni ostatní anarchisté, i anarchokapitalisté vášnivě milují svobodu a z duše

nenávidí stát; naše důvody (i prostředky) se však liší – nejvyšší hodnotou je pro nás svoboda a s ní nerozlučně spjatá zodpovědnost, přičemž my – na rozdíl od většiny ostatních anarchistů – věříme, že skutečné svobody lze dosáhnout skrze respekt k soukromému vlastnictví a vlastnickým právům, neboť svobodný je v našich očích ten, kdo si může užívat plodů své vlastní práce a rozhodovat si o životě po svém, aniž by jej někdo k něčemu nutil, případně mu bral, co jeho jest. Stát pak představuje největšího uzurpátora a agresora, jenž nařizuje lidem, jak mají a nemají žít, nemluvě o tom, že je nutí odevzdávat mu většinu toho, co vydělají. To vše se děje pod hrozbou násilí, neboť kdo neuposlechne, výpalné (vznosně zvané daně) nezaplatí a bude svůj majetek proti agresorovi bránit, skončí v lepším případě za mřížemi, v horším pak pod zemí.

Anarchokapitalismus není v žádném případě bezcitnou materialistickou ideologií redukující lidi na pouhá čísla v účetnictví bez jakýchkoli práv. Já osobně jsem naopak přesvědčen, že by si lidé měli pomáhat, takže část svých příjmů věnuji chudým, kteří to dle mého názoru potřebují. Anarchokapitalisté určitě nejsou proti solidaritě (ba naopak; většinu z těch, které znám, bych označil za velmi soucitné a laskavé lidi), jen věří tomu, že má být dobrovolná a nikdo by k ní neměl být nucen pod hrozbou násilí (což je právě to, co dělá stát). Ani lidská práva nám nejsou lhostejná; rozdíl oproti tomu, jak je vnímá stát, jenž kvůli jejich vymáhání omezuje svobodu svých občanů, spočívá v tom, že my je definujeme pomocí práv vlastnických – například „právo na život“ odvozujeme z principu sebevlastnictví, podle něhož jsou lidé majiteli svých těl, takže útok na ně jest porušením jejich vlastnických práv.

Anarchokapitalisté nepatří k sociálním inženýrům, již touží plánovat životy lidí; jsme naopak přesvědčeni, že každý si o svém životě dokáže rozhodovat nejlépe sám, neboť žádný politik (ani nikdo jiný) netuší, co je pro ostatní nejlepší. Naším zájmem není někomu diktovat, jak má žít, pouze považujeme za správné

Vaše poznámky

nikoho k ničemu násilím nenutit, dokud si dotyčný hledí svého a nijak neútočí na druhé; a ani když si zásah vůči němu většina demokraticky odhlasuje, neudělá tím ze zlé věci dobrou.

Chceme jen svobodně žít v klidu a míru; chceme milovat, bavit se, pracovat, rozhodovat o sobě. Nechceme a nepotřebujeme nikoho, kdo si bude násilím brát většinu plodů naší práce a „za odměnu" nám diktovat, co smíme a nesmíme veřejně říkat, co smíme a nesmíme prodávat a kupovat, za jakých podmínek smíme a nesmíme pracovat. Chceme o sobě rozhodovat sami a samozřejmě nést veškeré následky. Chceme vychovávat své děti bez toho, aby naši vladaři rozhodovali, k jakým hodnotám je máme vést více a k jakým méně nebo kdy, jakým způsobem a v jakých institucích se mají vzdělávat. Protože to je svoboda.

„To je sice hezká pohádka, ale bez státu by prostě naše společnost nefungovala," říkáte si? Inu, taková námitka je naprosto přirozená a divil bych se, kdyby ji nikdo nevyslovil; ostatně to byla první věc, jež mě napadla, když jsem o anarchokapitalismu poprvé slyšel. A není divu, vždyť právě tohle je nám všem předkládáno již od základní školy; je to ostatně právě stát, kdo určuje, co se ve školách učí. Na druhou stranu ještě před stoletím či dvěma bylo naprosto normální otrokářství, institut starý tisíce let. Před jeho zrušením v mnoha zemích patřilo k nejčastějším argumentům pro jeho zachování zhruba toto: „Zrušení otroctví je sice hezká pohádka, ale bez otroků by prostě společnost nefungovala, protože by nebylo dost lidí na práci." Nezní to povědomě? Tehdy bylo také většině lidí naprosto jasné, že zrušení otrokářství je čirou utopií. Ale dnes?

Historie je dlážděna obrovskými omyly lidstva, jejichž náprava leckdy trvá stovky či tisíce let; a já zde netvrdím nic jiného, než že státy jsou jen dalším takovým omylem v řadě. Vím moc dobře, jak těžké je konstruktivně a nezaujatě přemýšlet o tezích, jež zpochybňují samotné základy toho, co nám bylo od malička vštěpováno, proto prosím čtenáře o trpělivost a otevřenou mysl při čtení knihy

o tom, jak by snad jednou mohla fungovat svobodná bezstátní společnost. Netvrdím, že vše nutně musí vypadat zrovna tak, jak popisuji, neboť reálně nelze předvídat, kam přesně nás lidská tvořivost posune; třeba skutečnost dalece předčí má očekávání. Když jsem však o anarchokapitalismu četl poprvé, nedokázal jsem si vůbec představit, jak by mohl trh nahradit všechny funkce státu; v této knize se tedy zaobírám jednotlivými oblastmi, ve kterých stát působí, a pokouším se popsat, jak by mohly být státní zákony nahrazeny volnotržními principy.

Pár slov úvodem

Nyní bude následovat šestnáct kapitol. První čtyři obsahují určité obecné principy. Dvanáct dalších popisuje, jak by mohly volnotržně fungovat jednotlivé oblasti, jež dnes spravuje stát (jako například školství, zdravotnictví, soudnictví, policie a mnohé další). Nakonec se můžete těšit ještě na pár bonusových kapitol a rychlých odpovědí na některé běžné námitky proti bezstátní společnosti.

Protože první čtyři kapitoly obsahují především teorii, pro někoho nemusejí být příliš čtivé (ač jsem se snažil příliš nenudit); kdo si však chce rovnou číst o tom, jak by bez státu mohlo fungovat to či ono, může přeskočit na pátou kapitolu (o penězích). Je ale třeba počítat s tím, že se v celé knize při vysvětlování odkazuji právě na ty první čtyři teoretické kapitoly – zejména na druhou.

Při čtení o tom, jak by mohla volnotržně fungovat jednotlivá odvětví, je třeba neustále pamatovat na to, že zmíním-li se o nějaké alternativě poskytování určitých služeb bez státních zásahů, rozhodně tím netvrdím, že jde o jedinou možnou nestátní cestu. Je absurdní se domnívat, že by žádný z milionů podnikatelů nevymyslel poskytování té které služby lépe, než jak to zde nastíním já (či jak by to dokázala vymyslet libovolná hrstka sebelepších politiků); jen si představte, jak vypadal tento svět před pouhými sto lety a jak skvělé nápady a píle mnohých lidí předčila i předpoklady těch nejodvážnějších vizionářů tehdejší doby. Volný trh prostě nelze predikovat; kdyby ano, šel

by centrálně naplánovat, což není možné, jak si záhy ukážeme. Jedná se tedy jen o možné varianty toho, jak by asi takový svět mohl (ale nemusel) vypadat.

Protože o nezbytnosti státu a správnosti demokracie nás již od útlého věku, kdy se naše mysl a názory teprve začínají formovat, přesvědčují státem ovládané školy, píši své texty jako opozici proti takovým tvrzením. Mí protivníci mají ale jednu obrovskou výhodu; začali mnohem dříve (v rámci státního vzdělávacího systému) a již předem nasadili většině lidí do hlav, že myšlenky, které hájím, jsou absurdní, nereálné, nežádoucí a nesmyslné. Ruku na srdce: Kdo z vás, vážení čtenáři, přistupuje k myšlence o bezstátní společnosti negativně již nyní? A kdo z vás, kteří tak činíte, se nějakou dobu seriózně a nepředpojatě tou myšlenkou zabýval? Vím, že mnozí tuto knihu odmítnou; přesto bych vás chtěl poprosit, abyste tak nečinili na základě „argumentů" typu: „Každý přece ví, že to by nefungovalo," nýbrž po zralé – a pokud možno nezaujaté – úvaze.

Je možné, že v knize najdete kapitoly, jež vám budou dávat smysl, ale i takové, s nimiž se rozhodně nebudete moci ztotožnit; to je naprosto v pořádku. Nehlásám revoluci, stát netřeba rovnou ze dne na den zrušit, zatím bohatě postačí jej zmenšovat. I kdybyste po přečtení této knihy došli k tomu, že stát potřebujeme, ale existuje byť jen jedno jediné odvětví, o kterém jste si dříve mysleli, že jej má spravovat, ale váš názor se změnil, považuji to za velký úspěch. A pokud se nestane ani to, budu moc rád, když budete o nezbytnosti či postradatelnosti státu alespoň přemýšlet.

Vzácné zdroje a systém cen

Každý už jistě někdy slyšel o neviditelné ruce trhu; jedni se na ni odvolávají, druzí ji zas zesměšňují. Ne úplně každý však ví, že se jedná o sousloví relativně staré; a ještě méně lidí tuší, že toto označení poprvé použil v osmnáctém století britský myslitel Adam Smith ve svém díle „Bohatství národů". Až zarážející však někdy je, jak málo si mnozí – a někdy i lidé s diplomem stvrzujícím jejich ekonomické vzdělání – pod tímto pojmem představí; velmi často jejich povědomí končí u toho, že tím chtěl autor asi metaforicky naznačit, že trh nějak všechno zařídí.

Pravdou sice je, že Adam Smith tím pravděpodobně doopravdy chtěl sdělit, co všechno trh zařídí; nejedná se však o žádné neurčité „nějak" – existuje naprosto jasná a ucelená teorie o tom, jak i proč k tomu dojde. Tuto jeho představu o dvě staletí později ještě dále rozvinul a především mnohem lépe popsal vynikající ekonom rakouské ekonomické školy Ludwig von Mises (a dále v tom pokračoval i jeho student Friedrich August von Hayek, který za svou práci obdržel v roce 1974 Nobelovu cenu za ekonomii). Její podstatu, která platí pro každého z nás, lze shrnout asi takto: Dělám-li pro lidi něco, co je potěší, rádi mi za to zaplatí. Proto je bohatství na volném trhu měřítkem toho, jak moc člověk udělal pro druhé podle jejich vlastních žebříčků hodnot. Začněme ale od začátku.

Když lidé vedou diskuse na téma, jaký by měl být správný společenský řád, jak by společnost měla být zorganizována, někteří

navrhují anarchii, další minarchii, jiní monarchii, někteří demokracii/socialismus… Ale o čem se vlastně baví? V čem je mezi těmito – a jinými – systémy rozdíl? Primárně jde o rozhodnutí, jakým způsobem využívat toho, čeho máme pouze omezený počet – tedy například pracovní síly, přírodních zdrojů, výrobních prostředků, materiálu. Souhrnně takovým statkům říkáme „vzácné zdroje" a myslíme tím (zjednodušeně řečeno) vše, čeho je jen omezené množství, takže se o to musí lidé podělit (když něco využívá jeden, nemůže to využívat zároveň někdo druhý).

Vzácnými zdroji jsou například: maso, počítač, kráva, práce operujícího chirurga, důl na železnou rudu, práce horníka, důlní vozík, ocelový ingot. Naopak vzácnými zdroji v běžných podmínkách nejsou: vzduch (tím, že dýcháte, neomezujete v dýchání nikoho dalšího – takže například v ponořené ponorce či raketoplánu na oběžné dráze vzduch vzácným statkem je) či sluneční svit. Na příkladu vzduchu můžeme krásně vidět, že vzácnost zdrojů se v čase a prostoru může měnit.

Užitek ze vzácných zdrojů je subjektivní. Pro mě má například šťavnatý biftek větší užitek než hlávka zelí; pro vegetariána tomu bude patrně naopak. A právě subjektivita užitku je základem pro dobrovolnou směnu. Budu-li mít zelí a vegetarián biftek, můžeme to směnit, čímž se pro nás oba zvýší užitek z toho, co vlastníme (za povšimnutí také stojí, že se díky této transakci mají lidé lépe i bez toho, aby bylo cokoliv vyprodukováno; dobrovolné směny obecně takto zvyšují užitek všech jejich účastníků). Nyní si představme, že vedle bude stát někdo další, kdo je ochoten dát vegetariánovi za ten kus masa hlávky dvě. Lze předpokládat, že vegetariánův užitek z dvou hlávek zelí převyšuje jeho užitek z hlávky jediné, takže upřednostní tuto směnu před výměnou se mnou.

Zná-li tedy vegetarián někoho, u koho lze vyměňovat maso za zelí, začne i pro něj mít maso svou hodnotu. Hodnota je též subjektivní a odpovídá buď přímému užitku z daného statku, nebo užitku toho, co lze za tento statek směnit. V druhém případě je

třeba ještě kalkulovat s tím, že ta směna stojí nějaký čas, nese s sebou vždy určitá rizika a nikdy nemáme úplnou jistotu, že proběhne. To jsou všechno faktory, které hodnotu snižují – k důsledkům toho se dostaneme později. Zatím je důležité si uvědomit, že hodnotu statkům přiřazují jednotliví lidé (je tedy subjektivní), a to buď podle toho, jaký přímý užitek jim přinesou, nebo za co je mohou směnit.

Malá komplikace nastává, když mám na výměnu zelí, chci biftek, ale můj známý vegetarián (vlastnící maso) zrovna nemá chuť na hlávku, ale dal by si chleba. V takovém případě musím hledat někoho, kdo vymění chleba za zelí. Jsou-li transakce tímto způsobem složitější, vzniká ještě jeden problém: Směňuje-li vegetarián maso pouze za hlávky, je mu ihned jasné, ze kterého obchodu bude mít nakonec hlávek nejvíc; směňuje-li však nepřímo přes další lidi prostřednictvím úplně jiných statků, je porovnání výhodnosti jednotlivých obchodů těžké až nemožné. To vedlo k tomu, že si lidé zvolili nějaký vhodný statek (typicky vzácné kovy), který využívali jako univerzální prostředek směny (zvaný peníze); nebylo pak nutné stanovovat poměry mezi bezpočtem různých statků, stačil vždy poměr každého statku k penězům, pomocí kterého se pak dal snadno určit směnný poměr mezi libovolnými statky.

Směnný poměr nějakého statku a peněz nazýváme cenou. O ceně lze učinit jedno základní pozorování: Ve skupině lidí, kteří spolu vzájemně obchodují (takovou skupinu můžeme nazývat trhem), se cena jednoho statku v různých směnách obvykle příliš neliší; samozřejmě se mění v čase, ale většinou je u různých prodejců v témže období v rámci jednoho trhu téměř stejná. Proč? Každý kupující se snaží nakoupit co nejlevněji, každý prodávající chce prodat co nejdráže; přičemž každý kupující má své maximum (a každý prodávající minimum), nad které (respektive pod které) už s cenou nepůjde, protože by takovým obchodem jejich subjektivní užitek nestoupl, nýbrž klesl. Kupci pak mají tendenci

nakupovat u prodejců s nejnižšími cenami; prodejci chtějí, aby u nich bylo nakupováno, takže cenu snižují (konkurují si), ale ne zas tak moc, aby na tom tratili. Tímto způsobem se cena ustálí na hladině akceptovatelné pro všechny, kdo se směn účastní – a takto ustálenou cenu můžeme nazývat cenou tržní.

Všechny doposud vyřčené poznatky jsou celkem triviální a každý z nás je pravděpodobně (minimálně na podvědomé bázi) chápe – my jsme si je ale přesně vyslovili a popsali, abychom z nich mohli vyvozovat další důsledky. Nejprve je třeba si uvědomit, jaké okolnosti mají vliv na ceny statků. Když spotřebitelé mají o něco větší zájem, případně když ono něco začne na straně prodejců docházet, stává se to vzácnějším, takže prodávající mohou zvýšit ceny, aniž by přišli o zákazníky (kdyby nechali původní cenu, zboží bude prostě hned vyprodané). Když naopak poptávka po něčem klesne, případně objeví-li se způsob, jak toho sehnat/vyrábět mnohem víc za stejné úsilí, cena klesne, neboť si prodejci mohou dovolit jít s cenou dolů (aby k sobě přitáhli co nejvíce zákazníků). ●

Co se bude dít, začne-li docházet nějaký přírodní zdroj, případně bude-li jeho další získávaní drahé? Z výše uvedeného plyne, že poroste jeho cena; stejně jako cena produktů z něj vyrobených. A následky tohoto růstu cen? Zaprvé si toho spotřebitelé začnou kupovat méně (protože je to drahé, začnou se poohlížet po nějakých alternativách, jak se bez toho obejít), čímž se samo o sobě ušetří něco, co je vzácné. A zadruhé (to asi hlavně) zvýšená cena bude lákat další podnikatele, aby vstoupili do oboru a hledali lepší řešení (použití jiných surovin, efektivnější těžbu, úspornější výrobu, produkci substitutů a tak dále). Ceny slouží jako skvělý nositel informací o světě: Nemusíme vůbec vědět, co se kde stalo, z jakého důvodu je něčeho nedostatek, stačí se jen snažit maximalizovat svůj užitek (což děláme tak jako tak) a je pravděpodobné, že nebudeme plýtvat; nemusíme vůbec vymýšlet žádné řešení vzdálených problémů, nemusíme mít na

Vaše poznámky

vše lék, stačí počkat a přirozená touha podnikatelů po zisku ty problémy vyřeší: Čím větší je něčeho nedostatek, čím více to chybí, tím více lidí je motivováno se tím zabývat, neboť na tom mohou zbohatnout.

Když naopak začne být nějaký zdroj dostupnější (a je opět jedno, z jakého důvodu; o tom většina lidí nemusí vůbec vědět – přesto to jejich jednání ovlivní, tato informace k nim bude přenesena skrze ceny), výrobci mohou snížit ceny, aby nalákali zákazníky od konkurence. Takto budou postupovat tak dlouho, dokud to půjde, aby z toho měli takový zisk, za jaký se jim to ještě vyplatí dělat. Bude-li produkt levnější, lidé jej budou mít tendenci kupovat více a případně jím nahrazovat jiné dražší substituty (tudíž se hodně užívá toho, čeho je hojnost, ale neplýtvá se tím, čeho je nedostatek). Podobná situace nastane, začnou-li spotřebitelé dané zboží prostě jen méně poptávat. Někteří prodejci půjdou s cenou dolů (mohou-li), jiní změní svou nabídku a ostatní začnou krachovat, což je správně (daného statku je přebytek, takže je třeba jej přestat vyrábět, což se přesně stane, pokud nějací výrobci změní nabídku a ti, kdo ne, zkrachují).

Z posledních dvou odstavců plyne také následující: Ti, kdo nejlépe využívají vzácných zdrojů, tedy přetváří je na něco, co je pro společnost ještě prospěšnější, bohatnou. Naopak ti, již vzácnými zdroji plýtvají, tedy je přetváří na něco, co má pro společnost menší cenu než zdroje, které na to spotřebují, chudnou a následně krachují. Pro řešení všech problémů typu „jak/jestli vůbec poskytovat nějakou službu“, případně „jak/jestli vůbec vyrábět nějaký produkt“, jen stačí nechat tisíce a miliony podnikatelů, aby to prostě zkusili. Ti z nich, kteří to budou dělat špatně (= jinak, než lidé chtějí), zkrachují (a půjdou dělat něco, čím prospějí společnosti více). Naopak ti, kdo to budou dělat správně (= tak, jak si lidé přejí), budou prosperovat. Každá služba (i produkt) může být poskytována pochopitelně i více správnými cestami (v případě, že různé skupiny lidí preferují různé způsoby, kvalitu a cenu);

pak zůstanou na trhu ty firmy, které plní přání spotřebitelů (tedy jdou kteroukoli ze „správných“ cest).

Ač jsou téměř všechny poznatky, které jsme si uvedli v této kapitole, spíše intuitivní a jasné, prosím čtenáře, aby si je nechali projít hlavou a zamysleli se nad tím, jaké z nich vyplývají zajímavé důsledky pro organizaci společnosti. Je totiž pozoruhodné, že ač je prakticky každý ochoten se s více méně všemi tvrzeními nacházejícími se v tomto textu ztotožnit, skoro nikdo není schopen dohlédnout následky z nich vyplývající; těmi se budeme zabývat v následující kapitole, v rámci níž se budeme na tuto notně odkazovat.

2.

Proč selhává centrální plánování?

Snad každý dnes už ví, že socialistické centrální plánování selhává; příklady z historie netřeba hledat dlouho. Nyní se, prosím, vážení čtenáři, na okamžik zastavte, zamyslete a odpovězte si v duchu na otázku, proč tomu tak je. Jak byste to popsali jednou větou? Spočívá-li vaše odpověď v tom, že všechno vlastnil stát, takže nikdo neměl motivaci se o to starat jako o své, navíc všichni vše rozkrádali, tato kapitola vám pravděpodobně přinese nový pohled na věc.

Tato – asi nejčastější – odpověď je sice pravdivá, avšak zdaleka nevystihuje největší problém centrálního plánování. Motivovat správce státních podniků, aby se snažili stejně jako manažeři podniků soukromých, není neřešitelný problém. Rozkrádání majetku sice není možné zcela eliminovat, ale lze je různými opatřeními omezit. Protože jsou problémy motivace a rozkrádání považovány často za prakticky jediné, mnoho lidí se částečného centrálního plánování stále zastává. Centrální plánovači však narážejí na jiný – mnohem závažnější – zádrhel, jenž sice není tak notoricky známý, ale zato je prakticky (i teoreticky) neřešitelný.

V minulé kapitole jsme si popsali, jakým způsobem neviditelná ruka trhu vede lidi ke správné alokaci vzácných zdrojů: Když je něco drahé, trh skrze cenovou informaci omezí užívání daného zdroje; a naopak. Tržní ceny totiž vyjadřují relativní vzácnost zdrojů, čímž efektivně koordinují lidskou činnost.

V socialismu tržní ceny neexistují, tam je suplují ceny nastavené vládou, které nemají s vzácností zdrojů co dělat (důsledkem jsou mnohým známé chronické nedostatky některého – a přebytky jiného – zboží). Naprosto brilantně tento jev popsal můj oblíbený autor a myslitel Murray Newton Rothbard ve své knize „Power and Market" (či „Man, Ecomony and State"), případně skvělý ekonom Ludwig von Mises ve famózní knize „Byrokracie". Pro centrální plánovače (i ty demokratické) z tohoto jevu vyplývá několik fatálních problémů, které si postupně rozebereme.

Prvním problémem je potřeba stálého monitorování případného nedostatku zdrojů. Centrální plánovač by musel být obeznámen s potenciálními nedostatky stovek a tisíců nejrůznějších zdrojů; a to nejen s faktem, že něco dochází, ale také s tím, jak moc a jak rychle se to děje. Ve volnotržní ekonomice na všechny tyto otázky automaticky odpovídá systém cen – není za to ani třeba někomu platit, každý odvede svůj malý kousek této práce jen v rámci snahy o dosažení co nejvyššího užitku.

Druhým problémem je, že i kdyby centrální plánovač všechny tyto informace získal, musí zvolit řešení. I ve zcela obecné rovině jich existuje několik: investovat do snazšího získávání onoho zdroje, dovážet z větší dálky, používat substitut, zvýšit cenu. Tato řešení se mohou kombinovat, navíc má každé z nich bezpočet způsobů provedení. Z podnikatelů na svobodném trhu každý zkusí to, co považuje za nejlepší; někteří z nich to udělají dobře a zbohatnou, jiní zvolí špatně a zkrachují. I když úplně pomineme motivaci (když se podnikatel splete, přijde – na rozdíl od politika – o hodně) a odbornost (podnikatelé často – na rozdíl od politiků – svým oborům rozumějí), největší rozdíl spočívá v tom, že když mnoho podnikatelů zkusí mnoho řešení, ujmou se ta, která lidé nejvíce ocení (a ztráty za špatná řešení nesou jejich autoři), avšak centrální plánovači se prostě problém pokusí nějak řešit, přičemž není ani úplně jasné, jak poznat, zda je řešení dobré, neboť neexistují žádné jiné

realizované alternativy k porovnání (a je-li řešení špatné, náklady nesou poddaní).

Třetím problémem jsou přání a požadavky spotřebitelů. Podnikatelům na volném trhu tyto informace zprostředkovává systém cen. Centrální plánovač musí na zjišťování stejných informací vynaložit prostředky (kdo tyto náklady platí, si jistě čtenář domyslí), přičemž to, co zjistí, bude vždy zkreslené; kdyby v roce 1975 dělal nějaký centrální plánovač průzkum, kolik lidí chce/potřebuje mít doma počítač, zjistil by, že prakticky nikdo (s ohledem na to, že si tehdy nikdo – ani ti, kdo počítače vymýšleli a vyráběli – nedokázal představit jejich využití), takže není nutno tímto směrem vynakládat žádné vzácné zdroje.

Čtvrtým problémem je, že i kdyby centrální plánovač nějakým kouzlem dostal z lidí informace o tom, jaké služby či produkty vlastně chtějí, nemá jak zjistit poměr, ve kterém jsou tyto statky poptávány: „Pane Nováku, přejete si raději dojezdovou dobu záchranky 4 minuty, půl kila hovězího týdně, novou linku metra a jít jednou za dva týdny do kina nebo byste raději dojezdovou dobu záchranky 7 minut, kilo hovězího týdně, opravenou dálnici a jít jednou za měsíc do divadla?“ Když si představíme to nepřeberné množství statků, které pan Novák poptává, a bezpočet kombinací, jak je může poptávat, seznáme, že takový seznam reálně sestavit prostě nejde. A nyní pohleďme na tu absurdní roli centrálního plánovače, který by teoreticky měl toto zjistit nejen od pana Nováka, ale od milionů občanů! I kdyby to nějak magicky dokázal, je to teprve začátek – on by musel na základě požadavků všech poddaných nějak vyhledat optimální výsledek. Aby to udělal skutečně tak dobře jako podnikatelé na volném trhu, musel by se zabývat otázkami typu: „Je pro společnost prospěšnější požadavek pana Procházky na turistickou stezku kolem Prahy nebo požadavek paní Vodičkové na koupaliště v Plzni?“ K zodpovězení každé takové otázky by musel vyřešit spoustu podotázek jako: „Má hlas pana Procházky stejnou váhu jako hlas paní Vodičkové? A chce pan Procházka tu turistickou stezku stejně jako paní Vodičková

koupaliště, nebo to některý z nich chce víc?“ Uvědomme si ten astronomický počet kombinací všech relevantních osob a přání, které musejí být porovnány; přitom dobře řešitelná není ani jedna, neboť nelze spolehlivě srovnávat preference dvou různých lidí jinak, než je nechat, aby sami ukázali, kolik jsou ochotni za splnění svých přání obětovat času a námahy. Jak už jsme si ukázali, nejlepší univerzální prostředek pro obecné vyjádření času a námahy jsou ale peníze, a jediným způsobem uspořádání věcí podle preferencí jednotlivých lidí tak zůstává nechat tyto lidi, aby si svobodně vybrali a koupili to, co sami považují za nejlepší.

Centrálním plánováním bohužel není jen to, co někteří z nás měli možnost vidět za totality. O částečné centrální plánování se pokouší každý stát; některý více, jiný méně. Je třeba si uvědomit, že každá regulace, každý státní podnik, každý zákon o „ochraně spotřebitelů“ a dokonce i každá daň, to všechno jsou prvky centrálního plánování, které naráží na výše uvedené problémy.

Má-li celý trh v rukou stát, občané žijí v chudobě a nedostatku (příkladem budiž SSSR). Když stát část trhu uvolní svobodným podnikatelům, ta začne jako mávnutím kouzelného proutku fungovat k obrazu spotřebitelů (příkladem budiž část současného trhu, kterou stát reguluje relativně málo: IT, pohostinství, cestovní ruch, retaily a jiné). Naopak ta část trhu, kterou si stát ponechal, funguje zoufale (školství, sociální systém, zdravotnictví, soudnictví a tak dále).

Představme si, že máme dva způsoby, jak řídit běh událostí: Nejprve budeme vše řídit jedním způsobem, nic nebude fungovat, takže zkusíme třeba polovinu těch věcí dělat způsobem druhým – a ony najednou fungovat začnou, přičemž ta druhá polovina stále nefunguje. Kdo jiný než naprostý blázen by v takové situaci nezkusil vše řídit tím druhým způsobem? Přesto však bláhově věříme, že některé věci stát prostě vykonávat musí. Proč? Protože nám to říkají ve (státní) škole a tvrdí nám to (státní) politici. Za totality jsme se přesvědčili, že stát zoufale nezvládá ani produkci a dovoz potravin (nedostatek masa, fronty na banány),

Vaše poznámky

výrobu aut (pořadníky na auta), produkci a prodej drogistického zboží (nedostatek vložek, toaletního papíru) a elektroniky (pořadníky na televize, lednice), s čímž si volný trh poradí hravě a bez problémů. Na druhou stranu bláhově věříme, že třeba školství a zdravotnictví v rukou státu je správná volba (ač vidíme tristní výsledky). Předpokládáme, že instituce neschopná řešit problémy naprosto triviální – jako zásobování toaletním papírem – bude z nějakého důvodu úspěšná v něčem tak neuvěřitelně komplikovaném jako třeba vzdělávání našich dětí.

Důvodů pro takovou absurdní víru bude pravděpodobně více. Za nejzásadnější považuji propagandu, jež je nám servírována už od základní školy. Hned na druhém místě ale spatřuji fakt, že i dnes máme na některých státem přeregulovaných trzích nějaké „soukromé" subjekty, které moc nefungují; rozhodně o nic lépe než ty státní (zejména soukromé školy či nemocnice). Je pak snadné na ně ukázat a prohlásit: „Pohleďte, soukromá instituce nefunguje o nic lépe než státní."

Pozorný čtenář jistě už teď chápe, proč je tento argument chybný. Takové soukromé instituce, jež mají sice soukromého vlastníka, ale jinak musí prakticky vše dělat tak, jak chce stát, nemají s volným trhem mnoho společného – respektive se tím řeší ten (malý) problém s motivací, nicméně se tím neřeší žádný z (velkých) problémů uvedených v této kapitole (když stát říká, jak musí firmy soukromníků fungovat, odpadá ten moment, kdy jich to mnoho zkusí nejrůznějšími způsoby a uchytí se ti, kdo to udělali správně). Nehledě na problémy s konkurencí; v minulé kapitole jsme si vysvětlili, že ti, kdo to dělají špatně, krachují, což znamená, že ti, kdo to dělají dobře, přebírají jejich klienty – jenže stát peníze nezískává tím, že by mu zákazníci platili dobrovolně, nýbrž je vybírá na daních, ergo státní instituce mohou plýtvat vzácnými zdroji, jak je libo, ale stejně nezkrachují (a když se rozpínají po celém trhu, krachují místo toho ti, kdo to dělají lépe). A konečně stát klade na podobných trzích

velké překážky pro vstup do daného odvětví, čímž uměle snižuje konkurenci a poškozuje spotřebitele.

Volný trh je tedy efektivnější než centrální plánování; což nelze obejít tím, že stát zvýší motivaci řídících pracovníků nebo sníží korupci a rozkrádání, protože zásadní problém vězí úplně v něčem jiném. Povšimněme si, že to platí obecně – pro všechny obory lidské činnosti. Není důvod, proč by některé měly být výjimkou; přesto si však mnozí myslí opak, takže budeme tyto jednotlivé oblasti probírat v nadcházejících kapitolách.

2: Nemožnost ekonomické kalkulace v centrálním plánování

Jev, kterým se zabývá druhá kapitola, se nazývá „nemožnost ekonomické kalkulace v centrálním plánování". Protože jde o jednu z naprosto nejzásadnějších věcí, na níž je založeno mnoho tezí napříč celou knihou, rozhodl jsem se tuto kapitolu poněkud rozšířit. Hluboké porozumění tomuto tématu je pravděpodobně nezbytné pro úplné pochopení zbytku knihy.

Představme si centrálně plánovanou společnost a její vládu, jež může být tvořena jednotlivcem, případně i nějakou skupinou; není-li tato společnost na zcela primitivní úrovni technologického rozvoje, nelze považovat za reálné, aby tito panovníci rozuměli všem oborům lidské činnosti, kterým se věnují jejich poddaní. Musejí tedy nezbytně vytvořit hierarchickou strukturu jedinců, kterou si lze představit jako pyramidu, jejíž základy jsou tvořeny třeba dělníky, nad kterými se nachází jejich nadřízení, nad nimi zas jejich nadřízení; a tak dále až k vládě, jež se nalézá na samém vrcholu.

Abychom ukázali, že problém centrálního plánování společnosti je naprosto fatální i v absolutně ideálních (nedosažitelných) podmínkách, předpokládejme pro všechny úvahy v této kapitole, že všichni členové dané společnosti jsou bezvýhradně čestní, za všech okolností staví blaho celku nad blaho vlastní, nikdy nekradou a na srdci jim neleží nic než budování lepších zítřků, kvůli kterému budou dřít od úsvitu do soumraku. Velmi často se lze

setkat s názorem, že centrální plánování nefunguje právě proto, že lidé nemají výše zmíněné vlastnosti; já však hodlám dokázat, že i kdyby je měli, zůstane centrální plánování stále zoufale neefektivním způsobem řízení společnosti.

Ze všech tisíců a milionů zdrojů, které je třeba koordinovat a rozdělovat, se zaměříme na jeden jediný: titan. Uplatnění pro tento stříbřitě bílý kov existuje – díky jeho pozoruhodným vlastnostem – mnoho. Když pomineme, že se z něj staví pláště vesmírných sond, družic a stanic, kterými se zde nebudeme zabývat, zbývá dostatek dalších využití, z nichž se zaměříme jen na výrobu lodních šroubů a chemických reaktorů; předpokládejme, že v naší centrálně řízené zemi existují nějaké loděnice a velmi rozvinutý chemický průmysl.

V souladu s úvodními předpoklady připusťme, že na všech relevantních pozicích pracují toliko špičkoví odborníci, jejichž cílem není nic jiného než blaho společnosti. Chemik přesně zná a dokáže popsat výhody i nevýhody titanového reaktoru oproti jinému. Lodní konstruktér zase chápe a umí vysvětlit všechna pro a proti titanových lodních šroubů. Oba sdělí tyto závěry svým nadřízeným, kteří jim ve všem porozumějí, neboť jsou též na slovo vzatými odborníky. Spočítají si tedy, kolik titanu potřebují pro celé své odvětví, a zažádají o něj. Předpokládejme však, že kovu je nedostatek, takže si moudrý centrální plánovač sezve všechny, kdo žádají o titan, a také osobu zodpovědnou za jeho produkci (v reálném světě to pochopitelně bude fungovat úplně jinak, ale zde pro zjednodušení předpokládáme ideální podmínky prosté klientelismu, ignorantství a podobně).

Jak bude takové jednání asi probíhat? Nesmíme zapomínat, že se jedná o centrálně plánovanou společnost, ve které neexistují tržní ceny. Všichni se tedy sejdou, žadatelé vysvětlí, proč potřebují titan; osoba zodpovědná za jeho produkci sdělí, jakých zdrojů je zapotřebí, aby mohlo být titanu více. Centrální plánovač teď musí učinit rozhodnutí; ale jak? Jaké faktory má vůbec zahrnout?

Kdyby bylo jasné, kolik chemických reaktorů a lodních šroubů „je potřeba“, mohl by alespoň zjišťovat, kde je použití substitutu méně nákladné. Jenže ono „je potřeba“ závisí právě mimo jiné na tom, jak bude výsledné řešení nákladné; čím komplikovanější je stavba lodi, tím spíše se vyplatí jich mít méně a užívat jiných dopravních prostředků (nemluvě o tom, že zde do hry vstupuje ještě přání milionů spotřebitelů, kteří leckdy ani sami nevědí, co chtějí, dokud si to nevyzkoušejí). Také je možné zvýšit produkci, což ovšem stojí zase jiné zdroje, pro které však pochopitelně existuje mnoho dalších využití; jeden problém se váže na druhý. A to celé je pouhý začátek, neboť i jen samotný titan lze ještě využít například ve zdravotnictví, leteckém průmyslu, někteří z něj chtějí mít hodinky a tak dále; především je ale nezbytné učinit podobná rozhodnutí nejen pro jeden kov, nýbrž pro každý z nepřeberného množství zdrojů.

Někdo by mohl namítnout, že centrální plánovač může celý problém vyřešit stanovením cen jednotlivých statků. Ceny jsou však důsledkem tržních procesů; pak vyjadřují vzácnost zdrojů a lidské preference. Stanoví-li je někdo arbitrárně, výše uvedenému problému se nevyhne, pouze jej přesune jinam; otázkám podobným těm z minulého odstavce totiž bude čelit v rámci vytváření cen, neboť v tomto procesu stejně musí porovnávat relativní vzácnost všech statků (a tu konfrontovat s poptávkou nakupujících). Další zásadní problém arbitrárního určování cen spočívá v tom, že stav světa se stále mění a proces oceňování by měl být z podstaty věci dynamický a nekonečný.

Trh naopak dovede tyto problémy řešit samovolně, neboť ceny vytvářejí sami obchodující jedinci v rámci snahy o maximalizaci svých zisků; celý proces je velmi robustní, reaguje na změny v čase, reflektuje preference všech účastníků tržního procesu i vzácnost zdrojů. Všechna výše popsaná rozhodnutí pak nedělá žádná centrální autorita, nýbrž všichni nakupující, prodávající, výrobci, spotřebitelé, zaměstnanci i zaměstnavatelé. Není-li

volný trh nijak deformován (například státními zásahy), pak je maximalizace zisku každého jedince ekvivalentní maximalizaci jeho přínosu pro společnost (protože na jedné straně poskytování co nejžádanějších služeb znamená nejvyšší příjmy a na straně druhé snižování nákladů znamená šetření vzácnými zdroji, které pak mohou použít jiní).

Často se lze setkat s námitkou, že obří korporace jsou také centrálně plánované, což by měl být důkaz toho, že centrálně plánovaná společnost by mohla fungovat stejně. Rozdíl je však v tom, že i hodně velká korporace se může v tržním prostředí orientovat pomocí cen. Lze ji interně rozdělit na jednotlivé divize a oddělení, aby výsledky jejich činnosti mohly být převáděny na peníze, což může sloužit jako klíč k rozdělování vzácných zdrojů. Je-li centrálně plánovaná ekonomika jako celek, pak žádnou takovou možnost nemá, neboť tržní ceny vznikají jen a pouze neregulovanou interakcí svobodných (tedy ne centrálně řízených) jedinců. Výše zmiňovaná korporace se tedy orientuje pomocí cen zvenčí; je-li však centrálně řízená celá společnost, tuto možnost ztrácí (respektive může se řídit zahraničními cenami, což bude patrně stejně lepší než nic, nicméně rozhodně hrubě neefektivní). Kdyby přesto nějaký soukromý subjekt dorostl na nějakém území rozměrů státu a stal se v tolika oblastech dominantním hráčem, začne se potýkat se stejnými problémy; zásadní však je, že dokud mohou lidé jeho služby odmítnout, tento může zkrachovat, čímž dá prostor efektivnějším konkurentům. K tomu v případě státu dojde jen těžko, neboť daňoví poplatníci nemají příliš na výběr.

Drtivá většina států je samozřejmě řízena nějakou kombinací či kompromisem mezi volným trhem a centrálním plánováním; je však důležité si uvědomit, že výše uvedené závěry platí pro každý obor lidské činnosti, takže uzurpuje-li si stát nějaké odvětví, zavléká do něj nutně neefektivitu. Čím větší část trhu tedy stát ovládne či zreguluje, tím více se projeví centrálně neřešitelné problémy rozebírané v této kapitole.

Vaše poznámky

Závěrem bych rád podotkl, že hledání všemožných kompromisů volného trhu a centrálního plánování vede pouze k tomu, že čím více odchylek od nezdeformovaného trhu existuje, tím znatelněji klesá efektivita dané společnosti jako celku. A budeme-li kvůli tomu žádat o pomoc vládu, zabloudíme v začarovaném kruhu: Čím hůře je, tím intenzivněji voláme po státních zásazích, které však způsobují další zhoršování situace.

Problém ekonomické kalkulace očima jednotlivce

Jelikož se v této knize na druhou kapitolu odkazuji rozhodně nejčastěji, domnívám se, že si dané téma zaslouží ještě jedno rozšíření, neboť je skutečně naprosto zásadní. Doposud jsme se na problém ekonomické kalkulace dívali pouze z pohledu centrálního plánovače; rád bych však ještě ukázal, jak vypadají důsledky nemožnosti ekonomické kalkulace v centrálním plánování z pohledu jeho poddaných.

Klíčové je si uvědomit, že každý jedinec má omezené zdroje, které využívá k uspokojování svých potřeb. Tyto potřeby mohou být zcela libovolné – materiální, duchovní, požitkářské, asketické; v každém případě však prioritu těchto potřeb zná vždy nejlépe ten člověk, kterého se to týká. Nikdo nemůže ve vší obecnosti za druhého rozhodovat, co jej učiní šťastným, fundovaněji než on sám. Pochopitelně se někdy může stát, že jedinec zvolí k uspokojení svých potřeb špatné prostředky, takže výsledek nebude odpovídat tomu, co původně zamýšlel. Stejně jako je možné, že někdo jiný by vhodné prostředky k dosažení téhož cíle zvolit dokázal. Bohužel to však rozhodně nikdy neumíme říct s jistotou předem a i zpětně to lze hodnotit pouze za předpokladu, že známe skutečné (nejen deklarované či odhadované) cíle dotyčného, což z principu s jistotou neznáme nikdy.

Naprosto zásadním poznáním tedy je, že nikdo nedokáže obecně za jiného rozhodovat tak dobře, jako by to dělal on sám; a i když se to občas pro nějaké rozhodnutí může náhodou povést, v žádném případě to nemůže nikdo vědět předem a s jistotou vlastně ani poté, takže je to vždy hra se zakrytými kartami. Principy, o nichž tato kapitola ve zkratce pojednává, jsou meritem životního díla skvělého ekonoma Ludwiga von Misese; jeho kniha nese jméno „Human Action" a patří k základním dílům ekonomické teorie, neboť myšlenky v ní obsažené jsou nezbytné pro skutečné porozumění ekonomii jakožto vědě a nejen jako oboru založenému na tom, co je zrovna moderní a žádoucí pro momentální společenskou a politickou poptávku.

Každý z nás tedy ze zdrojů, jež má k dispozici, uspokojí ty potřeby, které se mu jeví jako nejnaléhavější; tak tomu je vždy bez výjimky, není zapotřebí žádného modelu dokonale racionálního a informovaného jedince. V praxi to znamená, že vezmeme své prostředky a svůj čas a naložíme s tím tak, jak uznáme za vhodné; nakoupíme si to, co se nám zdá nejlepší, budeme dělat to, co považujeme za nejvhodnější k dosažení našich cílů (ano, i feťák, který si jde šlehnout další dávku, dělá to, co považuje za nejlepší prostředek k dosažení svých cílů; a nikdo z nás nemůže s určitostí říci, že je to špatně, neboť nevíme, jaké jsou feťákovy cíle, a i kdybychom to věděli, není na nás, abychom je jakkoliv hodnotili či považovali za objektivně podřadné těm našim).

Co se však stane, když někdo (a většinou to bývá stát) sebere jedinci část jeho prostředků a využije je tak, jak se někomu jinému zdá nejlepší? V ideálním a velmi nepravděpodobném případě se trefí právě do toho, co si dotyčný stejně chce koupit, čímž mu neuškodí, ale ani nepomůže. V ostatních případech dostane za své peníze něco, místo čeho by si raději pořídil něco jiného, kdyby to bylo ponecháno na jeho volbě. Přesně takto fungují daně.

Efekt velmi podobný daním mají i regulace. Jejich smyslem má být údajně to, že „pomohou obyčejným lidem" tím, že

někde omezí něčí volbu. Pravdou však je, že po zahrnutí všech dopadů pomůže regulace v nejlepším případě nějaké skupině lidí na úkor ostatních; v typickém případě pak poškodí tu skupinu, kterou mají zvýhodnit, případně lze najít i takové, které uškodí prakticky všem. Klasickým a asi nejčastějším příkladem regulací, které mají „pomoci chudým", jsou všemožné kontroly kvality zboží, které mají ochránit chudáky zákazníky, aby jim obchodníci neprodávali „šmejdy". I kdyby taková regulace skutečně splnila svůj účel bez dalších vedlejších efektů (což se povede zřídka) a prostě jen vyčistila trh od nekvalitních výrobků, cenu kvalitního zboží to rozhodně nesníží (ba naopak ji to dost možná zvýší, protože ti, kdo kupovali méně kvalitní výrobky, jsou nyní donuceni kupovat lepší, takže stoupne poptávka a s ní i cena), takže biti na tom budou zejména ti chudí, kterým to mělo údajně pomoci, neboť jim byla pouze odebrána možnost nakoupit nekvalitní zboží levně, takže si mnohdy místo „šmejdu" nemohou dovolit vůbec nic. Někdo může sice namítnout, že je tato situace „donutí" místo nakoupení méně kvalitních věcí raději počkat a později si koupit něco lepšího, nicméně tím se dostáváme přesně k tomu, co bylo uvedeno hned na začátku: Nikdo nemůže za tyto jedince rozhodnout lépe než oni sami, zda je pro ně výhodnější napřed nemít nic, aby si pak mohli koupit něco kvalitního, než mít raději celou dobu alespoň zboží nižší jakosti (se všemi nevýhodami z toho vyplývajícími).

Další námitkou pro centrální plánování (a tedy proti volnému trhu) bývá přerozdělování bohatství; že nějaké služby mají prý bohatí platit chudým. To jednak vůbec nic nemění na výše uvedeném, tedy že pro ty chudé by bylo mnohem lepší, kdyby jim bohatí tyto peníze dávali přímo a oni si volili, co si za ně koupí, než aby to rozhodoval někdo jiný (když už nějaké nemravné a ohavné povinné přerozdělování vůbec připustíme); ale zejména celé násilím vynucené přerozdělování nedává přílišného smyslu, neboť bohatství je na volném trhu měřítkem toho, jak moc člověk udělal

Vaše poznámky

pro druhé podle jejich vlastních žebříčků hodnot. Direktivní přerozdělování (a jakákoli násilná deformace trhu, tedy nejen státní, i když ta bývá zdaleka nejčastější) pak zvýhodňuje jedince pro ostatní méně prospěšné na úkor těch užitečnějších.

Závěrem bych rád znovu zdůraznil, že porozumění druhé kapitole i jejím podkapitolám je klíčové k pochopení většiny ekonomických argumentů obsažených v této knize. Podrobné a pochopitelné vysvětlení zde rozebíraného jevu nabízí zejména kniha „Byrokracie" od Ludwiga von Misese; kdo nechce číst celou knihu, tomu mohu doporučit jiný pohled na věc ve velmi kvalitním článku „Opomíjená ekonomická kalkulace" od Petra Málka, jednoho ze zakladatelů Ludwig von Mises Institutu (text je volně dostupný na Internetu). Jako test porozumění dané problematice si může každý čtenář zkusit sám pro sebe vyvrátit oblíbený argument etatistů (zastánců státu): „Kdyby to či ono neplatil stát, lidé by na to dobrovolně peníze nedávali." Proč tato věta nemůže být nikdy platným argumentem pro zachování státu? Ačkoliv bude tato otázka zodpovězena v jedné ze závěrečných kapitol této knihy, upřímně doufám, že ji nalezne každý sám ještě před přečtením odpovědi.

3.

Princip neagrese

Ve dvou předchozích kapitolách jsme si ukázali, proč je volný trh v uspokojování lidských potřeb obecně lepší než státní centrální plánování. S tím je mnoho lidí ochotno souhlasit, avšak namítají, že volnotržní hospodářství je sice efektivní, leč bezcitné, amorální, neetické a nespravedlivé. Je tomu skutečně tak? Znamená skutečně velký stát sice menší efektivitu, ale zato více spravedlnosti? Pojďme si tyto otázky rozebrat a zodpovědět.

Každá lidská společnost v historii uznávala nějaký soubor pravidel, který určoval, co je dobře a co špatně. Takový seznam pravidel (zákonů) nazýváme právem. Různých práv existuje bezpočet: zvykové právo, momentálně platné zákony ČR, kodex krále Chammurapiho nebo třeba zákoník třetí říše. Avšak je-li něco legalizováno zákonem, nemusí to být morální a správné – i kdyby někdo považoval zákony třetí říše za etické, lze snadno nahlédnout, že různé koncepty práv, jejichž smysl si v zásadních morálních otázkách vzájemně odporuje, nemohou být zároveň správné.

Jak by mělo vypadat „správné právo"? Těžká otázka. Zkusím tedy shrnout alespoň nějaké minimum, o kterém předpokládám, že proti němu nebude většina lidí nic zásadního namítat:

- Nikdo by neměl mít právo iniciovat proti ostatním násilí.
- Každý by měl mít právo nebýt ostatními okrádán.
- Právo by mělo platit pro všechny stejně.

- Zákon by měl být jasný a srozumitelný; ostatně – mají-li podle něj všichni žít, měli by mu rozumět a nosit jej v hlavě.

Absurdní je, že ač se pravděpodobně většina lidí na tomto minimu shodne, nesplňuje naše právo z výše uvedených bodů ani jediný.

První bod může překračovat policie. Ta má například právo v některých případech při pronásledování zločince násilím zabavovat auta řidičům, kterých se to vůbec netýká, nebo – ještě hůře – může tyto nevinné řidiče proti jejich vůli v jejich autech používat jako zátarasy a živé štíty (poměrně známé případy se odehrály v květnu roku 2011 v Legerově ulici v Praze či v březnu 2013 na dálnici D1). Méně zjevné – leč mnohem častější – porušování tohoto pravidla předvádí policie při domovních prohlídkách, braní podezřelých do vazby a podobně. Kdykoliv nevinný člověk něco z výše uvedeného odmítne, smí proti němu policie použít násilí.

Druhý bod porušují daně, které nejsou ničím jiným než zákonem legalizovanou loupeží. Stát říká: „Poddaný, dej mi peníze, sic se se zlou potážeš, a vezmeme si násilím ještě víc." Je to v zásadě totéž, jako když nám lupič řekne: „Peníze, nebo život!" Rozdíl je jen v tom, že stát nám za tyto peníze dá nějakou protislužbu, lupič typicky nikoliv. Na druhou stranu nám jednak lupič těžko sebere tolik (a tak často), ale hlavně i v případě, že by nám za uloupené peníze něco koupil, nic to nemění na té loupeži a on kvůli tomu nepřestává být lupičem.

Třetí bod nejzjevněji nesplňují politici s jejich poslaneckými a jinými imunitami, kterými nám lidově řečeno „na plnou hubu" říkají, že před zákonem si rovni nejsme. Dále pro policisty ve službě (i jiné veřejné činitele) platí odlišné zákony než ty pro běžné poddané.

Čtvrtý bod je zajímavý zejména v kombinaci s tím, že neznalost zákona neomlouvá. Když i právníci se ve svých sporech, které se netýkají jejich specializace, běžně nechávají zastupovat specializovanými kolegy, není v našem státě pravděpodobně nikdo, kdo

by všechna ta pravidla dokonale znal. Není povinnost žít podle tisíců pravidel, kterým prakticky nikdo nerozumí, něco, o čem by se dala napsat komedie, která by byla vážně k popukání, kdyby to ovšem nebyla naše realita?

Podobné kritice by se dala podrobit drtivá většina zákoníků téměř všech současných i historických států. To není náhoda. Jednak už samotná existence státu z principu odporuje rovnosti před zákonem (pro zástupce státu musí platit jiná pravidla než pro poddané) a jednak stát musí loupit (vybírat daně), aby si vydělal na svou existenci.

Jeden z mála konceptů práva, který tyto (i mnohé další) požadavky splňuje a zároveň pravděpodobně asi jediný, jenž respektuje soukromé vlastnictví a podle kterého už v historii nějaká lidská společenství dlouhodobě rámcově fungovala, se nazývá právo přirozené. Různých oblastí přirozeného práva se v historii dotýkalo ve svých dílech mnoho filosofů: v antice například Hérakleitos či Aristoteles, z jehož děl ve středověku vycházel Tomáš Akvinský, z novověkých myslitelů pak třeba John Locke; nejkomplexněji a dle mého názoru nejlépe jej popsal můj oblíbený autor a myslitel Murray Newton Rothbard ve své knize „The Ethics of Liberty" a částečně také v manifestu „For a New Liberty", kde přirozené právo formuloval jako takzvaný princip neagrese, o němž pak podrobně píší současní autoři jako například Walter Block či Hans-Hermann Hoppe, zatímco takový Clint Eastwood princip neagrese velmi trefně shrnul v jediné větě: „Všichni nechají všechny ostatní na pokoji."

Já bych princip neagrese popsal asi takto:

1. Vlastnictví je vztah, jenž přiřazuje lidem fyzické objekty (člověk může být vlastníkem objektu). Nikdo nesmí nijak nakládat s objektem, který má vlastníka, bez jeho svolení, vyjma případů, kdy je to nutné pro nápravu situace, v níž onen vlastník sám narušil cizí vlastnictví, případně porušil smlouvu.

2. Vlastnictví lze libovolně převádět a směňovat v případě, že obě strany transakce souhlasí (bez násilného donucení); transakce mohou být realizovány pomocí smluv.
3. Každý člověk vlastní sám sebe, dokud toto vlastnictví na někoho nepřevede (někteří libertariáni tvrdí, že sebevlastnictví je nepřevoditelné; jiní – včetně mě – jsou toho názoru, že člověk má svobodu sám se sebou nakládat dle libosti).
4. Něco, co v danou chvíli nikdo nevlastní, může někdo začít vlastnit tím, že to začne využívat (smísí to se svou prací, tzv. homesteading, vizte dílo Johna Lockea). Homesteading řeší problematiku prvotního přivlastnění; když něco nepatří nikomu (například nově objevená zem a podobně), může to kdokoliv získat tím, že to začne užívat jako první.

Princip neagrese odpovídá určitému minimu toho, co většina lidí považuje za správné, morální, etické a spravedlivé: Vyplývá z něj totiž zejména to, že by se lidé mezi sebou neměli okrádat, útočit na sebe (bránit se mohou) a zabíjet; vražda je porušením vlastnických práv oběti k jejímu tělu – a jak si již bystrý čtenář jistě povšiml, přirozená práva, formulovaná coby princip neagrese, jsou vlastně práva vlastnická.

Ač snad každý souhlasí, že princip neagrese odpovídá nějakému minimu toho, co je správné, mnozí namítnou, že je to málo; že by bylo morální, kdyby právo zahrnovalo více věcí, například nezbytnou lékařskou péči. Jakkoliv ušlechtilá se může taková myšlenka zdát, její zařazení do principu neagrese je jednoduše nemožné. Proč? Inu, takovou zdravotní péči musí někdo poskytnout a zaplatit; nenašel-li by se ale nikdo, kdo by to udělal dobrovolně, musel by k tomu být násilím donucen, což by bylo porušením vlastnických práv (a tedy agresí).

Když se nad tím zamyslíme hlouběji, zjistíme, že přidání čehokoliv dalšího – ať sebeušlechtilejšího – do tohoto systému práva

odporuje jeho smyslu, případně v něm vytváří nekonzistence (které ostatně obsahuje většina právních konceptů). Krom práva na zdravotní péči je to třeba i právo na vzdělání, důstojný život, důchod, bydlení – všechna tato práva (jsou-li vymezena pozitivně, tedy nikoliv například „každý se smí vzdělávat", ale „každému musí být poskytnuto vzdělání") odporují prostému „nepokradeš". Tím rozhodně nechci tvrdit, že by si lidé neměli pomáhat; jen by je k tomu nikdo neměl nutit. Ve všech známých historických společnostech, jejichž právo vycházelo z principu neagrese, existovala značná míra dobrovolné solidarity (ono je to logické – když víte, že máte „právo" na to, aby vám někdo v krizi pomohl, nemusíte se příliš starat o ostatní; když jste naopak závislí jen na nich, pomůžete už třeba proto, aby se příště dostalo pomoci vám).

Navzdory jednoduchosti principu neagrese z něj lze odvodit odpovědi na složité otázky například ohledně svobody slova, pracovních poměrů, sporů o „veřejná prostranství", svobody vyznání, ale dokonce i pravidel dopravy, nošení zbraní, potratů, prostituce a vůbec řízení společnosti (které státy formulují do tisíců nepřehledných zákonů). Ačkoliv je anarchokapitalismus s principem neagrese v plném souladu, neznamená to, že tento princip musí být v anarchokapitalistické společnosti v každé situaci bez výjimky dodržován, neboť neexistují žádné univerzálně platné sbírky zákonů; mezi oblíbené kratochvíle etatistů patří vymýšlení nepravděpodobných až absurdních scénářů, které vykazují podivné výsledky po doslovné aplikaci principu neagrese, přičemž zcela ignorují fakt, že jedná-li někdo sice v rozporu s principem neagrese, avšak v souladu se zdravým rozumem a všeobecně přijímanou etikou (což navíc téměř nenastává), lidé jeho chování patrně akceptují (nesetkáme se tedy se svévolným trestáním za naprosto pochopitelné chování s odůvodněním, že „zákon je zákon").

Ač tedy nelze předpokládat, že by se principem neagrese v reálné anarchokapitalistické společnosti všichni bezvýhradně

Vaše poznámky

řídili (ostatně ani zákony dnešních států nejsou vždy dodržovány), souvisejí spolu takto: Zaprvé je anarchokapitalismus coby myšlenkový směr z principu neagrese odvozen a zadruhé v praxi na místech, kde panovala v nějakém historickém období reálná (byť třeba ne formální) anarchie (například středověký Island či USA v době kolonizace), se společnost řídila pravidly, jež byly principu neagrese velice blízké.

Proč se výše popsanému konceptu práva někdy říká právo přirozené, je otázka spíše filosofická. Někteří tvrdí, že je máme všichni nějak zakódované v mozku (protože jde o vlastnická práva a vlastnit věci je pro lidi přirozené) či že je dáno od Boha. Dle mého názoru je však důležitější to, že se jedná o právo morální, etické, konzistentní a nearbitrární (platící pro všechny stejně). Hodnocení těchto přístupů nechávám na čtenáři – stejně jako porovnání principu neagrese s právem, jež nám vnucuje stát. Nikomu asi neušlo, že jsme se zabývali pouze právem jako takovým, nikoliv jeho vymáháním, tedy uvedením do praxe; k obojímu se dostaneme ve čtrnácté a patnácté kapitole této knihy, zatímco v té následující se zaměříme na státní ochranu nezodpovědných.

4.

Podpora nezodpovědnosti tvoří nezodpovědné

„Kdo obětuje svobodu, aby získal více bezpečí, ztratí obojí a nezaslouží si ani jedno," řekl Benjamin Franklin, americký myslitel a vědec osmnáctého století; já tímto citátem začínám kapitolu, jež bude věnována právě státním zásahům, které si kladou za cíl zajistit lidem bezpečí a ochraňovat je. Co o takových zásazích můžeme říci?

Z první kapitoly vyplývá, že nejsou potřeba; z druhé zas, že nejsou efektivní; z třetí navíc to, že nejsou morální; a nyní, v kapitole čtvrté, si ukážeme, že i nehledě na jejich nepotřebnost, neefektivitu a amorálnost jsou důsledky těchto zásahů negativní pro samotné poddané, kvůli kterým údajně vznikají.

Nejprve uvedu několik státních zásahů, jež lidem slibují bezpečí výměnou za svobodu, aby si každý dovedl představit, o čem vlastně mluvím: podpora v nezaměstnanosti, právní úpravy smluv „nápadně nevýhodných pro jednu stranu", sociální dávky, ochrana spotřebitelů i zaměstnanců a mnohé další.

V čem je problém? Tedy… krom toho, že to všechno trh zajistí lépe než stát (obecné principy popisují první dvě kapitoly, konkrétně se tím budeme zabývat v kapitolách následujících) a že je to nemorální, protože aby stát zajistil cokoliv z výše uvedeného, musí předtím loupit. I kdyby toto pro někoho problém nebyl – co udělají lidé, kterým někdo zajišťuje (nebo vytváří

iluzi zajišťování), že nemohou být podvedeni, že nemohou umřít hlady, že budou zajištěni na stáří, že bude o jejich děti vždy postaráno? Inu, nejzodpovědněji se patrně chovat nebudou.

Jednou z údajných „funkcí" většiny států má být, že se prý postarají o chudé a bezmocné; realizováno je to samozřejmě tak, že násilím donutí poddané, aby se o někoho starali. K hladkému prosazení je pochopitelně třeba v lidech stále budit pocit, že by to jinak nikdo nedělal (k dokonalosti to dotáhl například Vladimir Putin v roce 2013 svou snahou postavit mimo zákon charitativní organizaci Jevgenije Grekova, jež „ohrožovala vlast" tím, že stavěla nemocnice). Dobročinné spolky však existovaly i v době, kdy stát ještě do této oblasti vůbec nezasahoval (o podrobnostech, jak takové spolky fungovaly v českých zemích, se můžeme dočíst například ve výzkumech profesora Karla Engliše).

Jaký je tedy hlavní rozdíl mezi charitou dobrovolných spolků a státu? Ze strany plátců jde pochopitelně buď o dobročinnost, nebo o to, že je někdo oloupí; pojďme se ale podívat i na stranu příjemců. Zatímco dobrovolné spolky si dobře vybírají, komu, jak moc, jak dlouho a jakou formou budou pomáhat, stát garantuje „právo" na pomoc. Tomáš Garrigue Masaryk to viděl v roce 1919 takto: „V Československé republice nebude míti více místa stará dobročinnost, která byla vždy pokládána za milost, jež obdarovaného chudáka vždy ponižovala a jeho lidské vědomí otupovala. Na místo ponižující milosti stavíme dnes sociální povinnost."

Co je ale přirozeným důsledkem toho, když člověk v nouzi nebude muset o almužnu žádat, nebude ho to, chudáka, ponižovat, nýbrž půjde o jeho „právo"? Lidé se rozhodně nebudou tolik rozpakovat natáhnout ruku. Ti, kdo ruku natáhnou, se pak nebudou tolik snažit svou situaci zlepšit. A hlavně všichni lidé v celé společnosti se nebudou tolik obávat toho, že by se do takové situace dostali.

V diskusích na toto téma mi mnozí oponují: „Jen se rozhlédni kolem sebe. Podívej se na lidi na ulici. Podívej se na ty dementy,

kteří si znovu a znovu berou půjčky na dovolenou s nesmyslnými úroky, zajímá je jen pivo a televize, za klobásu či koblihu zdarma zvolí Paroubka či Babiše, nejsou schopni se o sebe postarat, protože nemají tušení, jak funguje svět, neboť se prostě nestarají, je jim to jedno. Jak se tihle o sebe bez státu postarají?" Daleko lépe, tvrdím já! Oni se o nic nezajímají prostě proto, že k tomu nemají motivaci. Stát totiž deklaruje, že se o ně postará; oni mu to věří (a pro účely této úvahy je irelevantní, zda je to pravda), ergo nemají důvod se starat. Ekonomové tento jev nazývají racionální nevědomostí (když lidé věří, že se stará stát, pak předpokládaný užitek, který jim přinese znalost nějaké informace o fungování světa, je pro ně často nižší než úsilí vynaložené na získávání té informace).

Dalším příkladem racionální nevědomosti jsou demokratické volby. Na to, aby si člověk mezi kandidáty skutečně fundovaně vybral, musel by pročíst volební programy, prohlášení politiků, seznámit se s názory každého z nich, sledovat jejich minulost a odhadovat z ní, jak moc upřímně dotyčný své sliby myslí, a tak dále. Takové studium stojí řádově velké desítky či malé stovky hodin. A co člověk za tento čas získá? Téměř nulovou šanci, že jeho hlas něco změní, když ostatní tam stejně hodí toho, kdo jim dá párek a pívo zdarma. Vykašlat se na to pak může být zcela racionální a logická volba.

Řekněme, že máte střechu nad hlavou a také co jíst. Víte, že když si vezmete půjčku, kterou jen těžko splatíte, nebo ztratíte práci, stejně to „nějak dopadne", budete mít stále pravděpodobně střechu nad hlavou a co jíst. Jaká je vaše motivace chovat se zodpovědně? Porovnejte to se situací, kdy víte, že když něco podobného uděláte, jednou či dvakrát vám třeba pomůže charita, ale pak už o střechu nad hlavou přijdete, bude vám zima, budete mít hlad, ztratíte všechno. Jaká je teď vaše motivace chovat se zodpovědně?

Důsledky vidíme všude, třeba i na trhu práce. Moderní stát se snaží zvyšovat počet lidí s vysokoškolskými diplomy, školství je

Vaše poznámky

tak nastaveno, nároky se snižují; nějakou vysokou školu může mít dnes snad každý, kdo jen trochu chce. K čemu to vede? Na jedné straně jsou úřady práce zavaleny sociálními antropology s diplomy z kdejaké Horní Dolní, jejichž počet převyšuje poptávku, takže nemohou sehnat práci, pročež pobírají dávky. Na straně druhé si programátor z Matfyzu vystaví životopis na Internetu a je nabídkami práce zavalen doslova během několika hodin, nemluvě o tom, že sehnat elektrikáře či instalatéra je čím dál tím těžší, neboť jich je méně, než kolik je potřeba. Ono magické „kolik je jich potřeba" znamená přesně to, co žádný smrtelník nemá šanci spočítat; odpovědí je pouze trh (na trhu práce platí totéž, co na kterémkoliv jiném – jde o principy, jež jsme si popsali v prvních dvou kapitolách). Tato situace je typickým důsledkem centrálního plánování ve školství, ale krom toho má ještě další příčinu: Když se podíváme na průměrného studenta posledního ročníku gymnázia, který si vybírá vysokou školu, rozhoduje se podle toho, co mu jde a co ho baví, případně která škola jde nejlépe proflákat, přičemž kritérium „uplatnění se v oboru" bývá většinou podružné a nedůležité. Otázka zní, zda by tomu tak bylo, i kdyby dotyční věděli, že pokud vystudují obor, o který není zájem, budou mít existenční problémy, nebudou schopni založit rodinu a tak dále; přístup rodičů dotyčných studentů by se patrně změnil odpovídajícím způsobem.

Leckdo namítne: „Dobrá, jenže co lidé, kteří se sice snaží, ale jsou prostě neschopní?" I pro neschopnost platí něco podobného jako pro nedostatek motivace. Svět je úžasným místem, k jehož skvělým vlastnostem patří obrovská míra predikovatelnosti: Sáhnete do ohně, spálíte se; uděláte to znovu, výsledek bude stejný. To umožňuje všem myslícím tvorům učit se a rozvíjet; kdyby svět fungoval zcela náhodně, nic takového by možné nebylo. Tato předvídatelnost se však zdaleka netýká jen fyzikálních zákonů, funguje docela dobře i v rámci sociálně ekonomických vztahů a vlastně téměř všude. Díky ní se můžeme učit ze

svých chyb; když však stát zmírňuje následky těchto chyb, znesnadňuje nám možnost učit se, čímž vytváří nejen nezodpovědné, ale i neschopné (ne že by tito bez státu neexistovali, nicméně v počtu daleko menším).

Obecně lze tedy říci, že čím víc bude stát podporovat nezodpovědné a neschopné, tím více jich bude; a tito ze svých dětí jen těžko vychovají zodpovědné jedince, takže jejich počet bude s každou generací narůstat a jejich závislost na státu se prohlubovat. To vytváří umělý argument pro to, proč je stát vlastně zapotřebí. Proč umělý? Lidský pud sebezáchovy je stále dost silný; v momentě, kdy opravdu o něco půjde a lidé budou vážně postaveni před volbu, zda se začnou chovat zodpovědně, nebo budou hladovět a mrznout, lze předpokládat, že většina z nich dá – z čistě existenčních důvodů – přednost myšlení před mrazem (ač obojí někdy bolí). A čím více budeme přistupovat na rétoriku politiků, že lidé se o sebe nedokáží postarat, takže to stát musí dělat za ně, tím více kolem sebe uvidíme, že je to pravda; jakmile ale řekneme, že takhle tedy ne, a nezodpovědnost podporovat přestaneme, budeme svědky jejího poklesu.

S tím je nerozlučně spjat jev, který nazývám „smrtelný cyklus demokracie“: Politik slíbí voličům ochranu před následky jejich chyb; tito jej zvolí, on svůj slib (alespoň částečně) splní, stát zmírní (pochopitelně na něčí úkor) negativní následky některých špatných rozhodnutí; začne se méně vyplácet být zodpovědný (náklady zůstanou, ale cena, jíž platíme za nezodpovědnost, se sníží), takže nezodpovědných a závislých na státu (i státních zaměstnanců, kteří realizují politikovy sliby) přibude; tito lidé (a v dalších generacích jejich potomci) budou typicky volit spíše politiky prosazující silný stát. Tím se kruh uzavírá; demokracie inherentně směřuje k socialismu, neboť vytváří lidi závislé na státu tím více, čím víc takových voličů je.

Určitě však netvrdím, že bychom se o lidi v nouzi neměli starat (já sám tak činím v hojné míře); a historie ukazuje, že těch, kdo

se starají, není málo, jen si sami vybírají, komu pomohou a komu ne (typicky nepomáhají těm, kdo se do špatné situace dostávají opakovaně a nesnaží se co nejdříve postavit na vlastní nohy). Stát naopak tvrdí, že na pomoc v nouzi má každý „právo“, což vede k obrovskému nárůstu závislých, kteří se své problémy ani nesnaží příliš aktivně řešit.

Tato kapitola uzavírá první část knihy, která pojednává o obecných principech lidského jednání, ekonomie, trhu a státu. V následujících kapitolách budeme rozebírat jednotlivé oblasti lidské činnosti, které nyní drží násilím ve svých rukou státy. Zamyslíme se, jak by mohly fungovat bez násilí na základě jednání svobodných lidí; hned v příští kapitole se zaměříme na státem ovládané peníze a bankovnictví.

5.

Peníze

Tuto kapitolu si dovolím uvést známým citátem: „Dejte mi možnost tisknout a ovládat peníze, a nebude mne zajímat, kdo tvoří zákony," jehož autorem není nikdo jiný než Mayer Anselm Rothschild, který dle mého názoru při formulaci této věty opomněl jeden velmi důležitý fakt; napadá některého z čtenářů, proč by panu Rothschildovi nejspíše nebylo tak úplně jedno, kdo tvoří zákony?

Skoro všichni to už vnímáme jako zcela přirozenou věc, takže často zapomínáme, že stát má na peníze násilím vynucený monopol. Co by se tedy stalo, kdyby pan Rothschild začal vesele tisknout a ovládat peníze, ale ti, kdo tvoří zákony, by zrušili zákonnou povinnost občanů tuto měnu přijímat? Patrně to, co se stalo v historii prakticky kdykoliv, kdy k tomu stát dal lidem možnost nebo když státní peníze selhávaly (typicky jich bylo tištěno příliš mnoho, což vedlo k velké inflaci): Na volném trhu spontánně vznikaly soukromé peníze, většinou kryté vzácným kovem. Lidé by si po právu řekli: „Proč má mít tenhle Rothschild možnost tisknout peníze, znehodnocovat tím naše úspory a žít si za ně v blahobytu? Pryč s jeho penězi! Začněme používat jiné!"

V první kapitole jsme si popsali, proč a jak vznikly peníze. Lidé spolu směňovali zboží a služby. Když dva lidé vlastnili každý něco, co mělo pro toho druhého větší užitek než pro ně samotné, dobrovolně tyto statky směnili, čímž se zvýšil blahobyt obou bez toho, aby bylo cokoliv nového vyprodukováno. Komplikace

nastala v momentě, kdy jeden měl na výměnu cosi, co ten druhý nechtěl; pak museli najít nějaký řetězec lidí, přes který své statky povyměňují (například vyměnit chleba za brambory, které pak lze směnit za biftek, protože ten, kdo má biftek, nemá zájem o chleba). To je zaprvé komplikované a zadruhé není moc jasné, která nabídka je nejvýhodnější, existuje-li takových způsobů výměn více.

Tento problém byl elegantně vyřešen svobodným trhem: Nějaká komodita se spontánně ustálila jako univerzální prostředek směny. Lidé ji začali přijímat i tehdy, kdy pro ni neměli přímé využití, ale věděli, že za ni budou moci snadno směňovat. Ceny všech statků byly pak vyjadřovány právě v poměru k tomuto platidlu. Příkladem takových univerzálních prostředků směny byly zejména vzácné kovy, železo, plátěné šátky, kůže, obilí a mnohé další. Tyto komodity samozřejmě plnily i nadále svou běžnou funkci (což mimochodem problematizovalo padělání: je-li například měnou obilí, tak „padělání" znamená, že pěstujete obilí; to není nijak škodlivá činnost, prostě se stanete zemědělcem).

Časem se téměř všude ustálily jako platidla vzácné kovy: Daly se dobře dělit a zase slévat dohromady, nekazily se, v malých objemech bylo možné uchovávat mnoho hodnoty a především se jejich celkové množství na trhu jen naprosto výjimečně měnilo nečekaně nebo skokově (například při potopení španělského loďstva se zlatým nákladem).

Mnoho lidí si na zpracovávání kovů založilo svou živnost: zlatníci a výrobci šperků, ale také mincaři a výrobci soukromých peněz (lidé k nim nosili své vzácné kovy, které byly v mincovnách zpracovávány v mince, na kterých byla vyražena hmotnost, což usnadňovalo transakce, při kterých nebylo nutno vzácné kovy znovu dělit a vážit). Instituce podnikající v tomto odvětví postupem času začaly fungovat i jako poskytovatelé úvěrů a také jako úschovny: Aby s sebou lidé nemuseli nosit přímo vzácné kovy, ukládali je

u důvěryhodných zlatníků, od kterých dostávali potvrzení o uložení; s těmito potvrzeními pak začali obchodovat jako s vzácnými kovy samotnými – a papírové peníze byly na světě.

Vzhledem k tomu, že stejné instituce, které vystavovaly potvrzení o uložení vzácných kovů (tedy papírové peníze), se často také živily poskytováním úvěrů, byly půjčky nezřídka realizovány tak, že dlužník neobdržel přímo mince, ale právě tato potvrzení (papírové peníze). To pochopitelně lákalo jedince obdařené vyšší mírou podnikavosti a nižší mírou morálky k tomu, aby půjčili více, než ve skutečnosti měli. Bylo to jednoduché: Dotyčný vydal potvrzení o uložení více vzácných kovů, než kolik jich vlastnil. To vycházelo většinou tak dlouho, dokud to nepřehnal a nezačalo se o tom proslýchat mezi lidmi. Ti pak celkem pochopitelně začali žádat za svá potvrzení drahé kovy; podvodník tolik neměl a spadla klec. Naloženo s ním bylo v závislosti na místních zvyklostech, což v lepších případech znamenalo oběšení; v horších upálení, stažení z kůže a podobné kratochvíle.

Jak už to tak bývá, když stát vidí nějakou špatnost, netrvá moc dlouho, než si na ni vytvoří monopol. Nejinak tomu bylo i s půjčováním peněz, které neexistují. V drtivé většině případů byl historický vývoj přibližně následující: Stát vydával papírové peníze jako potvrzení o uložení zlata ve státní bance, pak rozpoutal válku, kterou nebylo z čeho financovat, takže vytiskl jako „přechodné opatření“ peněz více, než kolik zlata měl. Poddaným bylo prostě sděleno, že státní peníze již nejsou kryté zlatem; to se samozřejmě nesetkalo s nadšením a občané preferovali zlato před bezcennými papírky, což ale pro stát – vlastnící monopol na násilí – většinou nepředstavovalo moc velký problém: Nepřijetí státní měny bylo často trestáno smrtí (někde „jen“ vězením). Ač bylo zpočátku vždy nutné státní (nekryté) peníze vnucovat lidu násilím, nebyl až takový problém během pár generací vymývání mozků přesvědčit poddané o tom, že to vlastně nevadí; a nový způsob legalizovaného okrádání byl na světě.

Vaše poznámky

Jak takové okrádání přesně probíhá? Vlastně úplně stejně jako padělání (jen když padělá stát, říká se tomu kvantitativní uvolňování). Zvýší-li se objem peněz v ekonomice, klesne jejich hodnota, takže vzrostou ceny (peníze jsou komodita jako každá jiná; je-li jich více, jsou méně vzácné, takže jejich hodnota v poměru k ostatním statkům klesá, vizte první kapitolu). Tím pádem každý, kdo má úspory v dané měně, předává část jejich hodnoty padělateli (státu, bankám). Nominální hodnota úspor sice zůstane stejná, ale jejich vlastník si za ně bude moci koupit méně zboží, takže jejich reálná hodnota klesne. Když si tedy někdo vytiskne miliardu korun, ukradne vlastně vše, co si za tu miliardu koupí, všem držitelům té měny (okradeni jsou v poměru podle toho, kolik korun mají).

Poté, co byly státní peníze lidem násilím vnuceny, masy si na ně – s pomocí vydatné propagandy – časem zvykly. Většina států pak ve své represivní strategii polevila: Ač zákon ukládá povinnost státní platidlo přijímat, teoreticky nejsou soukromé měny v mnoha státech zakázány (jsou však znevýhodňovány tím, že státní měnu musí všichni přijímat ze zákona, a navíc jsou v ní vybírány daně). Když se však někdo v praxi pokusí na tomto trhu uspět a začne se mu to dařit, je stejně státem nějak odklizen.

V roce 1998 vytvořil Bernard von NotHaus stříbrem krytou soukromou měnu Liberty Dollar. Během několika let se dostalo do oběhu stříbro (v podobě Liberty Dollarů) v hodnotě přes sedm milionů amerických dolarů a Liberty Dollar se stával stále populárnějším. Vládu Spojených států potenciální konkurence polekala, takže bylo nutné ji utnout hned v zárodku. FBI v roce 2007 podnikla proti NotHausovi zátah, aby byl v roce 2009 obviněn a v roce 2011 odsouzen k 25 letům vězení (líčení trvalo pouhých 90 minut) za spiknutí a padělání peněz. Spiknutí spočívalo ve vytvoření konkurence k americkému dolaru a údajné padělání peněz bylo ještě absurdnější: Jedna z NotHausových mincí prý

připomínala americký čtvrťák (ač je na čtvrťáku podobizna muže, na Liberty Dollaru podobizna ženy); i kdyby podoba skutečně existovala, údajný „padělek" vyrobený ze stříbra měl hodnotu 160× vyšší než onen čtvrťák, který měl údajně padělat. Představte si, že očekáváte čtvrťák, ale zlotřilý padělatel vám podstrčí minci v hodnotě 160× vyšší, tedy 40 dolarů; no nenaštvalo by vás to?

A tak se Bernard von NotHaus stal další obětí režimu; ačkoliv byl po několika letech propuštěn, vláda vyslala jasný vzkaz. Jemu – i jeho nevinným zákazníkům – stát všechny Liberty Dollary prostě násilím sebral. A co Bernard von NotHaus vlastně udělal? Jaký spáchal zločin? Razil mince ze stříbra a prodával je. Nikdo nebyl nucen ty mince kupovat. Ten muž pouze uspokojoval tržní poptávku, nic víc. Komu ublížil? Nikomu. Na rozdíl od nelegálních drog, které vláda zakazuje pod záminkou, že tím chrání nás samotné, tyto stříbrné mince neubližovaly ani jejich vlastním majitelům (těm naopak ublížila právě vláda, když Liberty Dollary zabavila), kterým pouze daly možnost volby, co dělat se svými penězi. Proč si tedy vlády po celém světě uzurpují monopol na peníze? Inu, prostě proto, aby mohly okrádat poddané. Tady skutečně žádný jiný důvod není, nelze ani říci, že by občany před něčím chránily. Svobodní podnikatelé na trhu s penězi fungovali stovky let ke spokojenosti všech; pak však státy spatřily další způsob, jak nenápadně okrádat poddané, a okamžitě se jej chytly.

Závěrem je třeba dodat, že státy většinou nedělají tyto machinace s penězi samy, aby to nebylo moc okaté. Ve skutečnosti používají k podobným lumpárnám banky, jež poměrně sofistikovaným způsobem vytvářejí peníze z ničeho (k tomu dostávají povolení od státu; o zisky se vlády s bankami dělí pomocí jiných komplikovaných a neprůhledných mechanismů). Detailní popis těchto praktik by patrně vydal na spousty knih. My však tolik prostoru nemáme, takže si jen ukážeme dva nejzásadnější důsledky výše uvedeného jednání: stálá inflace a ekonomické cykly (které

jsou příčinou hospodářských krizí). O principech toho, jak ke vzniku hospodářských cyklů dochází, si může náročnější čtenář přečíst například v knize „What has government done to our money?“ od mého oblíbeného autora Murrayho Newtona Rothbarda, případně „The Theory of Money and Credit“ (vydané již roku 1912!) od Ludwiga von Misese, nebo zagooglovat heslo „Austrian business cycle theory“; méně náročný čtenář se snad spokojí s odůvodněním, že nic jako ekonomické cykly či stálá inflace neexistovalo, dokud státy nezačaly ovládat peníze. Skutečně rád bych se tomuto tématu věnoval více do hloubky, protože nástroje, kterými vlády s pomocí bank ovládají peníze, jsou skoro až ďábelské; doufám, že si někdy najdu čas napsat o tom více. V příští kapitole si ale od peněz odpočineme; podíváme se na boj s ohněm a soukromé hasiče.

6

Hasiči

Soukromí hasiči. Absence státních hasičů. Když něco podobného člověk vysloví ve většinové společnosti, reakce bývají různé. Většinou velmi emocionální, často se dostáváme k různým barvitým obrazům, ve kterých figurují hořící domy, z nichž jsou zachraňováni platící zákazníci, zatímco ostatní končí v plamenech a vyskakují z oken jako živé pochodně. Protože jsou tyto emoce přesně tím, čím stát manipuluje své občany, zkusme je na chvilku odložit stranou a hlouběji o věcech popřemýšlet.

Jelikož se v této kapitole budeme bavit o způsobu a kvalitě poskytování hasičských služeb, je pro začátek třeba zmínit, že tato kvalita hodně závisí na jejich ceně; obecně pro téměř každý stav lze říci, že za nějaké peníze navíc je možné docílit zvýšení kvality. Jeden extrém odpovídá tomu, že hasičské služby nebudou poskytovány vůbec nikým a nijak, takže veškeré náklady budou rovny nule. Druhý teoretický extrém může vypadat přibližně tak, že u každého domu bude stát plně vybavená stanice požárníků. Mezi těmito extrémy existuje spousta mezistavů, které odpovídají různě husté síti nejrůzněji vybavených stanic. Je evidentní, že přidáváním peněz do takového systému lze dosáhnout zvyšování kvality – například nákupem lepšího vybavení, snížením dojezdových dob a podobně.

Zdravý rozum, famózní kniha „Human Action“ od Ludwiga von Misese, pozorování okolí a první dvě kapitoly této knihy

naznačují, že lidé mají své potřeby, které uspokojují v pořadí od nejnaléhavějších po nejméně naléhavé (zdroje jsou omezené, nemohou tedy uspokojit všechny). To v praxi znamená, že člověk typicky ví, že potřebuje jíst, bydlet a chodit do práce, což budou věci, které si pořídí jako první (nejprve tedy ze svých peněz zaplatí jídlo, bydlení a dopravu do práce); dále například ví, že by ještě rád šel na koncert a pár večeří v dobré restauraci (z peněz, které zbydou, zaplatí toto); potom třeba ví, že chce jet v létě k moři a za rok si koupit auto (z peněz, které zbyly po jídle, bydlení, dopravě do práce, koncertu a večeřích, odloží nějaké stranou na spoření); a konečně by také rád zašel do kina, ale například může zjistit, že na to už mu žádné peníze nezbyly – to znamená, že do kina nepůjde, protože jeho ostatní potřeby jsou důležitější. Přibližně tímto způsobem uvažuje každý z nás: Stanoví si priority svých potřeb a přání a uspokojí ty nejnaléhavější, největší. Někteří mohou namítnout, že existují i lidé, kteří si to takto přímo nerozvrhnou a jednají více impulzivně, případně jsou o tom líní přemýšlet a dělat nějaké rozumné rozvahy; ve zkratce lze na tyto námitky odpovědět, že pro tyto lidi je impulzivita či lenost (jejichž projevy jsou svým způsobem též potřebami) přednější než uspokojování některých z potřeb výše uvedených (komu tato odpověď nestačí, toho odkazuji na výše zmíněnou knihu „Human Action", ve které Ludwig von Mises toto jednání popisuje velmi detailně).

Jak to souvisí s hasiči? Inu, ochrana před požárem patří mezi potřeby drtivé většiny lidí; a každý pociťuje tuto potřebu v různé míře. Někdo je ochoten platit skutečně hodně za velmi kvalitní služby, jiný by nejraději platil málo za služby horší. Co se stane, když stát nastaví nějakou fixní kvalitu služeb? Ti, pro které kvalita není dostačující, si typicky koupí něco lepšího; ostatně mnoho průmyslových podniků a cennějších nemovitostí je dnes chráněno proti požáru soukromými hasičskými firmami (majitelé chráněných objektů však musí i tak naprosto nemorálně a nesmyslně

platit za protipožární ochranu státu). Jsou mezi námi ale i tací, pro které jsou státní hasičské sbory příliš nákladné a spokojili by se s levnější – leč horší – variantou. Tito lidé jsou násilím nuceni platit něco, co nechtějí. Stát prostě vezme nějakou jejich méně naléhavou potřebu a donutí je uspokojit ji na úkor potřeby naléhavější, na jejíž uspokojení už dotyčný nemusí mít dostatek zdrojů.

Toto (a samozřejmě i fakt, že nutit někoho k platbě nějaké služby násilím je krajně nemorální) jsou tedy hlavní – a dost zásadní – důvody proti existenci státních hasičů. Když tedy připustíme, že hasičské služby bude poskytovat čistě volný trh bez státních intervencí, jak by něco takového mohlo vypadat? S ohledem na to, že tržní řešení problémů jsou výsledkem interakce obrovského množství svobodných jedinců, nelze jen tak od stolu přesně říci, jak to bude fungovat, nicméně lze leccos odhadnout. Nastíním tedy jednu z možností, jak by volný trh mohl zajišťovat hasičské služby – je pravděpodobné, že skutečnost by byla ještě lepší, protože miliony podnikatelů po celém světě vymyslí určitě mnohem efektivnější řešení.

S ohledem na to, jak fungovaly soukromé hasičské sbory v historii i nyní, lze předpokládat, že platby za tyto služby by probíhaly podobně jako pojištění. Podnikatelé budou zřizovat hasičské stanice na různých místech a lidé v okolí si budou platit jejich služby paušálně: Každý měsíc zaplatí nějakou malou částku bez ohledu na to, zda u nich skutečně hoří, či nikoliv; když pak bude skutečně hořet, dotyčná firma zasáhne. Je rozumné se domnívat, že takto pojištěné by byly celé domy (těžko jednotlivci, které je prakticky nemožné včas v požáru lokalizovat), čímž odpadají scénáře, kdy hasiči vytahují z hořícího domu platící zákazníky a nechávají zbytek uhořet (pojištění bude patrně platit na celý dům a všechny osoby uvnitř – hasičská firma, která by chránila majetek, ale lidi nechala uhořet, by asi zrovna moc zákazníků neměla).

Další obrovskou výhodou tohoto principu je, že cena za protipožární ochranu by byla stanovována individuálně – byla by vyšší

Vaše poznámky

u budov, kde je vyšší pravděpodobnost požáru, a nižší u těch, kde je pravděpodobnost nižší. Podobně jako třeba dnes v ceně pojištění proti povodni hraje roli poloha domu (v záplavových oblastech je to dražší). Pro domy lépe zajištěné proti požárům bude poplatek za protipožární ochranu nižší. Když zajišťuje tyto služby stát a jejich cena je nezávislá na riziku požáru, musí existovat mraky protipožárních předpisů, které nikdo nemá zas až tak velkou motivaci dodržovat (a ti, kdo domy staví, nemají tak moc důvodů dělat v tomto směru více než nutné minimum). Bude-li cena za ochranu proti požáru tržní, dodržování (i vytváření) „protipožárních předpisů" bude ekonomicky výhodné pro ty, kdo budovy staví, i pro ty, kdo je udržují a bydlí v nich. Nikdo nebude muset nikoho k ničemu násilím nutit, lidé budou motivováni tím, že při dodržování určitých pravidel prostě ušetří.

Připusťme, že se někteří lidé proti požáru nepojistí. Je velmi pravděpodobné, že firmy, které poskytují služby hašení požárů na bázi pravidelných poplatků, budou ochotny hasit požár i za přímou platbu, která bude logicky mnohem vyšší než platba onoho pravidelného pojištění; každopádně s ohledem na to, že se jedná o hašení domu, prakticky vždy se majiteli vyplatí takový poplatek zaplatit, neboť cena domu je typicky vyšší než cena jeho uhašení. Nelze tedy argumentovat ani tím, že si chudí nebudou moci ochranu proti ohni zaplatit: Kdo má dům či byt, ten má i peníze na hasiče; i kdyby se rozhodl neplatit pravidelné poplatky, stejně může v případě požáru zavolat nějaké firmě, která nemovitost uhasí – vyplatí se mu to prakticky za libovolnou částku, která je nižší než cena toho, co z nemovitosti po uhašení zbude.

Dalšími volnotržními možnostmi jsou například hasiči firemní (fabrika má svůj hasičský sbor, jenž hasí i v okolí) či dobrovolní (toto povolání přináší společenskou prestiž), například v Rakousku tito pokrývají výrazně větší část trhu než ti státní; v Dánsku zas většinu požárů hasí komerční firmy. I historicky se

soukromé hasičské sbory osvědčily. Státem financované hasičské sbory jsou poměrně novodobou záležitostí; povětšinou se začaly objevovat až ke konci devatenáctého století, kdy zdaleka nepokrývaly tak velkou část trhu jako dnes (což přišlo až ve století dvacátém). Dříve byly hasičské služby poskytovány a placeny poměrně různě. Například v Londýně vznikly první profesionální hasičské sbory již v sedmnáctém století; byly placeny pojišťovnami a byly velmi úspěšné – ve městě, které bylo prakticky celé dřevěné, zasahovaly několikrát denně a uhasily stovky tisíc požárů (koho by zajímaly detaily, lze je dohledat například v knize „An Economic History of London 1800–1914" od Michaela Balla a Davida Sunderlanda). Na území ČR byly hasičské sbory spíše dobrovolné a financované na bázi charity nebo se jednalo o tovární hasičské spolky (jejich primárním úkolem bylo hašení případných požárů v továrnách, ale typicky chránily i přilehlé okolí); prostředky na jejich fungování byly dostatečné i bez státních zásahů (více detailů lze najít například v knize „Dějiny Moravy. Díl 4, Svobodný stát a okupace" od Josefa Bartoše).

Tržní ceny také zajistí odpovídající platy pro hasiče (takové, jaké si zaslouží, což jsou ty, které jsou jim lidé ochotni dobrovolně platit) i jejich „správný" počet. Každý již určitě slyšel z úst nějakého politika, že zastaví zeštíhlování sborů hasičů, případně se postará o nárůst jejich počtů; pořád slýcháme o tom, že nějakých státních zaměstnanců je příliš málo a nezvládají dělat svou práci v požadovaném rozsahu. Jak často naopak slyšíme o direktivním zvyšování stavů pekařů, programátorů, dělníků nebo prodavačů? Nic takového není nutné, neboť neviditelná ruka trhu dokáže zajistit jejich správný počet (je-li lidí vykonávajících nějakou profesi málo, rostou jejich platy, což láká další lidi k tomu, aby se této profesi vyučili, a naopak – tyto principy jsou podrobněji popsány v prvních dvou kapitolách této knihy). S hasiči by to bylo úplně stejné – kdyby stát přestal toto odvětví regulovat a nechal prostor svobodnému trhu.

Ač je protipožární ochrana obecně vnímána jako statek, který by měl být poskytován státem, protože „jinak by to nefungovalo“, při bližším zkoumání zjistíme, že už to dávno fungovalo a i dnes v některých zemích funguje; navíc vlastně neexistují žádné důvody, proč by to fungovat nemělo. Naopak existuje mnoho argumentů, proč jsou soukromé hasičské služby nejen morálnější (nikdo nikoho nenutí násilím je platit), ale také efektivnější. Na výběr bohužel nemáme, stát nás násilím nutí platit jeho služby; totéž lze říci o subvencování kultury, jemuž se budeme více věnovat hned v následující kapitole.

7.

Umění a kultura

Kultura – a umění obecně – obohacuje člověka na duchu i na mysli, je prospěšná společnosti; proto by měla být subvencována státními dotacemi, jinak by z našeho světa zmizelo mnoho krásného. Nějaké umění si na sebe vydělá samo, jiné by bez dotací zaniklo; takové přece musíme před zánikem chránit. Něco podobného řekne většina lidí, když se jich zeptáme, co soudí o státním financování kultury. Pojďme se však hlouběji zamyslet nad důsledky, než přijmeme nějaký zbrklý závěr.

Na úvod chci předeslat, že rozhodně nejsem žádným „odpůrcem umění". Lidé mají často tendence si myslet, že když někdo odsuzuje subvencování kultury, je proti umění jako takovému. To nemusí být pravda a v mém případě to rozhodně pravda není. Považuji umění i kulturu za velmi důležité, neboť skutečně obohacují jedince a činí je šťastnými; mě osobně například zejména rocková a klasická hudba.

Obhájci kulturních dotací z veřejných rozpočtů své postoje zdůvodňují zejména tím, že bez subvencí by mnoho umělců nemohlo tvořit, zanikala by divadla, „nekomerční" kinematografie by se neuživila, výstavy a muzea by jen ze vstupného nepokryly náklady. K této námitce je pro začátek nutné poznamenat, že mnoho velkých umělců tvořilo bez státní podpory; namátkou například (napříč nejrůznějšími druhy umění): Shakespeare, G. B. Shaw, Beethoven, Mozart (ten v rámci svého

podivínství odmítl sloužit mocipánům a stal se svobodným umělcem), Queen, Pink Floyd, Deep Purple, The Rolling Stones, Leonardo da Vinci, Raphael, Vincent van Gogh, Picasso, Dalí…

Především je však třeba si uvědomit, co vlastně znamená, když bez státních dotací nějaký umělec nemůže tvořit, divadlo zanikne, film nemůže být natočen nebo muzeum nepokryje náklady na provoz. Když se takové umění neuživí samo, je to proto, že za ně lidé dobrovolně (bez státního donucení) nechtějí platit v dostatečné míře, takže náklady na provozování takového umění jsou vyšší než to, co jsou lidé ochotni zaplatit za výsledek. Z první kapitoly však víme, že takový stav znamená, že někdo plýtvá vzácnými zdroji (třeba časem umělce, budovou divadla, plátnem či barvami, hudebními nástroji); lidé oceňují tyto zdroje jako něco cennějšího než to, co z nich vzniklo (kdyby tomu tak nebylo, bylo by dané umění výdělečné). To znamená, že užitek takového uměleckého počinu je pro lidi záporný.

Umím si představit čtenáře, kteří v tomto místě rozhořčeně namítnou, že umění a krásu přece nelze přepočítávat jen na peníze! Prosím, vzpomeňme si na pár úvodních kapitol této knihy. Jaká je hlavní funkce peněz a cen? Přece přenášení informací o vzácnosti statků a užitku z nich. Přepočítávání něčeho na „pouhé“ peníze znamená zároveň přepočítávání na užitek a spokojenost lidí. Pochopitelně není důležitý fakt, že by bylo třeba utratit více peněz na realizaci nějakého projektu, než kolik pak za něj lidé jsou ochotni zaplatit. Důležité je, co nám tato informace sděluje: Lidé si takový projekt nepřejí. Je totiž třeba pamatovat na náklady obětované příležitosti – krom užitku, který výše uvedený projekt přináší, je nutné započítat ještě i to, že kvůli jeho vzniku nemohly vzniknout věci jiné; lidé v projektu zainteresovaní mohli dělat něco jiného, materiál mohl být využit jinak – už i samotná hodnota času těch lidí a použitého materiálu je vyšší než hodnota výsledného díla (přičemž hodnota je sice číselně vyjádřena v penězích, ale pochopitelně jde o užitek pro společnost).

Většina lidí žije v představě, že „hodnota umění“ je něco, co mohou určit jen odborníci či kritici, protože mnoho prostých lidí „nerozumí umění“. Jenže k čemu vlastně umění či kultura slouží? Účelem je přece obohacení člověka na duchu, v srdci i mysli, učinění jej šťastnějším, vyvolání libých pocitů, dovedení k zamyšlení. Jenže jakého člověka? Každého! Nejen několika zasvěcených. Ten, kdo „nerozumí umění“, obohacen není. Ale on přece není o nic méně člověkem než ti, kdo rozumějí; jeho přání, touhy, pocity a sny nejsou méně důležité – a je proto zrůdné nutit jej platit něco, o co nemá zájem. Netvrdím, že „kvalitní umění“ je to, které si na sebe vydělá; jen nechci nikoho násilím nutit k platbě za něj.

Často se lze setkat s námitkou, že kdyby stát umění nepodporoval, přežilo by jen to „komerční“ a „brakové“, ale některé skutečně „hodnotné“ věci nikoliv; že by se například uživily stupidní televizní seriály či jednotvárná popová muzika, ale některá skutečně hlubší díla by s tím měla problém. Co to ale znamená? Že ta jednotvárná popová muzika a stupidní seriály, které si na sebe vydělají, činí lidi šťastnějšími než ta díla, která se bez státních subvencí neuživí! Námitka, že je tomu tak proto, že „jsou to přece nevzdělaní barbaři“, může být sice pravdivá, avšak irelevantní – proč by mělo mít štěstí „kulturního člověka“ přednost před štěstím „nevzdělaného barbara“? Ani já nechápu, jak někdo může preferovat například Michala Davida před Brianem Mayem, Freddiem Mercurym, Beethovenem či Vivaldim, připadá mi to zcela pomatené. Přesto takoví lidé existují. A mně nic nedává žádné právo je násilím nutit, aby platili to, co se líbí mně, na úkor toho, co se líbí jim. Činí-li někoho šťastným seriál „Ordinace v růžové zahradě“, je nemorální, neetické, zrůdné a neomluvitelné jej násilím nutit k tomu, aby platil seriál „Italští klasikové druhé poloviny 20. století“, který nesleduje a nic mu nepřináší; bez ohledu na to, jaký mám na jeho vkus názor (na čtenáři ponechám rozmyšlení, zda je větší barbar ten, kdo

Vaše poznámky

mírumilovně sleduje svou oblíbenou telenovelu, nebo ten, kdo jej násilím nutí, aby sponzoroval jeho oblíbené divadlo).

Navíc ten výběr nestojí vždy tak, jak je nám předkládáno a jak jsem to učinil i já v minulém odstavci. Lidé, kteří nezaplatí za divadlo či muzeum, automaticky tyto peníze nevěnují na nějaký „pokleslý brak". Často je vůbec nevěnují žádné formě umění, ale koupí si za ně dům, vzdělání pro své děti, jídlo nebo je třeba věnují charitě. A i kdyby odborníci na poli kultury dokázali (i za ostatní) rozhodnout, které umění je pouhý škvár a které je naopak dostatečně na výši, aby si „zasloužilo" vládní subvence, snad nikdo už nemůže vážně věřit tomu, že by snad mohl existovat nějaký odborník na všechno, který by mohl za ostatní rozhodovat, zda je pro ně přínosnější divadlo nebo jídlo, případně zda větší užitek přináší výstava obrazů či charitativní sbírka.

Obává-li se někdo, že by umění bez vládních subvencí přestalo existovat, pak může být klidný. Umění existovalo vždy; tato lidská potřeba je mnohem starší než jakýkoliv stát. Umělci tvořili v průběhu celé historie bez ohledu na to, zda se museli živit sami či je podporoval mecenáš nebo vláda. Není žádný důvod se domnívat, že zrovna teď by kultura stát potřebovala ke své existenci. Ostatně vlády berou peníze na subvencování kultury z kapes občanů; kdyby to nedělaly, měli by lidé více peněz, za které by mohli zaplatit například dražší lístek do divadla (nebo jiné umění či cokoliv jiného; prostě to, co jim přináší největší užitek). Nemluvě o tom, že podle ČSÚ se i v současnosti (výzkum z roku 2011) stát podílí na financování kultury necelými čtrnácti procenty; zbylých šestaosmdesát bylo zaplaceno dobrovolně.

Krom toho, že vlády dotují současné umělce a kulturní instituce, se často starají i o zachování starších uměleckých děl a historických památek. Proč i toto zajistí volný trh k větší spokojenosti lidí? Když nebude umělecká díla spravovat stát, připadne tato úloha jejich vlastníkům. Kdo budou tito vlastníci? Svobodný

trh v průběhu času zajistí, že to budou ti, kdo jsou za dotyčnou věc ochotni nejvíc zaplatit, pro které má největší cenu; o takových vlastnících lze předpokládat, že se budou také o dotyčné dílo (či historickou památku) starat, když za něj draze zaplatili. A těmito vlastníky nemusí být jen bohatí jednotlivci, může se jednat i o dobrovolné sdružení mnoha lidí, kteří mají stejný zájem a jsou ochotni se na něj složit.

Časté námitky proti zrušení státního dohledu nad uměleckými díly či památkami jsou přibližně tohoto typu: „Co kdyby si někdo koupil katedrálu svatého Víta a otevřel si tam supermarket?" „Kdo zabrání někomu, aby si koupil Monu Lisu a zničil ji?" Odpověď je nasnadě: Proč by někdo dal jmění za obraz, který pak prostě zničí? V případě supermarketu v katedrále svatého Víta je to podobné: Chce-li mít někdo supermarket v centru Prahy, proč by platil obrovské peníze za katedrálu, kterou mnozí ocení daleko více pro jiné účely, když si může levněji koupit nějaký jiný objekt na podobně lukrativním místě? I kdyby někdo ten chrám již vlastnil a chtěl by si otevřít supermarket, vyplatí se mu jej prodat jako chrám a za utržené peníze koupit levnější objekt (a na rozdílu vydělat). Lze pochopitelně namítnout, že nic z výše uvedeného nejsou stoprocentní záruky, avšak ty nám nedává ani stát; pro příklad netřeba chodit daleko, stačí si vzpomenout, kolik uměleckých děl a historických památek bylo státem poškozeno či zničeno na území ČR v letech 1948 až 1989.

Mnozí též namítají, že když budou umělecká díla a historické památky vlastnit bohatí, nebude se z nich moci těšit široká veřejnost. To jednak nemusí být pravda, protože i soukromí majitelé mohou svůj majetek vystavovat (ať už zdarma či za poplatek), případně různým výstavám zapůjčovat (to v různé míře vždy dělávali a dělají dodnes). Ale není-li k ničemu podobnému vlastník svolný, lidé se vždy mohou složit a dát dohromady takovou sumu, aby od něj umělecké dílo či historickou památku odkoupili. Pokud se jim takovou sumu dobrovolně vybrat nepodaří, znamená to, že

současný vlastník si dané věci cení více než široká veřejnost, která pak pochopitelně nemá žádné právo mu onu věc brát násilím.

Při úvahách o vládních subvencích kultury nesmíme nikdy zapomínat, že bez ohledu na to, jak úžasné umění by si na sebe třeba nemuselo vydělat (nebo také mohlo), státní dotace vždy znamenají násilné uzmutí peněz lidem, kteří je chtějí využít jinak (v opačném případě by ono umění zafinancovali dobrovolně). Díla, která lidé nejsou ochotni platit sami a dobrovolně, jim přináší méně užitku, než kolik je stojí peněz. Bude-li kultura přenechána svobodnému trhu, vznikne jen umění, které přináší lidem více, než kolik jim bere; což za ně nemůže rozhodnout nikdo jiný, jen oni sami.

Školství

Školství a vzdělávací systém jsou – přinejmenším na našem území – už přes dvě stovky let nerozlučně spjaty se státem. Dnes to znamená, že „pravidla hry" ve školství určuje vláda, která rozhoduje o tom, co se musí učit, jak se to může učit, kdo to smí učit, kdo se to smí učit, kdo se to musí učit, jak dlouhou dobu musí být učen, jakým způsobem má být hodnocen a jaký trest čeká toho, kdo se protiví jakémukoli z výše uvedených nařízení. A zejména pro čtenáře, kterým už jen samy výše uvedené důvody nepřipadají dostatečné pro zrušení státního školství, byla napsána tato kapitola.

Achillovou patou našeho státního školství je… naše státní školství. Dobře v něm (až na několik málo jednotlivých škol) nefunguje prakticky nic. Kritické myšlení je trestáno, individualita potlačována, postoj studentů k autoritám deformován, je vyžadováno memorování naprosto zbytečných informací, absolventům mnohých škol chybí užitečné znalosti, studenti si dovolují k učitelům stále více, někteří učitelé studenty tyranizují, učitelské platy jsou nízké, mnoho mizerných učitelů se ve školách jen fláká a jsou za své nicnedělání přepláceni, studenti nemají o výuku zájem.

Připadá vám, že některá řešení výše uvedených problémů si mohou odporovat? To vám připadá správně. Není tedy taková kritika státního školství neférová, když může požadovat cosi

a zároveň opak téhož? Není, ba naopak – zcela korektně poukazuje na první zásadní problém státního školství, který volný trh dokáže řešit: Ve státním školství platí nějaká jednotná pravidla, která se sice v určitých detailech liší, nicméně jejich základní směr je určen jednotně (vizte „Národní program vzdělávání"). Na volném trhu nic takového není. Každá škola může učit, co si zákazníci přejí.

Ne všichni rodiče mají stejnou představu o výchově svých dětí. Pro některé je důležitá výchova k náboženství (kterých existuje celá řada) a například sexuální zdrženlivosti; jiní chtějí své děti před náboženstvím chránit a vyhovuje jim dnešní moderní pojetí sexuální výchovy. Pro jedny je důležitější konformita, disciplína, poslušnost a podřizování se autoritám; další zas kladou důraz na individualitu, vlastní názor, pídění se po příčinách pravidel místo jejich automatického dodržování a následování jen takových autorit, které si jejich potomci sami zvolí. Někteří z nás dávají přednost amikaci (antimanipulativní edukaci) před klasickou výchovou. Přístupů existuje bezpočet; a protože nejsme všichni stejní, nelze ani objektivně říci, že by některý z nich byl tím univerzálně nejlepším pro všechny. A proč hledat nějaké kompromisy či zlaté střední cesty, když mohou existovat různé školy s různými pravidly i různou výukou? A to je něco, co bude volný trh ze své podstaty nabízet nesrovnatelně lépe než stát, který něco takového v požadované míře zajistit prostě nedokáže (kvůli nemožnosti ekonomické kalkulace – vizte Misesovu knihu „Byrokracie" nebo – zkráceně – druhou kapitolu této knihy).

Dalším neřešitelným problémem státního školství je fakt, že v něm neexistuje – ani existovat nemůže – žádný způsob, jak odlišit dobrého učitele od špatného. Prakticky každý, kdo dostane odpovídající diplom, může jít učit. Vláda pak dohlíží (navíc špatně) pouze na to, zda nějaký učitel není tak extrémně špatný, že je to zjevné (například opilství v práci). Krom takových marginálních případů stát prostě neumí vůbec rozlišovat učitele

podle kvality. A s ohledem na to, že kvalitu učitele nelze změřit exaktně a pro různé studenty jsou různí učitelé dobří či špatní, je tento úkol pro centrální plánovače nesplnitelný. Trh tento problém vyřeší zcela automaticky, úplně stejně jako v kterémkoli jiném odvětví: Čím je někdo lepší v tom, co dělá, tím více jsou lidé ochotni za jeho služby platit. Není třeba žádného centrálního algoritmu na určování kvality architektů, programátorů, grafiků nebo třeba kuchařů (dobrý kuchař své restauraci získává zákazníky a naopak). Pro učitele by na volném trhu platilo totéž.

Logickým důsledkem nemožnosti posouzení kvality učitele jsou tabulkové platy. A co se stane, když zaměstnanec za dobře a špatně odvedenou práci dostane stejné peníze? Že to všechny motivuje k flákání, je asi zjevné na první pohled. Navíc je třeba si uvědomit další důsledek: Pro schopné odborníky je učení bídně placená práce, protože jinde mohou dostat více; naopak pro budižkničemy, kteří jsou schopni jen horko těžko získat diplom na nějaké mizerné pedagogické škole, je taková práce skvěle platově ohodnocená, neboť jim jinde víc nedají. Z toho bohužel vyplývá, že čím je člověk schopnější v nějakém oboru, tím menší motivaci pro učení mu státní školství dává (a naopak).

Celkem typickou námitku proti volnotržnímu školství představuje to, že by údajně někteří chudí (nebo lakomí, případně tací, kteří nechápou hodnotu vzdělání) rodiče svým dětem školu nezaplatili, což by mohlo vést k tomu, že by se některým – třeba talentovaným – dětem nedostalo vzdělání. Inu, je-li dítě opravdu schopné, školám se vyplácí učit je zdarma (či velmi levně), neboť takoví studenti zvyšují úroveň školy (jednak „táhnou“ méně talentované spolužáky nahoru a jednak zlepšují školám statistiky úspěšných absolventů) a dělají dobrou reklamu (tohle není žádná pustá teorie, to se děje na mnohých soukromých školách už dnes). Další řešení nabízí domácí či komunitní výuka, charita, případně firemní školy, jejichž absolventi se pak mohou stát zaměstnanci (což je možné ukotvit i smluvně).

Vaše poznámky

Tato řešení samozřejmě vyžadují alespoň minimální součinnost ze strany rodičů, což se může na první pohled jevit jako nevýhoda; při bližším zamyšlení je však patrné, že je-li rodičem ignorant, který se o své dítě prostě nestará, stát tomu stejně moc nepomůže (sice většinou dostane dítě do školy, jenže ta dotyčnému studentovi typicky nedá prakticky nic; on naopak často maří výuku a obohacuje své spolužáky věcmi, o které jejich rodiče – ani učitelé – zrovna dvakrát nestojí). Namítá-li teď někdo, že byť i nepatrné zvýšení šancí na dobrý život pro „problémové dítě" za ten pokus stojí, já se jej ptám: „Jsou pro Vás šance pro problémové děti tak důležité, že by Vám nevadilo, kdyby jim měli býti spolužáky – a nezřídka terči šikany – Vaši vlastní potomci?" Protože něčí děti to být musí. Krom toho stát dost možná napáchá v rámci „dávání šancí problémovým dětem", jež jsou umístěny v prostředí, kde jim všichni dávají najevo jejich nedostatečnost, v konečném důsledku více škody než užitku i jim (vizte čtvrtou kapitolu).

Častá námitka proti ponechání školství volnému trhu zní asi takto: „Vždyť i teď máme soukromé školy, jen se na ně podívejte, většinou nestojí za nic a často jen prodávají diplomy." Zde je nutné poznamenat, že ač školu vlastní soukromník, stát mu diktuje, co nesmí, smí a musí, ergo to nemá s volným trhem prakticky nic společného (nehledě na umělou konkurenci v podobě státních škol). V takovém prostředí může být skutečně výdělečné prostě učit špatně a rozdávat diplomy. Hodnota diplomu na svobodném trhu by však odpovídala renomé dané školy (a bude-li ho moci snadno získat každý, stane se bezcenným – podobně jako dnes určuje hodnotu certifikátů ze vzdělávacích kurzů právě jejich kvalita); navíc lze předpokládat, že by existovaly certifikační firmy, jež by právě vzdělání studentů posuzovaly nezávisle na škole, ze které dotyčný přišel. Motivace takových certifikačních autorit dělat svou práci dobře je jasná: Kdyby certifikovaly (třeba za úplatu) každého, jejich certifikace by pak ztratily hodnotu, takže by o jejich služby přestal být zájem.

Avšak hlavní výhoda volného trhu, která však dnešním soukromým školám pod státní taktovkou chybí, je možnost volby učit si po svém. To je hlavní síla svobodného trhu! Miliony lidí si založí školy, zkouší všemožné způsoby výuky; ti dobří prosperují, špatní krachují. Stát pro nic takového nemá prostor; jednak nemůže zkoušet nepřeberné množství možností naráz a jednak si nemůže dovolit přílišné experimentování.

V celé kapitole se odvolávám na to, že stát dovoluje školám učit v zásadě jen jedním způsobem a příliš je omezuje. Navzdory tomu naše zákony školám dovolují specializovat se na různé obory, v rámci čehož mohou mít i výrazně odlišnou hodinovou dotaci jednotlivých předmětů, tak v čem je problém? Podobné uvažování ukazuje na to, že jsme již praxí státního školství bohužel tak svázáni, že si neumíme představit nic jiného. S trochou fantazie si ale můžeme položit například následující otázky: Je nutné, aby ve škole vůbec byly vyučovány nějaké předměty? Musí být studenti (jakkoli) hodnoceni? Je nutná věková segregace do tříd? Musí učitelé motivovat děti k učení? Ač si můžeme myslet, že máme na tyto – a všechny ostatní – otázky odpovědi, jak to můžeme vědět jistě, dokud to někdo nezkusí?

Existuje i taková teorie vzdělávání, která popisuje školu, jež by fungovala asi takto: Studenti by nebyli nijak věkově segregováni, neexistovaly by žádné třídy, ačkoli věkové rozpětí je plánováno dost velké (asi tak od čtyř do devatenácti let). Ve škole by se nevyučovaly žádné předměty. Studenti by měli k dispozici nástroje a věci (počítače, hřiště, knihovnu, dílny, pomůcky, sešity, psací potřeby, zahradu…) k volnému užívání. Nikdo by je nenutil ani učit se číst a psát. Neexistovaly by žádné známky, zkoušení, testy. Učitelé by nic direktivně nenařizovali, jen by pomáhali v případě, že jsou dětmi požádáni. Impuls ale musí vždy vzejít od studenta, nikdo nesmí nikoho k ničemu nutit. O všech podstatných věcech ve škole, které nemohou být individuální a musí být nějak rozhodnuty, se rozhoduje prostým hlasováním, kde mají hlasy studentů

i učitelů stejnou váhu; takže hlas čtyřletého je stejný jako hlas devatenáctiletého, jenž je zas stejný jako hlas učitele. Toto hlasování by zahrnovalo například i rozhodování o tom, kteří učitelé dostanou na další rok smlouvu.

Zvolili byste pro své děti podobnou školu? Já ano. Pokud by nás takových bylo víc, třeba by trh ukázal, že tento systém vzdělávání má smysl. Nikdo by se však tohoto experimentu nemusel účastnit proti své vůli. Není nic špatného na tom, že někdo má o výchově svých dětí jinou představu. Na volném trhu může být zároveň realizován bezpočet různých řešení, neboť není vázán žádným centrálním plánováním ze strany státu.

Školství a svoboda

Předchozí – tedy osmou – kapitolu jsem zakončil představením nestandardního a velmi svobodného vzdělávacího modelu, jenž popisuje další možnost, jak by nějaká škola mohla vypadat. Připadá vám to nereálné? Pomysleli jste si něco o tom, že tohle už snad ani nemohu myslet vážně? Jedná se o pouhou salónní teorii, která nemá žádnou oporu v praxi? Jde o koncept, jenž s reálnými dětmi nemůže nikdy fungovat?

Když jsem o tomto edukačním modelu četl poprvé, přibližně takové myšlenky mi proběhly hlavou. Kdykoliv jsem dané téma diskutoval s nějakým pedagogem, reakce byly v podstatě vždy jen negativní. Je to přesně jeden z těch způsobů výuky, který by si žádná vláda nedovolila zavést, protože přece odporuje všemu, co o školství víme; takže samozřejmě nemůže nikdy fungovat.

Leč Hanna a Daniel Greenbergovi byli jiného názoru. V roce 1968 se rozhodli právě takovou školu založit. Školu Sudbury Valley, ve které nejsou vyučovací hodiny, nevyučují se žádné předměty, nikdo studenty k ničemu nenutí, neznámkuje je a nijak jinak nehodnotí; je jim jen ponechán prostor, aby si dělali, co chtějí. Nemají tam žádné třídy, děti nesegregují podle věku; naopak nechávají všechny pohromadě – od čtyřletých až po devatenáctileté. Rozhodování (včetně toho, kterým učitelům bude a nebude prodloužena smlouva) je řešeno hlasováním, v němž mají hlasy všech (čtyřletých, devatenáctiletých i učitelů) stejnou váhu.

Výsledky? Excelentní. Škola Sudbury Valley za padesát let své existence vychovala stovky úspěšných absolventů, kteří jsou mimo jiné – kupodivu – schopni se zařadit do státního školství: Osmdesát procent z nich získalo vysokoškolský diplom. Za celá ta léta se nenašel ani jeden absolvent této školy, který by neuměl číst a psát (ač právě toto je velmi častou námitkou odpůrců takového stylu výuky). V Sudbury Valley se též nevyskytuje šikana. Psychologové, kteří se tímto jevem zabývali, si to vysvětlují dvěma způsoby: Zaprvé se domnívají, že velký vliv na to má právě absence věkové segregace, díky které nejsou slabší děti (časté oběti šikany) nuceny porovnávat se s vrstevníky, ale mohou trávit čas s mladšími (navíc se často stává, že starší se mladších zastávají). A zadruhé mají za to, že děti často přijímají vzorce chování, které kolem sebe vidí. Proto také šikana tolik bují ve školách, kde se učitelé chovají ke studentům autoritativně (totéž lze v tvrdším měřítku pozorovat na vojně), nikoliv v Sudbury Valley, kde se nikdo s takovým chováním nesetká. Více se o této škole lze dočíst například v publikacích psychologa Petera Graye, případně stačí googlovat heslo „Sudbury Valley".

Ačkoliv je Sudbury Valley asi nejpopulárnější a nejznámější ze svobodných škol, není jedinou ani první. Nejstarší známý podobný projekt v novodobé historii odstartoval anarchista Francisco Ferrer Guardia roku 1901 v Barceloně; o pět let později byl však zatčen za údajnou spolupráci při pokusu jiného anarchisty zabít krále, což mu stát sice neprokázal, ale i tak jej věznil přes rok, během nějž jeho škola zanikla. První stále fungující (a navíc extrémně úspěšnou) vzdělávací instituci tohoto typu založil Alexander Sutherland Neill roku 1921 v Německu, odkud se přesunula do Rakouska a od roku 1923 sídlí v Anglii.

Úspěchy těchto škol inspirovaly mnohé další nadšence a podnikatele; desítky podobných institucí byly založeny v několika dalších zemích světa. Jejich výsledky jsou velmi podobné těm, jež jsem popisoval výše pro Sudbury Valley. Navzdory těmto

prokazatelným a fascinujícím úspěchům legislativa mnohých států takové školy odmítá. Znamená to, že pokud by si například zde v České republice někdo otevřel takovou instituci, stát by ji jako školu neuznal, což by vedlo k tomu, že studentům by tamní studium nebylo uznáno v rámci povinné školní docházky a jejich rodiče by měli problémy se sociálkou jako ti, kdož se o své děti nestarají. Smysluplné, že?

Považuji za důležité zdůraznit, že rozhodně netvrdím, že by celé školství mělo vypadat takto a všechny školy by měly fungovat podle sudburského modelu. Předpokládám, že pro některé děti je takový způsob vzdělávání vhodný, pro jiné nikoliv (totéž lze ostatně říci o každém systému, včetně toho současného). To ale neznamená, že by měl být plošně zakazován. Lidé jsou různí; proč tedy jejich individualitu potlačovat a snažit se je pod hrozbou násilí indoktrinovat a ze všech sil cpát jejich vzdělání do nějakého jednotného vzoru, který vytvořil stát?

Jenže dokud bude pravidla celého školství určovat vláda, spousta dobrých způsobů vzdělávání nikdy nebude mít šanci vzniknout. Když totiž někdo vymyslí pravidla pro školu taková, jaká mají v Sudbury Valley, drtivá většina lidí (a zejména pedagogů a všemožných expertů na vzdělávání) řekne, že by to nikdy nemohlo fungovat. Nikdo to tedy nezkusí a koncept zůstane pustou teorií. Přičemž pochopitelně nejde jen o sudburský model! Různých teoretických způsobů vzdělávání existuje bezpočet; a jediným způsobem, jak zjistit, které z nich v praxi fungují, zůstává, že někdo prostě přijde a zkusí to (přičemž samozřejmě nikdo nebude žádné rodiče nutit, aby své děti do takové školy dávali, to bude čistě na nich). Dokud však nebudou lidé v takovém experimentování svobodní, zkusit to nemohou, takže mnoho dobrých vzdělávacích modelů zůstane jen na papíře.

Bohužel jedním z důvodů, proč si většina států školství a vzdělávací systém tak podmanila, je právě snaha o to, aby byl každý jedinec správně indoktrinován a již v dětství mu bylo důkladně

Vaše poznámky

vštípeno, že je morálně ospravedlnitelné a ospravedlněné, aby jedni vládli druhým, že on je pouhým občanem, jenž potřebuje vládce, a měl by být ještě rád, že si jej může alespoň zvolit. Nevěříte? Vezměte si do rukou libovolnou učebnici základů společenských věd, případně nějaké občanské výchovy (už ten název předmětu naznačuje výchovu k občanství). Stále nevěříte? Stačí se začíst do „Národního programu vzdělávání", kde se dočtete o (cituji) výchově k demokratickému občanství, posilování sounáležitosti [..] k národním tradicím, klíčových kompetencích zaměřených zejména na [..] výchovu občana či o vnášení prvků demokracie do života škol. Naprosto chápu a respektuji, že to leckterý čtenář může považovat za správné, ale nenuťte mě, abych tomu vystavoval své děti.

O sudburském modelu jsem se bavil s mnoha lidmi. Často s pedagogy. Dokonce i se dvěma experty na vzdělávání, kteří celou svou profesní kariéru zasvětili učení, učení jak učit, vydávání učebnic a různé práci pro ministerstvo školství. Vždy jsem začal tím, že jsem model popsal jako teorii a diskutoval o něm pouze v hypotetické rovině; dotyční netušili, že někde takové školy vážně existují. Nejčastěji jsem se setkal přibližně s touto odpovědí (a čím více zkušeností s pedagogikou dotyčný měl, tím kategoričtěji a jistěji ji pronesl): „To je sice krásná teorie, která zní moc hezky, ale v praxi to nikdy fungovat nemůže. Vím, o čem mluvím, studenti se prostě chovají jinak." Jistě, chovají se jinak! Ještě aby ne, když jsou vzděláváni v úplně jiném prostředí. Problém každého takového pedagoga (či pedagogického experta) je právě v tom, že vše soudí jen podle toho, co vidí v současném školství. Není ale rozumné předpokládat, že když se studenti chovají v jednom vzdělávacím modelu nějakým způsobem, budou se stejně chovat i v modelu diametrálně odlišném.

V souvislosti s tím mě napadá paralela o fungování společnosti. Když se vedou diskuse o bezstátním zřízení, mnozí velmi často předpokládají, že se lidé budou v takové společnosti chovat

stejně, jako se chovají teď. To je ale pochopitelně velký omyl. Lidé se teď o některé věci nestarají a některé věci nedělají prostě proto, že je za ně dělá stát. Je chybou se domnívat, že kdyby se stát starat přestal, oni by své chování nezměnili. Je to podobně krátkozraké jako odsouzení sudburského modelu na základě toho, že kdyby se v něm studenti chovali tak, jako v současných školách, nefungoval by.

Dejte lidem okovy a budou agresivní, nedůvěřiví. Přikovejte někoho ke zdi, bude se snažit osvobodit, chovat se nepřátelsky, nedůvěřivě. Pak jej od zdi odpoutejte, dejte mu o něco delší řetězy. Co zpozorujete? Bude ještě agresivnější, uvidí šanci, bude se snažit utéct o to usilovněji, protože teď může dělat alespoň něco. Co z toho vyvodíte? Že je třeba více okovů a kratší řetězy, neboť člověk přikovaný ke zdi je klidnější než ten, který se může pohybovat alespoň po místnosti? Protože přesně tak mnozí uvažují o státu: Čím víc stát „povolí řetězy", tím se lidé údajně začnou chovat hůře a zneužívat toho. Jenže naprosto zjevná pravda spočívá v pravém opaku. Řešením je dotyčného propustit z okovů a dát mu svobodu. Protože svoboda je přirozená, pak bude spokojen.

Mohu to pozorovat i sám na sobě. Dokud jsem věřil státu, poslouchal jeho zákony, žil pod vlivem propagandy, zajímalo mě spíš to, co je psáno, než co je správné. Dodržoval jsem zákony z principu – i tehdy, když jsem měl možnost si jejich porušením pomoci; připadalo mi, že dobrý člověk zákony ctí. Když jsem se od tohoto pohledu osvobodil, staly se dvě věci. Jednak je má mysl svobodná. To je nádherný pocit, věřte mi. A jednak jsem pochopil, že morálka a etika jsou nadřazeny zákonům; těmi se řídím buď v případech, kdy se tak dobrovolně rozhodnu, nebo když by mě za jejich porušení stihl trest; jinak pro mě neznamenají nic než okovy, které jsem nikdy neodsouhlasil a které mi násilím nasadila vláda, o niž nemám zájem a již jsem si nezvolil. Necítím tedy žádnou povinnost její pouta respektovat a nemám žádné

výčitky je kdykoliv opustit. To ale neznamená, že by se ze mě stal grázl. Ba naopak. Dostal jsem se i do situací, ve kterých bych si prostým odvoláním se na zákony mohl pomoci, ale zachoval jsem se raději správně než v souladu se zákonem. Už nehledím na to, co je psáno, nýbrž na to, co je dobré a co špatné. A troufám si tvrdit, že tato proměna ze mě udělala lepšího člověka, než jakým jsem byl předtím.

Určitě neříkám, že kdyby neexistoval stát, začali by se všichni lidé chovat čestně a správně. Je mi jasné, že nezačali. Jsem však přesvědčen, že by se nezanedbatelná skupina lidí stala zodpovědnější, protože by se museli starat sami o sebe. A domnívám se, že zodpovědnost je ctností, jež vede k ctnostem dalším…

Vzdělávání a propaganda

Škola Sudbury Valley je založena na jednom z obrovského množství různých vzdělávacích modelů; existují však i takové, které jakoukoliv školu (ať už by byla sebesvobodnější) zcela odmítají (takzvaný unschooling) a často v sobě obsahují úplnou dobrovolnost vzdělávaného jedince coby nutnou podmínku, aby vůbec mohly fungovat, což pochopitelně vylučuje jejich legální aplikaci v libovolném státu s legislativně ukotvenou povinnou školní docházkou či povinným vzděláváním (tedy de facto všude). Ač netvrdím, že každý vzdělávací model je vhodný pro všechny, nevidím důvod, proč by některé (či vlastně většina z nich) měly stát mimo zákon.

Kupříkladu v České republice je téměř jediným legálním modelem vzdělávání takzvaná „pruská kadetka" (a její modifikace), tedy školy s učiteli, vyučovacími hodinami, třídami, známkami, disciplínou, věkovou segregací, poslušností a povinnou docházkou; proč se mu někdy říká „pruská kadetka"? Inu, kdysi dávno si pruská generalita stěžovala, že školy připravují pro jejich potřeby špatné vojáky, kteří příliš přemýšlejí a málo bezmyšlenkovitě plní rozkazy; došlo tedy k reformě, jejímž cílem bylo změnit školství tak, aby produkovalo ideální poslušné stroje na zabíjení – a právě v tomto modelu (po provedení některých ne moc zásadních úprav) se i dnes vzdělávají naše děti. V souvislosti s tím působí úsměvně, když učitelé mluví o rozvoji kritického myšlení

studentů, samostatnosti a podobně, přičemž se toho všeho snaží docílit v rámci systému, jenž byl zkonstruován k pravému opaku; je to asi jako chtít absolutní ticho, jít jej hledat na hudební festival a divit se, že úpravami parametrů špuntů do uší nezískáme kýžený výsledek.

Nedílnou součást dnešního školství představují učitelé, které si typicky studenti nevybrali, ale přesto je musejí poslouchat a často jim dokonce projevovat jakousi úctu (jeden příklad za všechny může být třeba vstávání ve chvíli, kdy vyučující přijde do třídy); tímto způsobem se již v malých dětech vyvolává pocit, že je žádoucí a správné podrobit se vnější autoritě, kterou si samy nevybraly. Nejdříve je to učitel, jehož po čase vystřídá vláda, politik, policajt, úředník, prostě libovolný utlačitel, kterého si stát vymyslí. Někdo může namítnout, že podobná příprava je vhodná pro budoucí zaměstnání, neboť většina lidí má v práci nějakého šéfa; jenomže takové místo si člověk vybírá a je tam dobrovolně (ne že by se mu tam muselo nutně líbit, ale nikdo jej násilím nenutí tam být).

Aby bylo jasno, vůbec nic nenamítám proti přirozené autoritě, kterou si člověk z vlastní vůle zvolí a uznává ji právě do takové míry, do jaké mu to připadá vhodné; považuji za zdravé a přirozené někoho respektovat, vážit si jej a učit se od něj. Klíčové však jest, aby si každý vybral sám, kdo je pro něj následováníhodný; vnucování autority naopak vede ke ztrátě důvěry v sebe sama a zbytečné konformitě jen proto, že je očekávána a naučena zcela automaticky. Právě násilné vnucení autority a její dobrovolné přijetí totiž tvoří hranici mezi „zahazovat sebeúctu a učit se hrbit hřbet před kýmkoliv, kdo je nám určen“ a „přijímat druhého člověka, respektovat jej, vážit si jej i s jeho chybami a chtít se od něj učit“. Přeji si, aby mé děti měly zdravé sebevědomí a nadhled, díky nimž si mohou samy svobodně rozhodnout, kdo si zaslouží jejich úctu, ale rezolutně odmítám, aby ji byly nuceny prokazovat tomu, koho jim někdo určí. A co vy? Chcete, aby

z vašich potomků byli především poslušní občané, nebo dobří lidé? Chcete, aby dělali to, co jim někdo řekne, nebo to, co považují za správné?

Snaha vynucovat konformitu silou tam, kde chybí přirozená autorita, není jediný a bohužel ani nevětší problém státního školství; za minimálně stejně zákeřnou považuji indoktrinaci těch nejmladších státní propagandou. Jak by se vám líbilo, kdyby například nějaká soukromá firma prosadila do povinné výuky propagaci svých produktů, která by navíc nebyla označena jako reklama, nýbrž podávána jako objektivní pravda? Připadá vám to naprosto nepřijatelné? Pokud ano, nevadí vám, že stát dělá přesně totéž? Bez jakékoliv diskuse předkládá sám sebe jako jediné řešení tam, kde údajně dochází k „selhávání trhu"; jistě, ne všichni se shodnou na tom, zda trh selhává nebo ne, ale i v takovém případě jde o otevřenou otázku, nikoliv danost, jak jsou tato údajná „tržní selhání" podávána. V důsledku toho jsou zvěrstva státu (omezování našich svobod a užívání útočného násilí) omlouvána coby nutnost; a leckdy mezi prostředky takového jednání patří i zcela evidentní lži.

Myslíte si, že přeháním? Mohu demonstrovat své tvrzení třeba na příkladu svobody slova; ve školách se učíme, že před rokem 1989 jsme ji neměli, zatímco nyní už ano. Zkuste si ale veřejně propagovat nacismus či rasismus, případně schvalovat některé trestné činy; budete-li v tom důslední, nakonec vás seberou a zavřou. Takže ne, rozhodně nemáme svobodu projevu, jen se změnily věci, které veřejně nesmíme říkat; pravdou je, že nyní jsme omezeni méně, ale svoboda to stále není. A vůbec nejde o to, zda s podobnými zákony souhlasíme nebo ne – poukazuji pouze na to, že deklarovaná svoboda projevu není nic než lež; i kdyby zákony zakazující některé projevy byly v pořádku, nestane se kvůli tomu pravdou, že zakázány nejsou, což je však v rozporu s deklarovanou svobodou. Nesvobodu slova prostě nelze ve svobodu změnit tak, že přestaneme umlčovat lidi vzdělané a moudré, ale místo nich umlčíme třeba rasisty a neonacisty; svoboda je,

Vaše poznámky

když může promluvit každý – včetně těch, jejichž názory nám připadají zvrácené, nesmyslné, ohavné či hloupé.

Za nejvíce nechutné praktiky současného vzdělávacího systému pak považuji zbožšťování státu a jeho symbolů; proč jsou naše děti v rámci povinné výuky vedeny například k úctě k vlajce, hymně a dalším státním symbolům? Vždyť to není nic než modlářství! Rozhodne-li se svobodný člověk na základě své životní zkušenosti ctít nějakou vlajku či skladbu, je to samozřejmě jeho věc a já jsem ten poslední, kdo by mu v tom chtěl bránit; to se však diametrálně liší od toho, když násilím donutíme malé dítě sedět někde, kde je k něčemu takovému manipulováno. Jak se pak mají lidé, již tímto vzdělávacím systémem prošli, na stát dívat nezaujatě a kriticky, musejí-li ho již od malička uctívat jako modlu? To mimochodem platí i o demokracii, jež je nekriticky předkládána coby dobro podobným způsobem; povšimněme si, jak často se slovo „nedemokratický" používá jako synonymum ke slovu „špatný" (i v procesech zcela demokratických).

Není možné, aby tak silná propaganda v tom nejcitlivějším věku nezanechávala na lidech následky; všichni potom „vědí", že společnost bez státu nemůže fungovat, aniž se nad tím kdy pořádně zamysleli. Když někomu poprvé představíte ideu bezstátní společnosti, v drtivé většině případů se odmítavá reakce dostaví do několika vteřin. Nemohu se ubránit otázce, jak může někdo k tak komplexní problematice, na jejíž skutečné promyšlení jsou zapotřebí desítky či stovky hodin, zaujmout stanovisko během okamžiku; odpověď bohužel zní, že to lze jediným způsobem – dotyčný to musel „vědět" již předem, aniž došlo k nějakému skutečnému podrobení kritickému myšlení a vypořádání se s argumenty. Bohužel ve chvílích, kdy něco „víme", aniž jsme k tomu „vědění" došli nějakou rozumnou cestou, logické argumenty prostě nepřijímáme; slyšíme je, ale automaticky považujeme za mylné a ani si nepřipouštíme, že by to vůbec mohla být pravda.

To se bohužel netýká jen diskusí o státu, ale i mnoha dalších témat; a nikdo z nás toho není ušetřen. Jediný způsob, jak s tím bojovat, je trvalá celoživotní snaha o uvědomování si, kde všude přijímáme nejrůznější dogmata bez kritického zhodnocení. Když jsem sám na sobě několik takových případů objevil, nejprve mě potěšilo, že už jsem se jich „konečně zbavil"; po letech mi však došlo, že tato snaha pravděpodobně nemá konce a neustále budu objevovat nové a nové. Jak na to? Prvním krokem je upřímnost k sobě samému; když s někým diskutuji, beru vůbec jako reálnou alternativu, že se mohu mýlit a dotyčný může mít pravdu? Ne v nějaké hypotetické rovině typu „všichni jsme omylní", ale připouštím to i v dané diskusi? Další poměrně jasný signál dogmatismu spočívá v tom, že o závěru jsme přesvědčeni více než o důvodech, jež k němu vedou; jak často se setkáváme s tím, že někdo obhajuje svou tezi určitým argumentem, ale po jeho vyvrácení nedojde k zamyšlení a případnému přehodnocení, nýbrž k okamžitému zběsilému hledání čehokoliv jiného, čím onu tezi podpořit?

Na podobných principech zajišťuje povinná školní docházka velmi účinnou plošnou indoktrinaci etatismem; děti musejí být povinně ze zákona dlouhodobě a opakovaně vystavovány státní propagandě. Na rodiče, kteří se tomu vzepřou, stát pošle sociálku; a budou-li si trvat na svém, děti jim mohou být odebrány (a nakonec stejně indoktrinovány). Kdyby takto jednal jakýkoliv jiný subjekt, zcela po právu to shledáme absolutně nepřijatelným, nicméně právě v důsledku indoktrinace, jíž jsme prošli, přijímáme dokonce i to, když nám stát říká, jak máme vzdělávat své děti a – pokud tak neučiníme – vyhrožuje jejich únosem; ano, únosem – přesně o to se totiž fakticky jedná (ač samozřejmě zákony – zákony psané únoscem – tvrdí, že nikoliv).

Státní školství považuji za nejmocnější nástroj pro vytváření a upevňování moci státu; zatímco silové složky ji vykonávají, vzdělávací systém zasévá do myslí nás všech nejrůznější výjimky

z obecných morálních pravidel, kterými se jinak řídíme. Brát někomu jeho zdroje pod hrozbou násilí je špatně; když to však dělá stát, nějak si to omluvíme, neboť nám bylo řečeno, že jinak to nejde. Nutit někoho vštěpovat svým dětem určité hodnoty pod hrozbou jejich únosu není jen špatně, to považujeme za vrcholně odsouzeníhodné; jenomže stačí, aby přesně totéž udělal stát – a nejen, že to pak chápeme, ale dokonce typicky i schvalujeme. No bodejť, když všichni již odmalička posloucháme, že je to pro naše dobro a jinak by to ani nešlo; co jiného si pak může myslet ten, kdo nechce nad tímto tématem přemýšlet dlouhé hodiny? Podobné – možná ještě populárnější – mýty se bohužel šíří také o státním sociálním systému; jejich rozborem a bořením se budeme zabývat hned v příští kapitole.

9.

Sociální systém

Důchody, podpora v nezaměstnanosti, všemožné sociální dávky a péče o chudé obecně jsou doménami, ve kterých se moderní státy angažují tak výrazně, že už je mnoho lidí považuje za jednu z klíčových rolí státu, ba dokonce se lze často setkat s názorem, že kdyby nic z výše uvedeného neřešila vláda a kdyby solidarita nebyla vynucena násilím, prakticky by zanikla. Protože jsou tyto názory ve společnosti již silně zakořeněny, lidé nezřídka zapomínají na fakt, že vlády ovládající sociální systém jsou relativní novinkou; dříve však tyto věci také normálně probíhaly – jen na bázi dobrovolnosti.

Rozhodně kategoricky odmítám variace na téma, že „by to nefungovalo"; zejména proto, že už to stovky let fungovalo, ale také z důvodu, že pokud solidarita lidem skutečně leží na srdci tak moc, že jsou ochotni tím argumentovat ve prospěch omezování vlastní svobody vládou, nevidím důvod, proč by k její realizaci potřebovali státy a jejich zákony.

Sociální systém existoval daleko dřív, než se tohoto úkolu ujal stát. Z dostupných zdrojů je dokonce zřejmé, že tehdejší sociální systém založený na dobrovolnosti byl patrně relativně efektivnější než současný státní. Informace na toto téma jsou značně roztroušené v množství historických pramenů, avšak skvělé kompilační práce zabývající se právě charitou zejména na území České republiky a Velké Británie (i s odkazy na odpovídající historické

spisy) sepsal Hynek Řihák, zakladatel Institutu Eugena von Böhm-Bawerka; koho by zajímaly podrobnosti, může na Internetu vyhledat například jeho texty „Vzdělání pro chudé aneb nezapomínejme na charitu“, „Ne až tak divoký ‚divoký‘ kapitalismus“, „Soukromé školství ve Velké Británii, dětská práce a stát v 19. století“, „Dobrovolné nemocnice, lékařská péče a stát ve viktoriánské Velké Británii“, „Svépomocné spolky“, případně „Nástin charity ve viktoriánské Velké Británii – starobince pro chudé“.

Ač bylo forem dobrovolného sociálního systému nepřeberné množství, většinou se jednalo o různé dobročinné spolky, z nichž nejvýznamnější byly dva typy. Prvním typem byly klasické charitativní organizace, do kterých se sdružovali majetní za účelem podporování různých skupin chudých. Tím druhým byly takové lokální „sociální pojišťovny“, které fungovaly tak, že se do nich sdružovalo větší množství lidí, kteří pravidelně platili (relativně nízké) poplatky, přičemž když pak měl někdo z nich problém, spolek mu pomohl. V drtivé většině případů takové spolky negenerovaly žádný zisk a vlastnili je přímo jejich členové. Krom těchto mechanismů existovaly ještě spousty dalších (dočíst se o nich můžeme ve spisech uvedených výše).

Dříve byli lidé solidární dobrovolně, dnes jsou k tomu nuceni. V čem se to liší? V první řadě je třeba zmínit to nejdůležitější: Státní sociální systém se realizuje tak, že je nejdříve nutné někoho oloupit a ožebračit, až potom lze pomáhat. Ostatně nikdo jiný než stát nemá tolik drzosti nejprve lidem vzít většinou plodů jejich práce a nakonec jim do očí domýšlivě říci: „Vidíte, vždyť nemáte na to, abyste uživili své děti nebo abyste měli ve stáří za co koupit chleba. Buďte vděčni, že z toho, co vám vláda nakradla, uvidíte alespoň mrzkou almužnu.“

Drtivou většinu peněz, jež vláda v rámci sociálního systému vybere, vyplácí na starobních důchodech. V souvislosti s tím je především nutné si uvědomit, že stát ony vybrané prostředky

nijak nezhodnocuje; naopak z nich značnou část odebere (i když pomineme korupci a plýtvání, přinejmenším musí z něčeho platit armádu úředníků, která to celé realizuje) a zbytek pouze přerozdělí. Z toho logicky vyplývá, že kdyby si lidé tytéž peníze, které odvádějí na důchody státu, šetřili sami pro sebe, byli by na tom mnohem lépe. Nejčastější protiargumenty jsou dva. První spočívá v tom, že když bude někdo spořit v bance, ta může zkrachovat a o vklad jej tím připravit – jistě, stát se to může, ale lze tomu předejít; peníze můžeme například rozdělit a uložit do více bank, koupit nemovitost, investovat do akcií nebo třeba kupovat zlato a to schovat do tajné skrýše pod podlahu (nic z toho sice nepřináší stoprocentní jistotu, ale to ani stát ne; ostatně lze pozorovat, jak se věk odchodu do důchodu stále zvyšuje). Druhý protiargument stojí na tom, že lidé jsou nezodpovědní a mnozí by si na důchod prostě nespořili; a jeho vyvracením se zabývá prakticky celá čtvrtá kapitola této knihy.

Další podstatný rozdíl mezi dobrovolnou charitou a násilným státním sociálním systémem spočívá v tom, že vláda musí z podstaty věci vytvořit jednotný systém, který platí pro celou zemi a všechny občany, zatímco dobrovolná solidarita svobodných lidí funguje mnohem adresněji. Výhodou decentralizované charity je to, že může vypadat na každém místě jinak podle toho, co je zrovna kde zapotřebí, a není svázána žádnými univerzálními pravidly, jež nemohou být z principu dobrá pro všechny. Jako příklad mohou sloužit výše uvedené dobročinné spolky nahrazující sociální pojištění: Spolky těch, kdo vykonávali rizikovější profese – například horníci – vybíraly typicky více peněz například na zajištění rodin při smrti živitele, případně na zaplacení zdravotní péče a tak dále; centrální plánování sociálního systému nikdy nemůže být tak efektivní.

Adresnost charity a dobročinných spolků také mnohem lépe brání zneužívání sociálního systému. V případě lokální charity dohlíželi na zneužívání přímo ti, kdo do ní přispívali vlastními

Vaše poznámky

penězi; jejich motivace je tedy nesrovnatelně vyšší než motivace úředníků, kteří mají hlídat parazitování na penězích, které ani nejsou jejich.

Státním úředníkům a vůbec těm, kdo sociální systém realizují a uvádějí do praxe, může být také vlastně jedno, jak dlouho budou pobíratelé podpory na státu závislí. V enormním zájmu dobročinných spolků naopak je, aby se pobíratelé podpory co nejdříve postavili na vlastní nohy! Tomu je většinou podřízeno fungování celé charity a způsob poskytování oné podpory. Dobročinné spolky, které fungovaly vlastně jako pojišťovny pro vlastní členy v případě ztráty zaměstnání, typicky aktivně dohlížely na to, zda si pobíratel případné podpory shání práci, a často mu proplácely výdaje s tím spojené (například cestovní výlohy, náklady na rekvalifikaci a tak dále). Dobrovolný sociální systém se – na rozdíl od státního – často řídí tím, že je lepší dát chudému prut a naučit jej rybařit, než mu jen darovat rybu.

Neméně důležitý problém státního sociálního systému spočívá i v tom, že existuje „právo" někoho na to, aby z něj dostával prostředky. Není tak těžké si představit rozdíl v přístupu ke své životní situaci u člověka, který si uvědomuje, že žije z milodarů (a je za ně tedy patřičně vděčný), a u toho, kdo je přesvědčen, že na peníze státu, ze kterých žije, takzvaně „má právo" (a místo vděku často nastupuje nespokojenost z toho, že nedostává víc – má přece „právo" na to, aby mu ostatní zajistili „důstojný život"). V souvislosti s tím mi připadá zvláštní, když slyším názory některých – zejména pravicově smýšlejících – lidí, již jsou schopni nadávat na „socky a nemakačenka, kteří jen žijí z podpory" a jedním dechem dodat, že „nějaký sociální systém stát poskytovat musí", z čehož zároveň vyplývá, že musí existovat něčí „právo" na podporu; jak může někdo prohlásit příjem sociálních dávek za právo a přitom kritizovat lidi, kteří toto „právo" využívají?

Častým argumentem ve prospěch zachování státního sociálního systému je mimo jiné to, že jsme civilizovaní lidé a jako

takoví nemůžeme přece nechat chudé umírat hlady. I když pomineme, že charita založená na dobrovolnosti dokáže totéž (navíc je pomoc lépe cílena), rád bych podotknul, že v našich geografických končinách reálně nikdo není v takové finanční situaci, jež by ho nutila trpět hlady. Dokonce ani lidé na ulici, bezdomovci, kteří někdy ani žádnou podporu od státu nepobírají (osobně znám takových několik a celkově jich rozhodně není málo), nehladoví, protože vyžebrat na frekventovaném místě peníze na jídlo na celý den trvá nanejvýš pár hodin (a při troše štěstí pouhých několik minut).

Velmi zajímavá otázka zní, proč tomu tak je. Před nějakými sto lety chudí hladověli (a to často i s podporou státu), před pěti stovkami let často hladověla i střední třída; dnes však v „západním světě" nemají hlad ani bezdomovci a žebráci. Pochopitelně je to dáno tím, že celá společnost v čase bohatne. To, co má dnes každý druhý, byla ještě včera záležitost boháčů. Ostatně třeba z lidí, kteří žijí ve Spojených státech pod takzvanou „hranicí chudoby", má v domácnosti 76 % klimatizaci, 66 % více než dvě obyvatelné místnosti na osobu, 97 % alespoň jednu barevnou televizi, 62 % satelitní či kabelovou televizi, 75 % auto, 30 % dvě a více aut, 73 % mikrovlnku, 50 % hi-fi aparaturu, 33 % myčku na nádobí, 99 % ledničku a 46 % z nich bydlí ve vlastním domě. Před sto lety by byly takové poměry považovány za naprosto luxusní. Když se zamyslíme, z jakého důvodu byly věci, které dnes považujeme za běžné, dříve vnímány jako luxus, odpověď je nasnadě: Chamtiví a sobečtí podnikatelé ve své honbě za ziskem učinili všechno to zboží dostupné obyčejným lidem, aby jim je mohli prodávat a tím bohatnout; a za to jsou tak často odsuzováni. Rozhodně tento růst, jenž zejména chudým tolik pomohl, nezpůsobilo okrádání bohatých; to jej naopak efektivně brzdí (lze jen hádat, kolik zkrachovalých firem by mohlo přežít a učinit všechny výše uvedené výdobytky chudým ještě přístupnější, kdyby je ovšem nezlikvidovala daňová zátěž, případně státní regulace).

A neoddiskutovatelným faktem je, že čím více se o chudé stará stát a prohlašuje to za svou úlohu, tím méně se starají občané (proč by měli, když už se stará stát; ostatně za jejich peníze), což chápal Tomáš Garrigue Masaryk již roku 1919: „Na místo ponižující milosti stavíme dnes sociální povinnost." Prosím čtenáře, aby se při posuzování nutnosti státního sociálního systému zamysleli nejen nad tím, co je na první pohled vidět, ale i nad tím, co kvůli tomu nefunguje a neexistuje, a zejména nad tím, jaké nevyhnutelné a nechtěné důsledky s sebou přináší, přiznáte-li někomu „právo" na peníze ostatních jen na základě toho, že je sám chudý. Ne nepodobné je to s „právem" na lékařské ošetření, jež si detailně rozebereme v následující kapitole.

10.

Zdravotnictví

Zdravotnictví je jedna z mnoha oblastí, jež jsou tak silně regulované, že je de facto řídí stát a podléhají centrálnímu plánování. Vláda akredituje nemocnice i jednotlivé lékaře, čímž určuje, kolik jakých nemocnic kde bude; zároveň také legislativně upravuje prakticky vše, co se v těch nemocnicích děje, čímž je – i v případě, že je přímo nevlastní – ve skutečnosti řídí více než jejich případní majitelé. A jak už to tak u podobných věcí bývá, dnes si je skoro nikdo bez státu ani nedokáže představit.

Nejčastější argument proti volnotržnímu zdravotnictví spočívá v tom, že zdravotní úkony jsou tak drahé, že by si je mohli dovolit jen ti nejbohatší z nejbohatších a bez státu by nebylo vůbec možné poskytovat zdravotní péči v současném rozsahu. Upřímně řečeno nerozumím, jak někdo může dojít k tak absurdním závěrům. Stát přece nedělá nic jiného, než že násilím vezme od lidí prostředky, z nichž jim pak zaplatí zdravotní péči. Nedisponuje žádnými tajuplnými kouzly, kterými vybrané prostředky nějak záhadně zhodnotí a zaplatí z nich něco, co by si lidé jinak dovolit nemohli. Naopak disponuje jistými – o poznání méně kouzelnými – triky, jak z vybraných peněz dost značnou část znehodnotit. Stát tedy rozhodně nezajišťuje žádný větší rozsah zdravotní péče, který by si lidé nemohli zaplatit sami (oni si jej ostatně skrze stát sami platí). Naopak nezřízené plýtvání, všudypřítomná korupce, nemožnost ekonomické kalkulace (podrobně

vysvětlená v druhé kapitole) a nutnost platit armádu úředníků, která celé to přerozdělování realizuje, rozsah a kvalitu dostupné zdravotní péče výrazně snižuje.

Jak by si tedy mohl obyčejný člověk dovolit zdravotní péči, když operace stojí desítky až stovky tisíc a existují dokonce i zákroky a léčebné procedury za miliony? Musel by mít každý tyto peníze našetřené ve slamníku pro strýčka Příhodu? Pochopitelně, že ne. Model pojištění (dokonce i přímo zdravotního) tu úspěšně funguje již stovky let i bez státu. Princip spočívá v tom, že když občas někdo potřebuje drahou léčbu, není nutné, aby si prostředky na ni spořil sám. Bohatě postačí, když bude mnoho lidí platit pravidelně nějakou relativně malou částku, přičemž když se pak někomu z nich něco stane, je léčba pokryta ze společného fondu. K tomu ale vůbec není zapotřebí státu.

A co s těmi, kdo si pojištění prostě nezaplatí a na přímou platbu nemají? Necháme je umírat po ulicích? Inu, pro takové je poslední šancí dobročinnost. Taková charita typicky v minulosti posuzovala, do jaké míry si za svou situaci postižený může sám, jak moc ji mohl ovlivnit, jaké jsou jeho momentální možnosti ale také jak nákladnou léčbu dotyčný potřebuje. Pomoc byla tedy pochopitelně poskytována zejména dětem či nemohoucím; naopak ne povalečům a nezodpovědným ignorantům (ale někdy se i takovým pomoci dostalo, zejména nebylo-li to moc drahé). Více o fungování charity bez státu lze nalézt v minulé kapitole. Odpověď na otázku tedy zní, že nemocné patrně nenecháme umírat po ulicích, jedná-li se o takové, kteří svou situaci nemohli příliš ovlivnit (děti, starci, nemohoucí, mrzáci), ale možná nebudeme tak shovívaví k nezodpovědným peciválům. Proč je tento přístup žádoucí, je vysvětleno ve čtvrté kapitole této knihy.

Existuje určitá humánní idea, jež říká něco ve smyslu: „Rovná zdravotní péče pro všechny." Obávám se, že většina jejích zastánců ji obhajuje jen proto, že ji nedomysleli do konce. Ona totiž „rovná zdravotní péče" může znamenat leccos od špičkově

vybavené kliniky plné nejlepších expertů až po pouštění žilou v zaplivaném sklepě; ta věta neříká nic o konkrétní kvalitě, ale jen to, že musí být pro všechny stejná. Mylná představa většiny lidí spočívá v tom, že to v praxi znamená nějakou průměrně kvalitní lékařskou péči pro každého; jejich intuitivní vnímání té myšlenky tedy říká, že průměrný člověk bude mít lékařskou péči asi takovou, jakou by si mohl zaplatit sám, přičemž bohatí budou navíc platit těm chudým, aby se to zprůměrovalo.

Skoro nic však není dále od pravdy! Stát z vybraných peněz část spotřebuje na platy úředníků, kteří celý ten moloch udržují v chodu, a též na korupci (jež je nedílnou součástí státu a byrokracie; nikoliv něčím, co se dá „vymýtit"). Ten zbytek, jenž není rozkraden a vyplacen na úřednických platech, je pak investován zoufale neefektivně vinou nemožnosti ekonomické kalkulace (podrobnosti naleznete ve druhé kapitole této knihy). Výsledkem tedy není nic jako „průměrná lékařská péče pro všechny", nýbrž velmi podprůměrná až zoufalá péče v poměru k množství peněz, které jsou lidé nuceni platit; takže i „obyčejný člověk", jímž se politici tolik ohánějí, je na tom bit. Namítá-li někdo, že je to tak správně a že bychom se měli uskromnit proto, aby mohl být ošetřen skutečně každý, ač se o nic nestará (a „obyčejný člověk" není ten případ, jenž by na ošetření neměl, jak jsme si vysvětlili výše), pak se jej ptám: „Skutečně považujete za morálně správné, aby se vašim dětem dostávalo horší zdravotní péče jen proto, aby měla hrstka nezodpovědných stejné ošetření?"

Jinou – trochu méně extrémní – myšlenku lze zas formulovat takto: „Dobrá, ne každý musí mít stejnou zdravotní péči, ale nějaké základní ošetření by mělo být poskytnuto komukoliv." Něčeho podobného lze dosáhnout pomocí dobrovolné charity (podrobnější vysvětlení se nalézá v minulé kapitole). Když to však dělá stát, rozhodně nejde jen o přesun prostředků od všech k těm nejchudším; cestou se jich totiž enormní množství poztrácí a zbytek je investován chybně (vizte výše). Stát tedy opět nemá jinou

Vaše poznámky

možnost dosažení tohoto cíle než pomocí zhoršení lékařské péče pro všechny ostatní.

Další emocionální argument, jenž často přichází po vyvrácení těch výše uvedených, spočívá v tom, že mnoho obyčejných lidí už teď jen těžko vyjde s penězi, takže by si soukromé zdravotní pojištění neměli z čeho platit. Krom toho, že jej vyvracejí předchozí odstavce, rád bych explicitně zdůraznil, že tak málo peněz mají ti lidé právě proto, že jsou tak extrémně daněni; celková daňová zátěž našeho státu je tak velká, že kdybychom daně neplatili, měli bychom většinou k dispozici několikanásobek prostředků, než máme nyní.

Obrovským problémem zdravotnictví není jen systém placení skrze stát; jsou to i spousty zákonů a regulací, jež znemožňují podnikatelům hledat efektivní způsoby léčení pacientů. Typickým příkladem je, že každý nový lék musí nejprve projít sadou zdlouhavých a drahých laboratorních testů, případně pak ještě testů na zvířatech, než jej vláda dovolí testovat na lidech; a bohužel ani souhlas těch lidí na věci nic nemění, nejprve je nutné zajistit alespoň nějakou bezpečnost. Taková regulace je přece správná, že? Nechceme, aby zlé farmaceutické korporace pro zvýšení svých zisků testovaly na lidech, nebo ano? Tohle odkývá asi tak 99 % lidí. A kdo že je proti? Jen několik bláznivých extrémistických libertariánů obhajujících svobodu jedince za každou cenu, jinak nikdo… Takže je vše v pořádku? Ach, málem bych zapomněl, ještě je tu jedna skupina: Lidé, které zrovna zabíjí nemoc, na kterou sice kdosi vyvíjí lék, jenže ten musí ještě projít nějakými testy, takže mají smůlu. Vážně je necháváme umírat jen proto, aby náhodou nějaká farmaceutická firma nevydělala testováním léků na lidech, i když tito souhlasí, může jim to pomoci a dotyční touží žít? A to nemluvím o všech těch, kdo dnes umírají na nemoc, jež už mohla být úspěšně léčena dlouhé roky, kdyby stát nebrzdil vývoj léčiv. Aby nedošlo k mýlce, dodávám, že kategoricky odmítám testování léků na lidech, kteří s tím nesouhlasí.

Na podobné legislativní překážky lze narazit například v souvislosti se zákazem prodeje orgánů: Prý není humánní, aby někdo prodal ledvinu, takže je zřejmě lepší, když jeden umře bohatý na selhání ledvin a druhý skončí na ulici.

Existence regulací je obhajována tím, že kdyby žádné nebyly, může být doktorem každý řezník a nemocnicí každý zavšivený sklep. Jistě, to v zásadě může. Otázka je, kdo by k takovému doktoru chodil a která pojišťovna by s ním uzavřela smlouvu. Kdyby žádné regulace nebyly, uživili by se přesně ti doktoři a nemocnice, o které mají lidé zájem, neúspěšní by zkrachovali. Častou otázkou je, jak by bylo možné zjistit, zda ten člověk, jenž přede mnou stojí, má vůbec vystudovanou medicínu, nebo své vzdělání čerpá z pravidelného sledování doktora House. Inu, krom toho, že by něco podobného patrně zajišťovala už pojišťovna (jež si chce udržet klienty, takže není v jejím zájmu uzavírat smlouvy s doktory a nemocnicemi, o kterých vůbec nic neví), tak zajisté nebude těžké otevřít web školy (nebo nějaké certifikační autority; podrobněji je to popsáno v kapitole osmé), na které doktor údajně studoval, a najít si tam třeba i jeho prospěch. Dnes taková služba neexistuje zejména proto, že doktoři a nemocnice mají akreditaci od státu; kdyby ale neměli, vytvořila by se poptávka a k ní pochopitelně i nabídka.

Občas se lze setkat s námitkou, že v některých státech je přece zdravotnictví „více tržní", ale výsledky nejsou moc dobré; háček však spočívá v nepochopení největších výhod volného trhu, mezi které patří nejen volná konkurence, ale především možnost lidí zkoušet, cokoliv uznají za vhodné, selhat v případě neúspěchu a prosperovat, jsou-li úspěšní. Takzvaně „více tržní" tedy neznamená jen více soukromých a méně státních subjektů, ale především svobodu podnikání; ani počet regulací není rozhodující, záleží na tom, co a jak je regulováno: I zdravotnictví, kde by byly všechny subjekty soukromé, ale stát by určoval, kdo a za jakých podmínek smí svou praxi provozovat, může (v závislosti na těch

podmínkách) selhat fatálněji než zdravotnictví na první pohled daleko více regulované.

Mnoho lidí o klíčových odvětvích – jako například o zdravotnictví – uvažuje způsobem, že stát je sice spravuje špatně, ale kdybychom měli morálnější politiky, moudřejší poradce, schopnější úředníky a efektivnější státní správu, bylo by to dobré. Když pomineme, že demokracie k ničemu takovému nevede (což lze pozorovat všude kolem), tak i kdyby se to nějakým zázrakem podařilo, něco se sice zlepší, ale z principu to nikdy nebude tak efektivní jako tržní řešení (vizte druhou kapitolu). Totéž platí pro správu veřejných prostranství, jíž se věnuje příští kapitola.

11.

Veřejná prostranství a svoboda slova

Všude kolem nás existují prostory, jež nemají soukromého vlastníka, neboť správcem takového území je stát; může se jednat o náměstí, parky, lesy, louky, pole, řeky a různé budovy, ale také silnice a cesty. V této kapitole se zamyslíme nad tím, zda by takové pozemky nemohli lépe obhospodařovávat svobodní lidé. Jediné, čemu se zatím věnovat nebudeme, je doprava a vůbec všechny transitní funkce veřejných prostranství (zejména silnic a cest); tomuto velkému tématu je věnována celá příští kapitola.

Za nejzávažnější důvod, proč by stát (a státem míním i jeho obce) neměl vlastnit žádnou půdu, považuji totéž, co u všech ostatních domén, do kterých stát zasahuje: Správa veřejného prostranství stojí peníze; žádná vláda žádného státu není a nikdy v historii nebyla produktivní, takže prostředky, jež utrácí, musí a musela vždy uloupit poddaným. Loupež vnímám jako akt silně amorální; a za každým státním náměstím, lesem, budovou i cestou, kterých můžeme kolem sebe vidět spousty, stojí uloupené peníze. Z tohoto důvodu nemohu souhlasit s tím, aby stát veřejné prostory spravoval.

A jak už to tak na volném trhu bývá, morálka jde ruku v ruce s efektivitou, takže existují i praktické argumenty. Jeden z nich prezentoval známý vědec, doktor Garrett James Hardin, ve svém slavném eseji „Tragédie obecní pastviny“, kde srovnává přístup soukromníka k vlastní pastvině s přístupem lidu k pastvině

státní. Majitel půdy pase na své louce jen tolik dobytka, aby ji neponičil a ona jej mohla živit. Naopak v šestnáctém století existovaly v Anglii pastviny, kam mohl svůj dobytek vyhnat každý; výsledkem samozřejmě bylo, že tam lidé nechali pást dobytka přespříliš, čímž tyto pozemky učinili pro daný účel dále nepoužitelnými.

Z této myšlenky vycházelo ve svých dílech mnoho dalších myslitelů. Například můj oblíbený autor Murray Newton Rothbard ve své knize „The Ethics of Liberty" popisuje tragédii obecní pastviny takto: „Vlastní-li stát půdu a dovoluje-li jednotlivcům ji volně využívat, vede to samozřejmě k nadměrnému využívání tohoto zdroje a k plýtvání." V praxi se s tímto problémem lze setkat například ve státní správě unikátních přírodních památek (neexistuje motivace je pořádně hlídat), některých chráněných živočišných druhů (kdyby z nich mohli mít soukromníci zisk, bylo by v jejich vlastním zájmu je chránit před pytláky) nebo znečišťování řek či ovzduší (o tom více ve třinácté kapitole).

Větší problém (než nadužívání) však spatřuji v rozhodování, jak nějaký prostor využívat. Vlastní-li stát prázdný pozemek, jakým způsobem rozhoduje, zda na něm bude park, nákupní centrum, hřiště či parkoviště? Skupina úředníků to nějak určí. Jejich motivace může být různá – od toho, že je někdo podplatí, přes to, že sami bydlí poblíž a jejich děti si nemají kde hrát, až po křišťálově čisté přesvědčení, že park je přesně to nejlepší pro občany z okolí. V zásadě nezáleží na férovosti motivací takového úředníka; on nemůže vědět, co je pro lidi nejlepší, i kdyby ho to náhodou zajímalo. Dokonce i výsledky případného referenda budou vypovídat jen o tom, kolik lidí hlasovalo pro kterou možnost, ale nemohou zohledňovat míru, jak moc to či ono kdo chce. Navíc může takové hlasování vykazovat různé výsledky v závislosti na tom, jak široké okolí bude zahrnuto (dojíždějícím může vyhovovat parkoviště, domácím třeba spíše park). Když je pak dílo hotovo, stát jej spravuje z veřejných peněz a bez ekonomické kalkulace (vizte druhou

kapitolu) neexistuje měřítko, jak zjistit, zda slouží ku prospěchu, nebo ke škodě.

Když však budou tyto pozemky vlastnit podnikatelé, co bude jejich cílem? Generovat zisk, pochopitelně. A největší zisk vzejde z vybudování toho, za co jsou lidé ochotni nejlépe zaplatit, což je právě věc, kterou nejvíce chtějí. Podnikatelé mají tedy motivaci vybudovat přesně to, co si lidé přejí (ač tak činí z důvodů čistě sobeckých). Podobně jako úředníci, ani podnikatelé nemohou předem vědět, která z možností využívání daného pozemku je nejlepší; všichni tedy něco zkusí, vznikne mnoho různých projektů. Čím lépe vyhovují přáním spotřebitelů, tím více vydělávají; špatné projekty jsou ztrátové, což vede naprosto přirozenou cestou k tomu, aby byly nahrazovány takovými, které si lidé přejí.

Častá námitka zní, že přenecháme-li správu všech pozemků soukromníkům, vybudují všude nákupní centra, parkoviště a kancelářské budovy, ale žádné parky a hřiště. Podobně argumentovalo po sametové revoluci mnoho lidí (včetně politiků a ekonomů), že je nutné centrálně plánovat obchody s potravinami, protože jinak se stanou nedostatkovými, neboť podnikatelé budou místo nich provozovat jen samé butiky. Realita je však taková, že k poptávce vždy vzniká adekvátní nabídka; to platí pro obchody s potravinami i pro parky. Bude-li dostatečná poptávka po parcích, pak budou zajisté vznikat. Nebudou-li za ně lidé ochotni platit, znamená to, že tyto parky nemají existovat, neboť lidé ve skutečnosti více poptávají něco jiného (cokoliv, za co ochotni platit budou). Tato myšlenka (podrobněji vysvětlená ve druhé kapitole) je velmi důležitá, neboť platí zcela obecně. Je dobré si uvědomit, že „poptávka po parcích“ nemusí znamenat jen to, že jsou lidé ochotni platit podnikateli za vstup do parku; může se projevit též tak, že se dostatek lidí v okolí složí, zakoupí pozemek a zřídí si tam svůj park (na rozdíl od státu však nikoho k takové aktivitě násilím nenutí).

Vaše poznámky

Soukromé vlastnictví toho, co se teď nazývá veřejnými prostory, řeší ještě jeden významný problém. Předpokládám, že si mnozí čtenáři po přečtení názvu kapitoly položili otázku, co mají veřejná prostranství společného se svobodou slova. Inu, pojďme nejdřív prozkoumat, jaké problémy přináší snaha o nějakou rozumnou definici svobody projevu. Prakticky všechny státy svobodu slova potlačují: Typicky zakazují buď projevy proti aktuálnímu režimu, nebo propagaci režimů jiných, případně obojí; často ještě něco navíc. Česká republika není výjimkou; je zakázána například propagace fašismu či rasismu (rozhodně nejsem rasista a jako libertarián považuji fašismus za čiré zlo; přesto budu vždy hájit svobodu slova i pro ty, se kterými bytostně nesouhlasím). I tak nám však ve školách lžou, že prý máme po sametové revoluci svobodu slova; to prostě není pravda – současný režim sice perzekvuje méně lidí, ale i dnes se můžeme za některá veřejná prohlášení střetnout s brutálním násilím a následně si jít sednout (o oprávněnosti takového počínání lze diskutovat, ale svoboda projevu to rozhodně není).

Měl by tedy každý mít možnost říkat si, co chce, jinak jde o útlak? Na první pohled by to tak mohlo vypadat, avšak není tomu tak. Záleží totiž ještě na tom, kde tak bude činit. Je zjevné, že když u vás zazvoní svědkové Jehovovi a vy je hned nevpustíte až do obýváku a tam je nenecháte kázat o víře, rozhodně tím neomezujete jejich svobodu projevu. Vejde-li však v platnost zákon, jenž zakáže svědkům Jehovovým evangelizovat, půjde o jasné pošlapávání jejich svobod. Poměrně známý je příklad muže, který pro své pobavení zakřičí „hoří“ v přeplněném divadle a způsobí tím paniku; tím se zabývalo mnoho filosofů a myslitelů, ale také americký soudce Oliver Wendell Holmes, který došel k závěru, že právo na svobodu projevu nemůže být absolutní a musí být oslabeno a zmírněno s ohledem na „veřejnou politiku“. Slabinou tohoto přístupu je, že v závislosti na změnách „veřejné politiky“ může být svoboda slova zcela potlačena (vizte totalitní režimy).

Jaké je tedy morální i praktické řešení tohoto problému? Ať si každý na svém pozemku rozhodne o tom, co se tam smí a nesmí říkat; žádné státní prostory existovat nebudou. A úplně stejně, jako si každý určí, co kdo může a nemůže říkat v jeho obýváku, se také rozhodne, co kdo smí a nesmí říkat v jeho parku. Toto řešení je naprosto přirozené a v souladu s vlastnickými právy.

Existuje domněnka, že kdyby byla svoboda slova ponechána čistě na vlastnících pozemků, mohlo by to vést ke spoustě nesmyslných nařízení a zbytečnému omezování projevu. To je však krajně nepravděpodobné; poskytuje-li podnikatel svůj pozemek (parkoviště, kino, park, koupaliště…) lidem za účelem zisku, není v jeho zájmu vydávat nesmyslná omezení, kterými by odradil zákazníky. Další obavou může být i to, že by některé názory zůstaly zapovězeny – podobně jako nyní. Toto je však naprosto nereálné; zatímco u státu stačí, aby nějaký zákaz schválila vláda, ve svobodné společnosti by jej museli zároveň prosazovat všichni vlastníci pozemků. A i kdyby se tak náhodou stalo, mohou si zastánci potlačovaného názoru koupit vlastní půdu, na které začnou platit jejich pravidla.

Argument z opačné strany naopak zní, že kdyby o tom, co se smí a nesmí říkat na nějakém pozemku, rozhodoval výhradně vlastník, vzniklo by mnoho míst, na kterých by si lidé mohli říkat, co chtějí. To je velmi pravděpodobné. V čem by to mohlo vadit? Někteří by mohli propagovat různé myšlenky vedoucí k násilí, často i lži. Jistě, to by se občas dělo; na druhou stranu jejich odpůrci mají možnost takové bludy vyvracet. To samozřejmě nedává žádnou záruku, že šikovný manipulátor nezíská davy na svou stranu; tu ale – jak ukazuje historie – nedávají ani státy, u kterých navíc hrozí nebezpečí, že se takový manipulátor vyskytne přímo ve vládě, odkud má pak mnohem více možností, jak potlačovat své oponenty pomocí legislativy.

Při dalším zamyšlení zjistíme, že se stejnou elegancí, s níž lze definovat svobodu slova pomocí vlastnických práv, můžeme totéž

provést i se svobodou náboženského vyznání, svobodou shromažďování, svobodou používat vlastní jazyk a tak dále. Pravidla v nějakém prostoru vždy určuje majitel daného místa. Je to zcela prosté, jasné, není třeba určovat meze ani obecně platné zákony; především je to ale morální (každý rozhoduje o svém) a konzistentní („základní lidská práva" jsou takto vymezena pomocí práv vlastnických, takže nemohou být nikdy ve sporu). Ač jsme se v této kapitole zabývali efektivitou správy veřejných prostranství i otázkou svobody slova, vyznání a shromažďování, stále zůstává otevřený problém svobody volného pohybu; následující kapitola je však věnována právě tomu a samozřejmě též oblíbené otázce etatistů: „Kdyby nebyl stát, kdo by stavěl silnice?"

12.

Silnice a dopravní pravidla

Asi nejčastější otázka etatistů, která zazní poté, co se anarchokapitalista zmíní o bezstátní společnosti, kupodivu nesměřuje k soudům, policii či armádě, nýbrž zní: „A kdo by bez státu stavěl silnice?“ Ač je tato otázka základem mnoha libertariánských vtipů, což by mohlo svědčit o velmi zjevné odpovědi, osobně nepovažuji toto téma za zrovna jednoduché na vysvětlování; přesto se pokusím ukázat, proč správná odpověď zní: „Svobodní lidé, jimž nikdo nevládne, budou stavět silnice; navíc daleko efektivněji než stát.“

Nejdříve se pojďme zaměřit na problém státních dálnic a meziměstských silnic, jejichž výstavba i údržba je dnes tak extrémně drahá. Pozorný čtenář už jistě tuší, že příčiny těchto problémů jsou dvě: nedostatek motivace a nemožnost ekonomické kalkulace.

Projevem nedostatku motivace je všudypřítomná korupce, jež prakticky likviduje veškeré tržní ceny a kvůli níž je možné, že se výdaje na dálnice – pohybující se v řádech stovek miliard – leckdy liší dálnici od dálnice až několikanásobně (a někdy lze v hornatém Rakousku stavět levněji než v relativně rovné České republice, kde jsou navíc obecně nižší platy). Skutečná tržní cena dálnice je představitelná jen stěží; ale mohla by být výrazně nižší než nyní (jen pro srovnání, čtvereční metr české dálnice je dražší než čtvereční metr běžného rodinného domu; zastavět nějaký prostor rodinnými

domy – bez zahrad, nalepenými jeden na druhém – je levnější než tam vést dálnici).

Projevem nemožnosti ekonomické kalkulace je zas to, že nikdo pořádně neví, odkud kam se za dané peníze vyplatí vést dálnici; stejně jako není jasné, jak často je výhodné silnice opravovat vzhledem k jejich potřebnosti a ceně oprav. Nemluvě o tom, že neexistuje způsob, jak by stát mohl zjistit, zda máme silnic celkově málo (a které chybí), případně příliš mnoho (a které jsou ty přebývající). Jakékoli průzkumy reálného využití cest nemohou přinést smysluplné odpovědi, protože dokud jsou náklady na údržbu každé konkrétní silnice zcela odděleny od jejího užívání, ceny nemohou vyjadřovat vzácnost zdrojů, takže nikdo neví, zda by řidič, jenž zrovna využívá nějakou silnici, dělal totéž, kdyby za to musel zaplatit tržní cenu (další vysvětlení tohoto jevu se nachází v druhé kapitole).

Soukromé vlastnictví silnic oba výše uvedené problémy řeší velmi elegantně. Korupce je minimalizována, neboť podnikatelé střeží své peníze lépe, než úředníci a politici hlídají peníze státní (a když náhodou ne, pak takoví podnikatelé brzy nebudou mít s čím podnikat). Problém nemožnosti ekonomické kalkulace zcela odpadá, neboť vydělávající silnice je zjevně prospěšná; zato silnice, jež prodělává, v dané podobě prospěšná není (lidé z ní mají menší užitek, než by měli ze zdrojů, které spotřebovává). Z výše uvedených údajů lze navíc odhadnout, jak časté a drahé opravy dává smysl na té silnici provádět.

Nejčastější námitka proti soukromým dálnicím spočívá v tom, že když jejich vlastníci (či majitelé jednotlivých částí) zvednou ceny ad absurdum, lidem nezbude nic jiného než takové ceny akceptovat a platit. To by mohla být částečně pravda v případě, že by neexistovala jiná možnost dopravy. Tato podmínka je však těžko splnitelná, neboť reálně ke každé silnici existuje alternativa; a to jak v podobě jiných silnic (byť jde třeba o zajížďku), tak i jiných způsobů dopravy (předražené dálnici konkuruje například

i železnice). Nastaví-li někdo ceny extrémně vysoké, ztratí zákazníky. A i kdyby se náhodou majitelé všech dopravních cest mezi dvěma body dohodli na zvýšení cen, může vzniknout cesta nová (kartely jsou na volném trhu obecně neživotaschopné, podrobnosti o tom lze najít například v kapitole „Výrobce odpadu" fantastické knihy „Obhajoba neobhajitelného" od známého libertariánského myslitele Waltera Blocka).

Jediná „výhoda", jíž ve stavbě dálnic stát disponuje oproti svobodné společnosti, spočívá v možnosti vyvlastňování pozemků, přes které byla cesta naplánována. Slovo výhoda píši do uvozovek, neboť jde o výhodu velmi pofidérní; zejména proto, že samotný akt vyvlastnění je krajně nemorální, neboť se jedná o loupež pozemku, jehož cena je pro majitele zjevně vyšší než ta, kterou nabízí stát (kdyby ne, nebylo by nutné jej k prodeji nutit násilím). Mohlo by se tedy zdát, že skupování pozemků pro dálnice by bylo v anarchokapitalismu moc drahé. Cena bez státních zásahů by však byla tržní, tedy zcela přirozená, a se státními zásahy nižší; jenže na úkor majitelů vyvlastňovaných pozemků! A vzpomeneme-li si na druhou kapitolu této knihy, zjistíme, že pokud by byla cena dálnice kvůli skupování pozemků tak vysoká, že by se nevyplatilo ji postavit (nebo by musela obsahovat zajížďky), znamená to, že užitek z pozemků, přes které by měla dálnice vést, je větší, když tam dálnice není. Domyslíme-li toto tvrzení do konce, zjistíme, že ona pofidérní výhoda na začátku odstavce vlastně představuje nevýhodu.

Občas se setkávám s názorem, že soukromé dálnice by asi fungovat mohly, ale nesmělo by je vlastnit příliš mnoho různých majitelů (a jelikož stavba dálnice není laciná záležitost, lze očekávat, že by své síly k jejímu financování spojilo více investorů a podnikatelů), aby nebylo nutné každých pár kilometrů zastavovat u mýtné brány. Stejný argument je pak obvykle používán proti soukromému vlastnictví městských ulic, neboť kdyby se na každém rohu vybíraly poplatky, přineslo by to s sebou diskomfort

Vaše poznámky

pro řidiče a doprava by nebyla moc plynulá. Mýtné brány však samozřejmě nejsou jediným řešením. Majitelé ulic mohou prodávat permanentky (něco jako dálniční známky) či majáčky GPS, případně – kdyby někdo nechtěl v autě zařízení, které bude stále zaznamenávat jeho polohu – čipy, jež mohou být snímány čtečkami pouze v relevantních ulicích, nebo by auta mohla být vybavena něčím jako „taxametrem", který by aktivovaly a deaktivovaly vnější signály. Všechna tato řešení (a volný trh by určitě přišel s mnoha dalšími) mohou být používána paralelně a hlavně může více vlastníků ulic a silnic využívat společný systém; tím sníží své transakční náklady a poskytnou zákazníkům větší komfort (takže žádné mýtné brány na dálnicích každých pár kilometrů).

Ač se lze o dálnicích a meziměstských silnicích domnívat, že by je většinou stavěli podnikatelé pro zisk, u městských ulic a cest je naopak možné předpokládat, že by mnoho z nich vlastnili majitelé přilehlých domů (taková cesta může vzniknout právě zároveň s těmi domy a neexistuje pak důvod, aby byla prodána a obyvatelé museli platit za průchod). V souvislosti s tím existuje obava, že by města mohla být ucpaná proto, že by někteří majitelé nepouštěli cizí auta do svých ulic. Inu, někteří by tak možná učinili. Každopádně čím větší by to byl problém, tím více by pochopitelně vzrůstaly ceny, což vždy vede ke zvýšení nabídky (tedy těm, kterým nestálo za to nechat projíždět cizí auta svou ulicí za pár šupů, už to může stát za rozumné peníze). Mohly by též vznikat sdružení majitelů ulic s dohodami o vzájemném umožnění průjezdu.

Na případnou námitku, že by ceny za užívání městských cest vlastněných majiteli domů byly moc vysoké (což samozřejmě nikdo nemůže s jistotou tvrdit; jenže opak také ne), lze říci jen tolik, že by svou výší způsobovaly právě takovou dopravní situaci, jež by ve výsledku přinesla společnosti nejvyšší užitek. Je hypoteticky možné (ač pro to neexistují žádné důkazy; ale to ani pro opak), že by se tím doprava ve městě omezila – to ale

jen v takovém případě, že by skutečný užitek obyvatel města z klidných ulic převyšoval užitek řidičů z dopravy (jde o princip popsaný v druhé kapitole).

Lze se též domnívat, že ceny za užívání silnic by se lišily v závislosti na denní době; ve špičce by byly patrně vyšší (čímž by vlastníci pozemních komunikací bránili jejich přeplňování), mimo špičku zas nižší (tím by zas lákali více zákazníků). Toto by zcela přirozeně motivovalo řidiče k tomu, aby plánovali své cesty (pokud mohou) na čas, ve kterém nejsou zácpy. Stejně by se zvýšila i motivace lidí dopravovat se – zejména ve špičce, kdy jsou ceny nejvyšší – ve skupinách (více osob na jedno auto). Mnoho věcí, o které se marně snaží různí experti na dopravní problematiku, které teď platíme z daní, by volný trh vyřešil úplně přirozeně a samovolně; navíc jsou tyto cíle na trhu skutečně stanovovány přáními veřejnosti, neboť je formuje každý řidič i majitel silnice pokaždé, když uzavře nějakou obchodní transakci (na rozdíl od řízení státem, kde se představy různých expertů či úředníků o tom, co lidé chtějí, mohou od skutečnosti i značně lišit).

A co pravidla silničního provozu? Ta by stanovoval vždy majitel každé pozemní komunikace. V souvislosti s tím se lze setkat s velmi častou námitkou, že by se tato pravidla lišila silnici od silnice. Ano, trochu by se lišit mohla, což ale – jde-li o drobnosti – není na škodu, protože tak mohou být pravidla šita na míru každé konkrétní silnici. Základní věci (po které straně jezdit, odkud dávat přednost…) by však byly prakticky všude stejné, neboť každý vlastník silnice má zájem na tom, aby tam docházelo k pokud možno co nejmenšímu počtu nehod, provoz byl plynulý a jeho zákazníci se cítili dobře (nesmyslná – nebo příliš odlišná – pravidla jej tak připravují o zisk). Příklady toho, kde už dnes fungují stejné principy, lze spatřit třeba ve tvaru kreditních karet, případně v čárových kódech. I navzdory absenci státních norem a nařízení, jež by upravovaly podobu čárového kódu či tvar kreditek v době jejich vzniku, jsou kreditní karty různých firem vzájemně kompatibilní s čtečkami

a miliony subjektů po celém světě používají pár standardů čárových kódů. Nikdo nevymýšlí žádná zběsilá či odlišná pravidla, protože by se tím sám poškodil. Není důvod se domnívat, že by to s pravidly silničního provozu bylo jinak.

Na závěr bych váženého čtenáře poprosil, aby si všiml, kolik problémů, se kterými neúspěšně bojují rozličné vlády po celém světě mnoho let, by dokázal volný trh vyřešit bez toho, aby bylo třeba za peníze daňových poplatníků provádět nějaké šílené sociální inženýrství, propagace alternativních dopravních prostředků, zklidňování dopravy a další regulace. Něco podobného lze říci i o životním prostředí, na jehož správu se podíváme hned v další kapitole.

13.

Životní prostředí

Ochrana životního prostředí je jednou z oblastí, které se běžně uvádějí jako příklad oboru, kde takzvaně selhává volný trh, takže jej údajně musí regulovat stát. Na rozdíl od většiny státem regulovaných odvětví, kolem kterých se točí mnoho debat a emocí, není ochrana životního prostředí v diskusích o anarchokapitalismu tak často přetřásána; jen jako obvykle skoro všichni „vědí", že to musí dělat stát, protože jinak „by to nefungovalo". Pojďme si tedy toto téma promyslet trochu hlouběji.

Občas se sám sebe ptám, jak vlastně stát zastává roli ochránce životního prostředí z praktického hlediska; a na rozdíl od ostatních odvětví kupodivu nemohu na první pohled kolem sebe odpovědět, že to dělá špatně. U ochrany životního prostředí totiž není příliš zřejmé, co znamená, že je vykonávána dobře. Může to být naprosto nedotčená příroda a lidé žijící na stromech, případně „trvale udržitelný rozvoj" nebo cokoliv jiného. Jediné přijatelné měřítko je tedy asi to, že by příroda měla vypadat tak, jak to nejlépe vyhovuje lidem; a nejlepší cestu k dosažení takového stavu představuje volný trh. Zde bychom tedy mohli skončit odkazem na jedenáctou kapitolu a prohlášením, že stát by neměl existovat, tedy ani nic vlastnit, a o ochraně přírody na každém pozemku ať rozhodne jeho majitel; pojďme si to však raději podrobně rozebrat.

Ochrana životního prostředí ukazuje – možná lépe než cokoliv jiného – nesmyslnost nejrůznějších metod sbírání podkladů pro

centrální plánování založených na tom, že se vláda lidí na něco ptá, nechá je o tom hlasovat a podobně. V naší populaci není málo takových, kteří na jedné straně tvrdí, jak příroda trpí, zlý průmysl ji ničí, lidé trápí zvířata, velkoměsta pohlcují lesy, a když domluví, odejdou do svého teplého městského bytu, kde si pochutnají na geneticky upravených kuřatech, zapijí je umělým průmyslovým sajrajtem, umyjí se v teplé vodě a jdou spát do dřevěné postele. Přesně tito lidé často znehodnocují výsledky hlasování tím, že se hrdě hlásí k co nejstriktnější ochraně přírody, aniž chápou, že tím neomezí jen nějaké „zlé podnikatele", ale zejména jejich zákazníky, tedy sebe. Z tohoto důvodu může jít demokratické rozhodování o ochraně přírody právě proti hlasujícím.

Proč by se ale majitelé soukromých pozemků měli starat o přírodu? Nedají raději přednost finančnímu zisku? Inu, tyto dvě věci jdou velmi často ruku v ruce. Vlastní-li někdo kus přírody, kterou lidé ocení, je možné na tom vydělat; a čím více to oceňují, tím jsou možné výdělky vyšší. Mnozí také mohou nakupovat místa s nedotčenou přírodou, aniž by tím sledovali finanční zisk, a to jen pro přírodu samotnou; zájemci se též mohou na takové nákupy skládat i v rámci různých spolků a sdružení. Dále platí, že čím bude příroda „ohroženější" a nedotčená místa vzácnější, tím bude jejich cena vyšší a motivace k jejich likvidaci nižší (vizte první kapitolu).

Občas se lze setkat s argumentem, že kdyby různé přírodní rezervace měly své majitele, nikdo jim nemůže zabránit, aby si uprostřed svého netknutého a nádherného lesa postavili třeba výrobní linku. To by sice teoreticky udělat mohli, avšak není to příliš pravděpodobné. Kdo chce výrobní halu, ten tím sleduje většinou zisk; a přesně proto nemá důvod stavět ji v lese, za který jsou někteří ochotni zaplatit jen proto, aby zůstal netknutý (což mohou být jednotlivci, ale třeba také sdružení lidí, kteří se na to složí, případně podnikatel, jenž chce na přírodní rezervaci nějak vydělat). Pro továrníka je tedy obecně výhodnější koupit pozemek, jehož tržní cena bude nižší (nebo lokalita lepší).

Totéž platí i pro ochranu ohrožených živočichů. Protože stát typicky nedovoluje na takových zvířatech vydělávat (příkladem budiž slonovina), není motivace pro jejich ochranu zrovna vysoká a pytláci je vybíjejí bez ohledu na cokoli (vizte tragédii obecní pastviny v jedenácté kapitole). Jeden příklad za všechny: V Americe žilo několik milionů bizonů, na nichž byla velmi závislá kultura a společnost Indiánů, jichž se chtěla americká vláda zbavit; roku 1871 tedy kongres schválil zákon, jenž povoloval úplnou likvidaci bizonů (každý lovec mohl zastřelit jakéhokoli bizona bez ohledu na to, kdo jej vlastnil), což téměř vedlo k jejich úplnému vyhubení (roku 1889 zbylo celkem 542 kusů). Když byl onen zákon zrušen, vznikla „Společnost za záchranu bizona" a mnoho soukromých bizoních farem. Dnes již bizoni k ohroženým druhům nepatří; jejich počet je odhadován na tři sta tisíc kusů.

Velký problém pro životní prostředí představuje znečištění. Kdo zabrání tomu, aby se odpad z chemické a průmyslové výroby vypouštěl přímo do řek? Majitelé těch řek, pochopitelně; ti mohou v takovém případě žalovat toho, kdo jim znečišťuje řeku (možný průběh takových soudních sporů v bezstátní společnosti je popsán v dalších dvou kapitolách). I kdyby si znečišťovatel zakoupil ten kus řeky, do kterého vypouští svůj odpad, stejně to nic neřeší, neboť stále poškozuje všechny vlastníky oné řeky směrem po proudu, kteří by jej mohli žalovat nebo se pokusit hájit svá práva jinak; ve světle toho se jeví stavba čističky a nevypouštění škodlivin jako rozumná investice. Podobný princip lze uplatnit i na zamořování ovzduší.

Ale co s odpadem? Neudělali bychom si bez existence států z planety jednu velkou skládku? Při takových úvahách je nutné si uvědomovat, že bez států by neexistovaly žádné „veřejné pozemky"; každý pozemek by měl svého vlastníka, který by byl skládkou poškozen. Likvidace odpadu by tedy byla provozována podnikateli, kterým by za tuto službu platili ti, kdo se chtějí odpadu zbavit.

Vaše poznámky

Mnozí v souvislosti s odpadem namítají, že stát podporuje a dotuje recyklování, takže je potřebný. K čemu je taková recyklace vlastně dobrá? Jednak snižuje množství odpadu a jednak šetří nové přírodní zdroje. Na druhou stranu i samotný proces recyklace nějaké zdroje spotřebovává (jednak přírodní, ale také lidskou práci a podobně). Jak tedy najít tu správnou míru, co ještě recyklovat a co už ne? Bystřejší čtenáři už asi tuší, že odpověď na tuto otázku se nalézá v první kapitole této knihy. Když je levnější vyrábět z odpadu nové výrobky, než na jedné straně zpracovávat odpad a na straně druhé těžit další suroviny, znamená to, že recyklace zdroji skutečně šetří. Je-li tomu ale naopak, znamená to, že zdroje spotřebované procesem recyklace jsou vzácnější než zdroje potřebné k likvidaci odpadu a těžby nových surovin. Jinými slovy platí, že recyklace šetří zdroji právě a pouze tehdy, když je – bez jakýchkoliv dotací – zisková. Státní dotace recyklace jsou tedy škodlivé a vedou k plýtvání.

Dalším oblíbeným tématem je trvale udržitelný rozvoj. Tato doktrína káže, abychom nespotřebovávali takzvané neobnovitelné zdroje (respektive jen za podmínky úplné recyklovatelnosti). Existuje předpoklad, že bezstátní společnost by se touto tezí neřídila; ony to ostatně nedělají ani současné státy, ač lze argumentovat, že některé vlády se o to do jisté míry alespoň občas snaží. Jaká je však největší chyba této doktríny? Zcela ignoruje vývoj. Není úplně nepodobná svého času uznávané středověké teorii o maximální možné velikosti města, jež vycházela z toho, že takové město bude zásobováno koňmi, kteří vozí obilí z okolních polí, přičemž kvůli dané minimální velikosti půdy nutné k uživení člověka a koně porostou od určitého počtu obyvatel vzdálenosti do takové míry, že koně překonávající tyto vzdálenosti spotřebují pro vlastní zasycení všechno obilí, jež je třeba přepravit. Stejně krátkozraká a naivní je doktrína trvale udržitelného rozvoje, když předpokládá, že lidstvo bude získávat energii stále stejnými způsoby. Například taková ropa: Dochází, před třiceti lety měla dojít

za třicet let, dnes má dojít za třicet let, a za třicet let patrně též dojde za třicet let. Všechny tyto předpovědi počítají se současným množstvím známé ropy, avšak neuvažují, že nedostatek zvyšuje cenu, jež motivuje podnikatele k vyhledávání dalších zdrojů. A už vůbec nezohledňují možnost, že by třeba časem ropa nemusela vůbec být základem našich paliv (dříve bylo uhlí). Slovy profesora Juliana Lincolna Simona: „Doba kamenná také neskončila proto, že by došel kámen."

Podobný problém představuje kácení deštných pralesů. Zatím to životu na Zemi nevadí; až to vadit začne, budou lidé ochotni věnovat své zdroje k řešení tohoto problému a naleznou řešení (sázení nových stromů, vykupování relevantních pozemků odpůrci kácení nebo cokoliv jiného). To, že můžeme vidět hypotetickou krizi v budoucnu, ještě neznamená, že nás dnes musí vláda regulovat a danit; čím blíže nějakému problému jsme, tím ochotněji lidé věnují prostředky dobrovolně. Nemluvě o tom, že nás státy „chrání" i před scénáři, které ani neumějí řešit; příkladem budiž globální oteplování, kvůli němuž jsme byli nuceni obětovat obrovské množství zdrojů, aniž víme, co jej vlastně způsobuje.

Historie ukazuje, že veškeré pokusy o řešení „globálních problémů" jsou buď neúčinné, nebo řeší něco, co vlastně ani skutečným problémem není, případně obojí. Navzdory tomu, kolikrát už někdo bil na poplach ve jménu „zachraňování planety" a kolikrát byli lidé násilím nuceni financovat „řešení problému", se ještě nikdy nestalo, že by nějaká taková snaha vedla k jakémukoli smysluplnému výsledku; nejednou se však ukázalo, že jsme pouze zbytečně plýtvali zdroji pod taktovkou nějakých „expertů" na cosi. Svobodný trh naopak schopnost řešení problémů již prokázal (například nahrazením uhlí – coby paliva dopravních prostředků – ropou).

Závěrem podotýkám, že i v případě péče o životní prostředí, máme – podobně jako v ostatních oborech lidské činnosti – dvě možnosti: Nechat svobodné lidi, aby se sami rozhodli, co vlastně

chtějí, a své preference vyjádřili na volném trhu; nebo lze rozhodování o vzácných zdrojích svěřit do rukou vlád a různých odborníků motivovaných vytvářet problémy, jen aby si udrželi práci (vizte aféru „Climagate“ a vědomou manipulaci s daty o globálním oteplování „vědeckými“ špičkami z oboru klimatologie). Co je lepší, ponechám na zvážení každého čtenáře. A již v příští kapitole se konečně dostaneme k jednomu ze základních rozdílů mezi anarchokapitalismem a minarchismem (teorií zastávající minimální stát), totiž k soukromému a státnímu soudnictví.

14.

Soudnictví

Soudní moc, bezpečnostní složky, obrana proti vnějšímu nepříteli. Konečně se dostáváme k těm nejzajímavějším a zároveň nejkontroverznějším tématům této knihy; krom toho, že většina lidí vůbec nepřipouští ani hypotetickou možnost existence výše uvedeného bez států a jejich vlád, dávají navíc tyto oblasti vyniknout názorovým neshodám mezi anarchokapitalisty a minarchisty (zastánci minimálního státu). V této kapitole se budeme věnovat soudům a systému soudnictví; stranou však zatím necháme otázku, jak se soudit s někým, kdo odmítá spolupracovat, případně jak jej následně donutit soudní rozhodnutí respektovat – tím se zabývá kapitola patnáctá.

Proč vlastně nahrazovat státní soudy těmi soukromými? Základní důvody jsou dva: Soudnictví je v rukou státu jednak nemorální a jednak neefektivní. Nemorálnost spočívá jako vždy v tom, že vlády financují soudy z daní, které vybraly pod hrozbou násilí; platit musí každý, ať už chce, nebo nechce, což je neetické a nepřijatelné. Neefektivitu pak lze spatřovat ve fungování soudů samotných: Soudci leckdy rozhodují naprosto absurdně, často stavějí literu zákona nad jeho ducha a prakticky vždy nad přání soudících se stran, za pochybení soudu (nejedná-li se o prokazatelně zlý úmysl) nikdo nenese zodpovědnost a není výjimkou, že soudní řízení trvá dlouhá léta (a téměř nic nelze rozsoudit za méně než řadu měsíců).

Hned na počátku obhajoby svobodného soudnictví považuji za důležité zmínit se o tom, že myšlenky, jež jsou v této kapitole prezentovány, rozhodně nepopisují nějakou neověřenou teorii. Příkladů dobře fungujících bezstátních soudů lze najít mnoho. Když pomineme anarchistické společnosti jako například středověký Island či Irsko, kde žádné státní soudy vůbec nebyly, lze najít i mnoho příkladů soukromého soudnictví fungujícího paralelně se soudy státními. Kupříkladu kupecké právo, jež vzniklo v Anglii kvůli neschopnosti státních soudů řešit spory obchodníků, nebylo nijak podporováno státní mocí a rozhodnutí kupeckých soudů nebyla vynucována násilím; přesto – či možná právě proto – bylo tak úspěšné, že se časem stalo právem mezinárodně uznávaným. Téměř totožným vývojem prošlo i námořní právo. Z novodobé historie lze uvést velký rozmach arbitrážních společností v USA, které rozhodly miliony sporů; ač byla do roku 1920 jejich rozhodnutí právně zcela nezávazná, jejich služby byly hojně vyhledávány a využívány.

Tyto příklady jasně vyvracejí docela široce rozšířený mýtus, podle kterého je soudní systém k ničemu, neexistuje-li represivní složka vymáhající jeho rozhodnutí silou; prokazatelně tomu tak prostě není. Proč? Důvodů je mnoho. Zaprvé existují i jiná „potrestání“ než násilná agrese (například kupecké právo bylo prosazováno ostrakizací: S obchodníkem, jenž nerespektoval rozhodnutí soudu, přestali ostatní uzavírat kontrakty, čímž prakticky zničili jeho živnost; v dnešní době se informace šíří velmi účinně, což činí ostrakizaci patrně mnohem efektivnější než dříve, kdy mohl ostrakizovaný řešit svou situaci tím, že se přesunul dostatečně daleko). Zadruhé platí, že násilná řešení sporů jsou obecně drahá; pro obě strany může být mnohdy výhodnější obrátit se na rozhodce dobrovolně – a respektovat jeho rozhodnutí – než vstoupit do otevřeného konfliktu (zejména v případě, kdy arbitr nalezne rozumný kompromis). Zatřetí mohou existovat spory, v nichž si nejsou ani jejich účastníci úplně jisti, kdo je

vlastně v právu, a skutečně jim záleží na nalezení pravdy; tam pak může moudrý soudce pomoci bez použití násilí velmi snadno. A začtvrté může rozhodce objevit řešení problému, které oběma stranám vyhovuje, jen k němu z různých důvodů nedošly samy. Rozhodně neobhajuji tezi, že by snad mohly být všechny konflikty řešeny pouze soudy bez silových složek prosazujících jejich rozhodnutí; poukazuji pouze na fakt, že i soudy, jejichž rozhodnutí nejsou vynucována násilím, mohou v masovém měřítku řešit pře ke spokojenosti jejich účastníků.

Kdo by v bezstátní společnosti soudce jmenoval? Odpověď je jednoduchá: Rozhodci by byli „jmenováni" lidmi samotnými prostě tak, že by tito požádali o jejich služby. Soudcem by mohl být naprosto kdokoli, na kom se obě strany sporu shodnou, ať už se jedná o dědu z Kanady, co vyřezává totemy, který rozsoudí sousedský spor na vesnici, nebo o renomovanou korporaci působící řadu let v soudnictví, která provede komplikovanou arbitráž mezi jinými obrovskými korporacemi. Poptávka po takových službách by na volném trhu dávala vzniknout firmám, jež by se živily právě rozhodováním sporů.

Soudcem tedy může být kdokoliv. Jak se ale v rámci nějakého sporu znesvářené strany shodnou, který rozhodce jejich spor vyřeší? Inu, především je tu obrovská skupina případů, ve kterých tento problém pravděpodobně zcela odpadne. Jedná se o neshody kolem nějaké existující smlouvy; ve svobodné společnosti bez centralizovaného soudnictví lze předpokládat, že každá smlouva bude obsahovat klauzuli o tom, který rozhodce bude řešit případné neshody týkající se daného kontraktu – tímto způsobem lze totiž předejít problémům za cenu vynaložení jen minimální námahy. O komplikovanější smlouvy se pak může arbitrážní společnost starat komplexně, tedy od jejich návrhu až po řešení možných pří. Když žádná smlouva neexistuje a spor vznikl spontánně, zbývají dvě možnosti: Buď se obě strany mají zájem nějak dohodnout (protože bojovat by bylo drahé a riskantní),

Vaše poznámky

takže se shodnou na arbitrovi, jenž je pro obě strany přijatelný; nebo alespoň jedna ze stran o mírové řešení zájem nemá, čímž se budeme zabývat v patnácté kapitole.

Nejčastější – ač velmi krátkozraká – námitka proti takovému systému zní asi takto: „A co zabrání soukromým rozhodcům, aby spor vyřešili ve prospěch toho, kdo více zaplatí?“ Odpověď je velmi jednoduchá: To hlavní, z čeho soukromí arbitři žijí, je jejich dobré jméno. Jakmile o ně přijdou a ukážou se býti úplatnými, lidé přestanou jejich služby vyhledávat. Názor nezainteresovaného okolí určuje důvěryhodnost soudu kritickou pro jeho přežití. Tendence k úplatnosti jsou naopak mnohem vyšší ve státní sféře, kde může zkorumpovaný soudce dělat jedno pochybné rozhodnutí za druhým, ale dokud jej někdo nenachytá prakticky s úplatkem v ruce, zůstává dále soudcem a lidé mu své případy svěřovat prostě musejí. Že jsou soukromí rozhodci mnohem hůře uplatitelní než ti státní, nejlépe ukazuje fakt, že se na ně lidé po stovky a tisíce let s důvěrou obracejí a za jejich služby platí, ač mají většinou možnost využít takzvaně „zdarma“ služeb státu.

Dobrá pověst soukromého soudu nestojí pochopitelně jen na nestrannosti a neúplatnosti, nýbrž i na jeho efektivitě, spolehlivosti, rychlém rozhodování a vstřícnosti k zákazníkům. Na rozdíl od soudů státních, které mají svůj příjem z daní jistý a nemohou o něj přijít, takže jim je celkem jedno, jak jejich služby vnímají zákazníci, se totiž musí soukromí rozhodci hodně snažit, aby si své klienty udrželi a nalákali další. Neexistuje žádný důvod, proč by zrovna v poskytování spravedlnosti na volném trhu neměl existovat konkurenční boj snižující cenu a zvyšující kvalitu služeb.

Přes všechny tyto nesporné výhody svobodných arbitrů oproti státním soudcům zbývá jedna zásadní otázka. Podle jakých zákonů budou soukromí rozhodci soudit, když nebude existovat jednotná státní legislativa? No přece podle takových, které lidem nejvíce vyhovují; tak už to na volném trhu bývá. Každý z milionů podnikatelů, již se rozhodnou živit jako svobodní soudci,

bude mít svou vizi toho, jak by mělo „správně“ vypadat právo. Někteří z nich předem deklarují zákony, podle nichž hodlají rozhodovat, jiní se spolehnou na zvykové právo, další zvolí systém precedentů kombinovaný s osvícenými rozhodci, případně může kdokoliv přijít s kombinací výše uvedeného nebo s něčím úplně novým. Ti, jejichž způsoby budou lidem vyhovovat, vydělají; ostatní zkrachují.

Nezavládne ale pak v soudnictví naprostý chaos, když bude každý arbitr rozhodovat podle jiných zákonů? Zde je opět třeba připomenout, že řešení úspěšná na volném trhu jsou právě ta, která lidem nejvíce vyhovují. Ve společnosti, kde panuje v právu zmatek, bude pravděpodobně existovat poptávka po sjednocení, což dá vzniknout i nabídce: Skupiny soudců sjednotí své zákony a způsoby rozhodování ve snaze získat konkurenční výhodu nad ostatními a nalákat více klientů, již nebudou mít chuť studovat pro každý spor (či smlouvu, kterou uzavírají) jiná pravidla či zákony. Lze předpokládat, že nakonec zůstane několik málo osvědčených metod, jež se budou měnit jen minimálně v případě potřeby zákazníků; ostatně historie ukazuje, že problém s příliš velkým počtem rozdílných způsobů řešení soudních sporů ve volnotržním soudnictví nenastává.

Tento způsob tvorby zákonů má jeden fascinující důsledek: Pravidla vznikají právě tak, jak si lidé, jichž se to týká, přejí. Není třeba platit žádné (potenciálně zkorumpovatelné) zákonodárce, kteří budou násilím vnucovat společnosti svou představu o právu; není zapotřebí žádné komedie zvané „demokratické volby“, v nichž se snažíme odhadnout, která z politických stran splní alespoň zlomek svých slibů. Lidé mohou o zákonech rozhodovat prostě tak, že je jednak vytvářejí a jednak podporují ty, jejichž zákony jim vyhovují, a to přímo tím, že jim platí za řešení sporů.

Často se lze setkat s námitkou, že celé bezstátní soudnictví skončí tak, že zákony budou nastaveny jen ve prospěch bohatých

a mocných, zatímco „obyčejný člověk“ nebude mít šanci domoci se práva. Jen máloco je pravdě vzdáleno více. Na prosazení škodlivého zákona je v anarchokapitalismu zapotřebí, aby jej začalo prosazovat velké množství nezávislých soudců, přičemž by s tím lidé museli souhlasit minimálně do takové míry, aby jim kvůli tomu nestálo za to začít masově využívat arbitrážní služby jiných rozhodců; když však pravidla justice určuje stát, postačí k přijetí takového zlovolného zákona souhlas několika málo (často úplatných) jedinců.

Ač tedy není idea soukromého poskytování soudních služeb tak absurdní a šílená, jak se na první pohled může zdát, vyhýbali jsme se doposud rozboru případů, ve kterých alespoň jedna ze stran nespolupracuje a není nakloněna smírnému řešení sporu. Co potom? Odpověď na tuto zajímavou otázku nalezneme v kapitole patnácté.

14:

Svobodné soudnictví a princip neagrese

Třetí kapitola této knihy pojednává o principu neagrese (systému práva založeném toliko na právech vlastnických), jehož „platnost“ v anarchokapitalismu předpokládám (platností zde nemíním jeho bezpodmínečné dodržování všemi, vždy a za všech okolností, nýbrž jen tolik, že většina konfliktů bude řešena přibližně v souladu s ním). Navzdory tomu v kapitole čtrnácté, kde jsme se věnovali soudům a rozhodování sporů, nebyl princip neagrese vůbec zmíněn. Pro ty, kterým to připadá podivné, je určena tato podkapitola, v níž se pokusím spojení mezi vlastnickými právy a svobodným soudnictvím objasnit; nejedná se však o úplně odpočinkové čtení, takže kdo se tímto tématem (o němž píši jen pro zachování úplnosti a korektní argumentace) nechce zaobírat, nechť jej v klidu přeskočí.

Z minulé kapitoly vyplývá, že soukromí arbitři na volném trhu rozhodují spory tak, jak to nejvíce vyhovuje lidem. Zároveň ale v celé knize vycházím z vlastnických práv. Nejsou tyto myšlenkové konstrukce nekorektní? Nikoliv, ukáže-li se, že rozhodci na volném trhu budou typicky soudit v souladu s principem neagrese. Že tak skutečně soudí, nám „shodou okolností“ ukazuje celá historie soukromého soudnictví; téměř všechna známá lidská společenství, ve kterých fungovaly svobodné bezstátní soudy (jejich příklady lze nalézt v minulé kapitole), se řídila přirozeným (vlastnickým) právem zhruba ve smyslu principu

neagrese, případně něčím, co mu bylo velmi podobné. Tento fakt do jisté míry naznačuje, že jsou vlastnická práva možná skutečně nějak „zakódována" v našich mozcích, jak již bylo zmíněno v kapitole třetí (ač nejspíše neexistuje způsob, jak něco takového přesvědčivě dokázat, lze toto pozorování brát jako určitou indicii). Historická zkušenost též dává vzniknout předpokladu, že když soukromí soudci tak často rozhodovali přibližně v souladu s principem neagrese, mohli by tak činit i nadále; přesto sama o sobě nevysvětluje, proč tomu tak je, o což se pokusím v této podkapitole.

Pravděpodobně každý z nás se již setkal s větou: „Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého." Osobně tuto vágní frázi nemám moc rád, neboť je vlastně tautologií, jež platí za všech podmínek. Konec konců i svoboda dozorců v lágrech končila tam, kde začínala svoboda jejich vězňů. Aby ono tvrzení dávalo smysl, musí navíc platit nevyřčený předpoklad, že hranice svobody se nachází „uprostřed" mezi těmi, kterých se to týká. V takovém případě jde o myšlenku velmi ušlechtilou. Pojďme se na ni nyní podívat ze dvou různých úhlů pohledu.

Zaprvé ji porovnejme s principem neagrese. Tomu zjevně neodporuje s ohledem na to, že systém práva založený toliko na vlastnictví je zcela nearbitrární a nepřiznává nikomu a priori více pravomocí než komukoli jinému, takže hranice svobody mezi libovolnými jedinci je v souladu s tímto principem vždy právě „uprostřed". Pochopitelně si lze představit i jiné koncepty práva, které neodporují tezi o tom, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého (rozšířené o premisu, že hranice musí být „uprostřed"), avšak takové koncepty jsou značně nesystematické a navíc odporují vlastnickým právům.

Zadruhé porovnejme tuto tezi s rozhodováním svobodných soudců. Jak bylo uvedeno v minulé kapitole, nestrannost a nezaujatost těchto soudů tvoří základní kámen jejich samotné existence. Není-li soukromý rozhodce nestranný, lidé přestanou

poptávat jeho služby. Ale co jiného je nestranné rozhodování než snaha o vytyčení hranice svobody mezi stranami sporu pokud možno co nejblíže k „prostředku"? Přesně o to se budou soukromí arbitři pokoušet.

Tyto dva úhly pohledu na tutéž věc částečně vysvětlují, proč se svobodní soudci většinou snaží rozhodovat v souladu s vlastnickými právy. Proč je vysvětlení jen částečné? Protože jak již bylo uvedeno výše, existují ještě další koncepty práva, které neodporují hledání hranice svobody „uprostřed" mezi znesvářenými jedinci, ale principu neagrese odporují. Příkladem budiž imaginární právní systém, jenž sice obsahuje princip neagrese, ale ještě navíc jeho „rozšíření", jež každému ukládá povinnost postarat se o své rodiče, až tito budou staří; taková myšlenka sice může být šlechetná, leč v rozporu s vlastnickými právy a vyžadující útočné násilí – tedy agresi vůči těm, kdo tento „zákon" odmítnou. Názory na podobné modifikace práva založeného na principu neagrese se však velmi liší; každý by nejraději uplatňoval jiné. V případě, že nějaký rozhodce něco takového připustí, začne se jeho způsob rozhodování odlišovat od ostatních, čímž je proti nim znevýhodněn a může přijít o zákazníky (vizte minulou kapitolu). Čím více se pak od vlastnických práv vzdálí, tím rozdílnější bude zároveň jeho rozhodování oproti jiným soudcům, neboť princip neagrese je jakousi nejmenší podmnožinou pravidel, o níž lze říci, že platí pro všechny stejně (a soudce podle nich tedy rozhoduje nestranně).

Námitku proti takovým úvahám, se kterou se lze občas setkat, lze vyjádřit asi takto: „A kde je záruka, že soudy skutečně budou uznávat princip neagrese? Co když na trhu vznikne poptávka po masovém pošlapávání vlastnických práv?" Taková záruka samozřejmě neexistuje. Ač historie ukazuje, že k něčemu takovému ve svobodných společnostech nedochází, nelze s jistotou zaručit, že to v budoucnu nebude jiné. Avšak jaké záruky nám dává stát, že se třeba nestane totalitou? Také žádné. Jeden rozdíl však přeci

Vaše poznámky

jen existuje; celá historie je plná příkladů, kdy se tak skutečně stalo. A neexistence takové záruky v anarchokapitalismu s sebou navíc přináší ještě jednu výhodu: Princip neagrese není absolutní danost, podle které se lidé musí řídit bez ohledu na cokoliv (takto se státy snaží prezentovat své zákony); soudce může – shledá-li striktní aplikaci vlastnických práv v nějakém specifickém případě za nevhodnou – prostě rozhodnout jinak (a budou-li lidé toto rozhodnutí považovat za moudré, soudce získá zákazníky, v opačném případě o ně přijde; takto nese – na rozdíl od soudců státních – plnou odpovědnost za svá rozhodnutí).

Doufám, že po zahrnutí všech výše uvedených aspektů již není pro čtenáře takovou záhadou, proč se soudy ve svobodných společnostech většinou řídily principem neagrese, případně nějakým velmi podobným konceptem. Ze stejných důvodů lze očekávat, že vlastnická práva budou uznávána v každé civilizované společnosti, která není zkažena státem. Ten však dnes zajišťuje vymáhání soudních rozhodnutí v případech, kdy alespoň jedna ze stran sporu odmítá mírové řešení; proto se v příští kapitole zaměříme na to, jak by i tato oblast mohla fungovat bez státních zásahů.

15.

Vymáhání práva

Předchozí kapitola pojednává o svobodném soudnictví; ukazuje, proč soukromí rozhodci řeší spory morálněji a efektivněji než státní soudci, avšak zabývá se jen řešením sporů jako takových – zcela pomíjí vymahatelnost soudního rozhodnutí; ta je klíčová zejména v případech, kdy někdo spáchá zločin a sám moc dobře ví, že by jej každý soud shledal vinným, takže nemá o žádnou arbitráž zájem. Cílem této kapitoly je vysvětlení, jak by si s takovými zlosyny mohla poradit anarchokapitalistická společnost.

Většina států používá pro tyto účely policii. Co je na tom špatného? Krom dvou obvyklých argumentů, tedy že to není morální (policie je placena z násilně vybraných peněz) a efektivní (volný trh dokáže zdroje pro policejní ochranu alokovat lépe než stát – vizte druhou kapitolu), je tu ještě jeden zásadní důvod, proč by neměla být policejní moc – monopol na násilí – svěřena do rukou státu: Historie ukazuje, že kdykoliv se něco zvrtne a k moci se dostane despotický tyran, je tato síla vždy použita proti vlastním občanům. I tak ale většina lidí argumentuje proti silovým složkám v soukromých rukou tím, že by mohlo dojít k jejich zneužití proti obyvatelstvu, ač známe anarchistické společnosti (středověký Island či Irsko), ve kterých k ničemu podobnému nedošlo v masovém měřítku ani jednou za mnoho set let jejich existence; zato případů masivního zneužití státních silových složek je historie plná a vlastně nelze najít obydlené území v rukou

státu, na němž by k tomu v tak dlouhém časovém horizontu opakovaně nedocházelo.

Lze předpokládat, že se zdaleka ne každý bude chtít spoléhat jen na své schopnosti v případě, že se stane obětí zločinu; dokonce ani předpoklad, že takových lidí nebude většina, není příliš odvážný. Poptávka po ochraně proti zločincům vytváří nabídku; podnikatelé budou moci vydělat tím, že nabídnou lidem služby svých bezpečnostních agentur, jež jim pomohou v případě, že se stanou obětmi nějakého agresora. Platba za takové služby může být buď jednorázová, nebo paušální. Tyto bezpečnostní agentury by nejspíše zaměstnávaly jak detektivy pro vyšetřování zločinů, tak žoldáky cvičené v používání zbraní pro otevřený boj se zločinci.

Co se tedy bude dít, když například někdo zákazníka takové bezpečnostní agentury okrade? Prvním problémem je najít pachatele. Detektivové začnou pátrat a shánět důkazy. Nenajdou-li nikoho, okradený může třeba – v závislosti na znění smlouvy – dostat od bezpečnostní agentury odškodné, protože ta selhala v plnění úkolu, za nějž je placena (tato služba není nepodobná pojištění proti krádeži). Je-li viník dopaden, záleží na tom, jak se k celé věci postaví. Když kapituluje a dohodne se s obětí na odškodnění, je vše vyřešeno. Bude-li však protestovat (může například namítat, že je nevinný, nebo svou vinu přiznat, ale označit požadavky oběti na odškodné za absurdně vysoké), předá bezpečnostní agentura celou záležitost soukromému arbitrovi (vizte čtrnáctou kapitolu), který o ní rozhodne; podřídí-li se dotyčný jeho verdiktu, je vše v pořádku. Nepodřídí-li se, bezpečnostní agentura jej donutí násilím (v tomto případě se však nejedná o násilí útočné, neboť je pácháno vůči tomu, kdo nejdříve sám nerespektoval vlastnická práva oběti).

Předpokládám, že si většina čtenářů mohla pomyslet něco ve smyslu: „Proč by se agentura obracela na rozhodce, když stejně může domnělého pachatele donutit ke spolupráci násilím a ušetřit soudní výlohy?“ Inu, taková úvaha předpokládá, že užití násilí

je levnější než řešení skrze rozhodce, což nelze považovat za příliš pravděpodobné; i kdyby plat soukromého soudce na volném trhu převyšoval plat žoldáka, je zde stále řada dalších faktorů, jež násilí prodražují: I vycvičeného žoldáka může jeho cíl hypoteticky přemoci a zabít (zejména čeká-li útok), v rámci násilného řešení by mohl přijít k úhoně i někdo další (potenciální či dokonce současný klient bezpečnostní agentury), kdokoliv se může dotyčného pokusit pomstít (což potenciálně způsobí další ztráty) a v neposlední řadě si vraždami bez soudů bezpečnostní agentura nadělá mnoho nepřátel a nebude se těšit zrovna dobrému jménu, které je pro takovou společnost důležité nejen proto, aby lidé poptávali její služby, ale také proto, že jí často usnadní práci, budou-li s ní nezainteresovaní lidé spolupracovat v pátrání po zločincích (bude-li v očích veřejnosti taková bezpečnostní agentura skutečně spravedlivou organizací stíhající zločince, lze si jistě představit, že se jí při takové činnosti dostane mnohem větší podpory, než když ji lidé budou vnímat jako krvežíznivou mafii). Krom toho klienti bezpečnostní agentury typicky nepožadují smrt toho, kdo je poškodil; mnohem častěji chtějí být odškodněni, což vražda zločince sama o sobě neřeší.

Též je třeba si uvědomit, že ač všechny výše uvedené argumenty platí pro ty, kdo nejsou klienty žádné bezpečnostní agentury, existuje ještě mnohem silnější argument pro všechny ostatní (kterých možná bude většina): Kdyby se daná bezpečnostní agentura pokoušela zlikvidovat zákazníka jiné agentury, mohlo by snadno dojít k ozbrojenému konfliktu, jenž bude stát peníze obě strany; válka je drahá (zejména pro toho, kdo ji platí ze svého, ne z daní) a vést ji jen kvůli vyhnutí se poplatku za soudní služby je absurdní.

Každá bezpečnostní agentura bude mít tedy pravděpodobně smlouvy s rozhodci. V případě konfliktu dvou klientů téže agentury – nebo konfliktu jejího zákazníka s někým, koho žádná agentura neochraňuje – bude rozhodovat některý ze soudců, s nímž má tato agentura smlouvu. Dojde-li ke sporu mezi klienty dvou

Vaše poznámky

různých bezpečnostních agentur, bude rozhodovat některý z arbitrů, s nímž mají smlouvu obě zainteresované společnosti (kdyby takový neexistoval, mohou se na nějakém dohodnout, což je pořád levnější než válka).

Lidé se často ptají po zárukách, že se ty největší z bezpečnostních agentur nespojí a neovládnou celou společnost. To pochopitelně zaručit nelze. Jaká je však záruka, že se z libovolného státu nestane diktatura? Také žádná; a kolikrát už k něčemu takovému došlo! Proti tomu, aby bezstátní společnost ovládly její vlastní bezpečnostní agentury, však mluví mnohé. Krom toho, že o korporaci tak velké, aby měla potenciál zotročit nějaké větší území, většinou nerozhoduje jeden člověk, nýbrž mnoho akcionářů, nejedná se jen o ovládnutí „obyčejných lidí", neboť se na takovém území nachází mnoho ekonomicky silných subjektů (kterých je – ve všech oborech dohromady – patrně více než bezpečnostních agentur); a ty se mohou účinně bránit – ač třeba boj není jejich primárním zaměřením, žoldáky si najmout mohou. Nemluvě o tom, že v anarchokapitalistické společnosti budou i „obyčejní lidé" mnohem častěji ozbrojeni, což činí jejich ovládnutí silou daleko obtížnějším. Navíc i zbylé bezpečnostní agentury, jež se nepřidají k těm „zlým", se agresorům postaví v první řadě, neboť co je pro firmu podnikající v daném oboru lepší reklamou než zažehnání takového nebezpečí? A co kdyby i přesto vše selhalo a společnost ovládlo pár mocichtivých korporací? Inu, pak by o našich osudech nerozhodovalo několik poslanců jako nyní, nýbrž několik akcionářů; tím nejkatastrofičtějším výsledkem je vznik monopolu na násilí, tedy státu.

Zatím jsme se zabývali případy, kdy ke zločinu už došlo; ale jak by bylo možné zabránit těm, které se právě dějí? Předpokládejme, že lupič přepadl na ulici nevinného člověka a opodál stojí žoldák-pochůzkář bezpečnostní agentury, jenž neví, zda je dotyčný zákazníkem jeho zaměstnavatele; co teď? Oběť může zavolat onoho strážce pořádku na pomoc, čímž uzavře s bezpečnostní

agenturou ústní smlouvu. Co když je ale útok již v pokročilejší fázi a oběť se nachází v bezvědomí? Zasáhne onen soukromý strážník i bez požádání? S největší pravděpodobností mu jeho zaměstnavatel takové pokyny dá. Zaprvé nemůže vědět, zda není v ohrožení jeho klient; kdyby tomu tak skutečně bylo, pochůzkář by nezasáhl a případ by vešel ve známost, lidé by patrně ztratili o služby takové bezpečnostní agentury zájem. Zadruhé může takovou pomocí bezpečnostní agentura získat nového zákazníka, neboť ten, komu zrovna zachránili majetek a možná i život, bude k uzavření smlouvy přístupnější. Zatřetí je možné, že i kdyby tento lupičův útok nesměřoval proti klientovi dané bezpečnostní agentury a žoldák jej nechal utéci, příští obětí by mohl být jiný zákazník jeho zaměstnavatele, což by jej stálo další prostředky. A začtvrté existuje racionální předpoklad, že bezpečnostní agentury budou uzavírat smlouvy o vzájemném poskytování pomoci svým klientům v nouzi, neboť zabránit zločinu na místě je levnější, než jej vyšetřovat zpětně.

Často se lze setkat s námitkou, že budou-li bezpečnostní služby poskytovat soukromníci, chudí si je nebudou moci dovolit, takže je bude každý beztrestně okrádat a zabíjet. Tento problém vyřešil s pozoruhodnou elegancí volný trh středověkého anarchistického Islandu: Poškozený chudák měl – coby oběť zločinu – nárok na odškodnění od pachatele (v případě vraždy byli odškodněni dědicové); část nároku předem daroval někomu bohatému, kdo měl prostředky jej vymoci. Takový dar byl pro boháče výhodný (mohl po zločinci vymáhat odškodné, aniž se mu cokoliv stalo) a pro chudého též (nikdo mu nemohl beztrestně ubližovat). Lze předpokládat, že úplně stejně by mohli chudí uzavírat smlouvy s bezpečnostními agenturami, jež by si místo poplatku vzaly část odškodného (oběť by dostala méně, ale získala by zastání proti agresorovi, které by si jinak nemohla dovolit).

O soukromých bezpečnostních složkách by se jistě dalo napsat mnohem více, leč cílem této knihy je poskytnout čtenáři ucelenou

představu o možných podobách volnotržní společnosti, čemuž by dle mého názoru přespříliš podrobné rozbory mohly uškodit. Kdo by však měl touhu zabývat se touto problematikou více do detailu, tomu vřele doporučuji svého oblíbeného autora Murrayho Newtona Rothbarda, jenž se bezstátnímu zajišťování bezpečnosti věnoval v obrovském rozsahu v mnoha svých dílech; nebo také první komplexní texty na toto téma, které sepsal v devatenáctém stolení francouzský volnotržní ekonom Gustave de Molinari. Tolik tedy k ochraně před vnitřním nebezpečím; v šestnácté – poslední regulérní – kapitole se budeme zabývat obranou proti vnějšímu nepříteli.

15:

Zločin a trest

Ačkoliv bylo v patnácté kapitole o volnotržní vymahatelnosti práva bezpečnostními agenturami zmíněno odškodné, jež by po dopadení musel zaplatit zločinec své oběti, zatím jsme se nikde v celé knize neměli možnost dočíst nic o trestání těch, kteří nějakým způsobem poruší cizí vlastnická práva. To bych rád napravil v rámci této kapitoly, ve které nabídnu několik alternativ, jak by se volný trh v anarchokapitalismu mohl s daným problémem vypořádat.

Proč několik? Inu, jak už jsme seznali v samotném úvodu, nikdo nemůže s jistotou předvídat volnotržní řešení žádného problému; kdyby to šlo, nebyl by žádný volný trh vůbec zapotřebí, neboť by stačilo nastavit pomocí centrálního plánování vše přesně takovým způsobem. Druhá kapitola však vysvětluje, že něco takového možné není, takže se musíme spokojit s nejistými předpoklady, jež mohou být různě přesné v závislosti na tom, jak detailní je problém, kterého se týkají. Ač se tedy většina anarchokapitalistických myslitelů shoduje například na tom, jak by mohlo fungovat volnotržní školství, zdravotnictví, soudnictví či ochranné služby, v oblasti trestání pachatelů zločinů panují značné rozpory, v rámci nichž vzniká mnoho teorií, ze kterých se chystám prezentovat tři a přidat svoji čtvrtou. Na čtenáři nechávám, aby posoudil, co mu připadá nejrozumnější, případně budu rád, navrhne-li sám jinou alternativu a pošle mi ji; rozhodně se nebráním diskusi a v otázkách trestání zločinců stále nenacházím

řešení, jež bych shledával zcela uspokojivým, ač jsem přesvědčen, že volný trh by s takovým přišel.

Než začnu s výčtem oněch teorií, rád bych vyjasnil pojem „napravit škody“, neboť jej budu používat při jejich popisování. Napravením škod jsou myšleny dvě věci. Zaprvé pokus o uvedení věcí do původního stavu: Jde-li o krádež, jedná se o navrácení majetku vlastníkovi; vznikne-li škoda na neunikátním hmotném majetku (tím může být třeba plot), znamená to zakoupení nové takové věci (případně její oprava, je-li výsledek totožný nebo souhlasí-li s tím majitel); je-li poškozen unikátní hmotný majetek (například Mona Lisa) či něčí zdraví, je řešením jednak zaplacení všech výloh spojených s pokusem uvést onu věc do původního stavu (zrestaurování obrazu, léčba zlomeniny a podobně) a jednak zaplacení odškodného, jehož výši stanoví soudce na základě odhadu, kolik z původní hodnoty bylo (pro oběť) ztraceno, případně co si oběť musela vytrpět (bolest či trvalé následky). Rozlišení mezi unikátním a neunikátním majetkem ve sporných případech závisí na soudci. Zadruhé napravení škod zahrnuje zaplacení výloh za stíhání zločince a případné soudy plus odškodnění za dobu, po kterou nemohl majitel svůj majetek užívat (když třeba někdo zlomí programátorovi ruce a on kvůli tomu nemůže programovat, měl by mu – či jeho zaměstnavateli – proplatit ušlý zisk).

Nejpřísnější z teorií říká, že naruší-li někdo cizí vlastnická práva prokazatelně úmyslně, je oběť jediným člověkem, jenž může posoudit, jak bolestivou újmu jí agresor způsobil, takže trest pro něj určuje právě poškozený v rozsahu naprosto libovolném. V případě nechtěného porušení vlastnických práv pak musí ten, kdo je porušil, napravit škody. Osobně považuji tuto teorii za nejméně přijatelnou, neboť umožňuje ukládání drakonických trestů za směšné přečiny.

Podle jiné teorie zas útočník, který nerespektoval vlastnická práva oběti v určitém rozsahu, musí jednak napravit škody, a k tomu

má ještě oběť právo nerespektovat jeho vlastnictví v přesně stejném rozsahu, v jakém to předtím dotyčný provedl oběti. Ukradne-li tedy někdo milion korun, musí jednak vrátit zpět onen milion (a zaplatit veškeré výlohy spojené s jeho získáváním a případné ztráty, které okradený utrpěl proto, že nemohl s penězi disponovat) plus – coby trest – zaplatit oběti další milion. Zlomí-li někdo jinému ruku, musí jednak napravit škody a jednak mu dotyčný může také zlomit ruku (nebo se s ním dohodnout, že to neudělá, zaplatí-li mu ještě další odškodné nad rámec toho, co již zaplatil – jako trest).

Nejmírnější teorie zas říká, že by měl agresor v každém případě jen napravit škody a nic víc. Trestem mu mají býti výdaje navíc, neboť by musel platit soudní výlohy, náklady na své stíhání, odškodnění za dobu, po kterou nemohla oběť se svým majetkem disponovat, případné bolestné a tak dále. Toto řešení mi připadá ze všech nejpřirozenější; na druhou stranu se však obávám, že možná až příliš usnadňuje zločincům život.

Osobně se neztotožňuji ani s jednou z výše uvedených teorií, neboť za lepší považuji jejich kombinaci (avšak ani ta mi nepřipadá ideální). V případě, že někdo záměrně naruší cizí vlastnická práva, oběť by měla mít možnost zvolit, zda si přeje nápravu škod, nebo zda by raději porušila agresorova vlastnická práva ve stejném rozsahu. Pro škody způsobené na majetku budou rozdíly minimální (někdo vzal milion, takže okradený po něm buď požaduje milion zpět, nebo mu chce vzít jiný jeho milion; liší se to patrně jen tím, že v rámci napravení škod musí agresor ještě platit výlohy na soud, další odškodné a tak dále). Zajímavější situace nastává v momentě, kdy někdo poškodí zdraví jiného člověka. V takovém případě si může buď říci o standardní odškodné, nebo může z touhy po pomstě chtít agresorovi ublížit, ale je tu ještě další možnost: Oběť si může vybrat porušení agresorových práv ve stejném rozsahu, v jakém to udělal on jí, avšak cílem není ho mrzačit, nýbrž od něj chtít peníze za to, že tak neučiní, což může být více, než kolik by oběť vysoudila standardní cestou (nebo na

Vaše poznámky

to útočník nepřistoupí, nechá se raději poranit a oběť nedostane nic). V případě neúmyslného narušení vlastnických práv by pak jejich narušitel musel napravit škody.

Ve všech výše uvedených příkladech je implicitně zahrnut předpoklad, že oběť porušení svých vlastnických práv přežila. Ale co když ne? Inu, v takovém případě její pohledávka vůči útočníkovi přechází na dědice (což samozřejmě nemusí znamenat jen rodinné příslušníky; zejména ne v případě, že se mezi nimi nachází vrah), kteří se soudí s agresorem místo oběti. I z tohoto důvodu mi připadá teorie, podle které by se měl útočník pokusit pouze napravit škody, nedostatečná – zabije-li vám někdo dítě, potom maximum, které mu za to hrozí, spočívá v tom, že vám musí zaplatit hodně peněz. Podle mé teorie si můžete vybrat, zda chcete raději odškodné, nebo trest (buď můžete pachatele rovnou zabít, nebo pro něj vymyslet trest prakticky libovolný jiný, neboť on jej velmi pravděpodobně přijme raději než smrt).

Ptáte se, proč v této kapitole doposud ani jednou nepadlo slovo „vězení"? Inu, to proto, že ač je většina států s takovou oblibou používá jako univerzální prostředek pro trestání viníků, považuji tuto metodu za patrně jednu z nejhloupějších, které lze vůbec vymyslet. Oběti zločincův pobyt ve vězení nepřináší žádný finanční užitek, maximálně pocit zadostiučinění z pomsty, jehož lze však dosáhnout daleko snáze (i levněji; a to zejména pro daňové poplatníky, kteří s daným zločinem nemají nic společného). Zločinec sice ve vězení většinou trpí, což jej možná může odradit od další kriminality, jenže toho je možné docílit i skrze jiné utrpení; uvěznění dotyčného s ostatními kriminálníky a donucení jej žít v této vybrané společnosti mu poskytne dostatek prostoru pro přijetí jejích morálních hodnot za své, nehledě na to, že od protřelých a zkušených zločinců se může naučit mnoho nových a zajímavých triků, jež mu umožní zlepšit se v jeho „profesi". A konečně jsou tu „všichni ostatní", kteří se zločinem nemají absolutně nic společného, přesto jsou však

státem nuceni platit jeho potrestání, jež si nevybrali ani oni, ani oběť. Lze si snadno představit, že u obrovského množství zločinů by oběť volila vysoké finanční odškodné raději než pomstu, pachatel by též upřednostnil placení před uvězněním a občané by uvítali, kdyby nemuseli zločincův pobyt za mřížemi platit; proč ale volit řešení, které by vyhovovalo všem zúčastněným stranám, když tu máme jiné, mnohem horší, ale politiky a byrokraty uznané jako „osvědčené"?

Nehledě na to, že i v bezstátní společnosti není věznění pachatelů jako takové úplně vyloučeno. Například způsobí-li vám někdo zranění s vážnými trvalými následky, máte podle většiny z výše uvedených teorií možnost mu na oplátku způsobit zranění stejné. Dáte-li mu ale vybrat, zda se vámi místo toho nechá na pár let zavřít ve vězení, které mu na svém pozemku postavíte, zaplatíte mu k tomu hlídače a budete jej tam živit a zajišťovat mu základní životní potřeby, patrně bude souhlasit. Nabízí se zajímavá otázka, kolik lidí by asi dobrovolně zvolilo toto řešení (místo toho, aby si například nechali platit odškodné, nebo – když už by prahli po pomstě – pachateli něco provedli na oplátku), jež by pro ně znamenalo pouze výdaje a žádný zisk krom zoologické zahrady s vězněm na dvoře. Něco mi říká, že mnoho takových by asi nebylo, kdyby to byly jejich peníze, jejich pozemek, jejich starost, jejich ušlý zisk. Když ale účty platí „společnost", to se hned snáze rozhazuje v zájmu „vyššího dobra".

Ač existuje nepřeberné množství alternativ, jak by volný trh v anarchokapitalistické společnosti mohl řešit problém trestání pachatelů (a já doufám, že se o nějaké nové možnosti dozvím právě od některého z čtenářů), považuji za téměř jisté, že by výsledek nebyl tak nesmyslný jako stav, který můžeme vidět kolem sebe. Kdyby už totiž měly věznice v bezstátní společnosti nějak fungovat, patrně by v nich vězni byli nuceni pracovat a plody jejich práce by byly rozděleny mezi oběti a vězeňskou

firmu; ale něco takového je jen velmi těžké předvídat, neboť miliony podnikatelů v rámci svobodného trhu prakticky vždy přijdou s lepším řešením.

16.

Armáda

V této kapitole se budeme věnovat tématu pravděpodobně nejobtížnějšímu – totiž obraně bezstátního území proti vnějšímu agresorovi, o kterém lze téměř s určitostí předpokládat, že se bude jednat o nějaký stát, neboť co svět světem stojí, ještě se svobodní lidé, jimž nikdo nevládne, nikdy nepokusili obsadit nějaké velké území a podrobit si tamní obyvatelstvo; války byly od nepaměti záležitostmi vlád a mocipánů, nikoliv jejich poddaných, kteří však vždy nesou následky a trpí za rozhodnutí svých vládců, již je maximálně dokáží čas od času – za jejich peníze – masovou propagandou přesvědčit o tom, že válku vlastně chtějí.

Jako odpověď na otázku, proč by nějakou oblast měli spravovat svobodní jedinci a nikoliv stát, jsem v celé knize vždy předkládal dva důvody – morálku a efektivitu. Stran morálky se nic nemění; výběr prostředků, které stát získává na národní obranu od svých poddaných tak, že jim hrozí násilím, pokud nezaplatí, nemůže být označen za morální ani se značnou mírou fantazie. Ale co hůř, tato „národní obrana“ se velmi často v rukou politiků zvrhává v „národní útok“, ač se tomu tak neříká (asi každý stát má ministerstvo obrany a nejspíše žádný nemá ministerstvo útoku; navzdory tomu, co taková ministerstva mnohých států provádějí v praxi). Počet obětí všech válek v posledním století dosahuje zhruba tří set milionů; všechny tyto životy zmařily státy (ty, které tu přece máme proto, aby se lidé mezi sebou v anarchii nepovraždili) a jejich armády.

Ale co efektivita? Ačkoliv i v provozování armády připisují typicky velcí anarchokapitalističtí myslitelé volnému trhu jeho obvyklou efektivitu, nemohu se s nimi v tomto bodě ztotožnit. Zamyslíme-li se totiž znovu nad tím, proč jsou volnotržní řešení o tolik efektivnější než státní, dojdeme k tomu, že důvodem je zejména obrovské množství podnikatelů, z nichž každý zkusí uspokojit zákazníky takovým způsobem, jaký sám považuje za nejlepší, přičemž ti, kteří to udělají dobře, vydělají, zatímco ostatní prodělají (vizte první a druhou kapitolu); obrovskou výhodou trhu oproti státu je jeho samočistící schopnost, tedy že autoři špatných řešení tratí svůj kapitál a krachují. Žádná z těchto zákonitostí sice nepozbývá své platnosti ani v oblasti provozování armády, avšak neúspěšná obrana proti vnějšímu nepříteli, jímž musí být nezbytně někdo, kdo nectí princip neagrese (jinak by nebyl útočníkem), logicky znamená konec volného trhu na daném území; není tedy možné „beztrestně" zkoušet různá řešení a dobrá od špatných rozlišovat pomocí zisků a ztrát, což jest alfou i omegou efektivity trhu. Z toho pochopitelně nijak neplyne, že by státní řešení bylo efektivnější; pouze dle mého názoru nelze říci, že by bylo automaticky oproti trhu neefektivní, což typicky velcí anarchokapitalističtí myslitelé předpokládají – dokonce i geniální Murray Newton Rothbard, jenž se národní obranou ve svých dílech zabývá docela podrobně, efektivitou trhu oproti státu v této oblasti argumentoval, aniž by se předtím jakkoli vypořádal s touto námitkou.

Největší slabinu anarchokapitalistické společnosti spatřuji ve velmi omezené schopnosti zabránit pohybu nepřátelských vojsk po jejím území. Státy obyčejně disponují velkým množstvím těžkých zbraní a techniky, jež byla vyvinuta přímo za účelem válčení a destrukce. Lze předpokládat, že svobodní lidé, které k pořizování takových nástrojů nikdo nenutí, jich budou mít (za předpokladu stejného množství bohatství ve společnosti) méně; a i to omezené množství, jímž budou disponovat, se nemůže libovolně

přesouvat kamkoliv bez souhlasu majitelů daných pozemků (a pokusí-li se o to někdo násilím, riskuje odpor, jehož potlačení stojí minimálně čas). Lze sice očekávat značnou motivaci kooperovat proti společnému nepříteli, leč nikdy to nebude tak snadné jako ve státě, jenž vlastní pozemní komunikace a jehož občané se spíše než principem neagrese řídí nařízeními vlády.

Co se týče celkového objemu prostředků, které bude moci země o daném počtu obyvatel investovat do případného zbrojení, nenacházím výhodu ani na jedné straně. Anarchokapitalistická společnost bude rozhodně ekonomicky mnohem efektivnější než stát (což je ústředním tématem celé knihy), nicméně lidé pravděpodobně nebudou ochotni masově dobrovolně obětovat válčení vše, co mají, včetně svých životů; to sice – až na výjimečné situace – neudělají ani pro svou vládu, nicméně ta má prostředky, jak je k tomu v případě potřeby donutit.

Nesporná výhoda anarchokapitalistické společnosti spočívá naopak v tom, že ač pravděpodobně není tak těžké proniknout na území, kde se tato nachází, její efektivní ovládnutí se jeví jako úkol extrémně obtížný. Obsadí-li armáda jednoho státu území státu jiného, poražená vláda kapituluje a existující mocenské struktury na daném území začnou prosazovat vůli dobyvatele, jenž rázem získává efektivní moc nad obyvatelstvem, neboť to bylo už předtím evidované, ovládnuté, platilo daně a obecně se podřizovalo příkazům vlády; takže dojde jen ke změně toho, kdo vydává rozkazy – již existující prostředky k násilnému podrobování těch, kteří nesouhlasí, prostě jen využije někdo jiný. V anarchokapitalistické společnosti nic podobného neexistuje. Dobyvatel stojí tváří v tvář nikoliv masám, nýbrž jedincům, za které nikdo nemůže promlouvat a vyjednávat a kteří navíc často mluví jazykem, jenž útočníkovi vojáci typicky neovládají. Nemluvě o tom, že svobodní lidé budou – bez státních regulací a zákazů – patrně mnohem lépe vyzbrojeni. Aby agresor takové území konvenčním způsobem ovládl, musel by na něm vybudovat

Vaše poznámky

všechny mocenské struktury od nuly, což zahrnuje evidenci veškeré populace a její donucení podrobovat se zákonům, jež odporují všemu, co tito lidé kdy znali a na co jsou zvyklí; to vše je nutné provést navzdory jazykové bariéře a zbraním v rukou svobodných jedinců, kteří jsou – na rozdíl od občanů států – zvyklí řešit své problémy sami. Útočící armáda může samozřejmě začít používat brutální donucovací metody, vyhlazovat města a zabíjet obyvatele dobytého území na potkání; když však toto vejde ve známost a napadení pochopí, že při setkání s cizím vojákem nemají co ztratit, budou tito na daném území prakticky jako na střelnici (je třeba si uvědomit, že na každého agresorova vojáka bude pravděpodobně připadat několik ozbrojených obyvatel napadené země; a ti budou nejspíše střílet na potkání).

O tom, že není obtížnost ovládnutí bezstátní společnosti pouhou teorií, se v historii nejméně dvakrát přesvědčila Velká Británie. Dobytí mnohem menšího a slabšího Irska jí trvalo několik století, neboť Irové neměli žádný stát a mocenské struktury, které by přenášely rozkazy na prosté obyvatelstvo. Angličané nemohli porozumět tomu, že bez jakékoliv formy státu mohli irští bojovníci, kteří s nimi uzavírali smlouvy, mluvit jen za sebe; nemohli nikdy zavázat jakoukoliv jinou skupinu irského obyvatelstva. Na podobný problém Britové narazili při dobývání Afriky, když se snažili podrobit si území kmene Ibo (o rozloze mezi sedmdesáti a osmdesáti tisíci čtverečních kilometrů, tedy velké asi jako Česká republika); jeho obyvatelé žili v reálné anarchii (a v souladu s některými libertariánskými principy), takže neměli žádné náčelníky či vůdce, jež by museli následovat. Ovládnutí (tedy nikoliv pouhé dobytí armádou) tak malého kusu země bylo pro Brity obtížnější než podrobení celé Indie, kde mohli bez větších problémů vládnout po staletí, neboť jen přenášeli své rozkazy na vládnoucí indické prince, kteří je dále vymáhali na poddaných.

„No dobře," říkají si teď možná mnozí čtenáři: „ale nakonec Britové území kmene Ibo stejně dobyli a Irsko také, takže ta

anarchie moc životaschopná přece jen nebude." Inu, ač většina historických anarchistických společností skutečně zanikla tak, že byla dobyta nějakým státem, je třeba si uvědomit, že stejný konec čekal i většinu států. Prostě se objevila nějaká větší a silnější říše, která tu menší a slabší rozdrtila a obsadila. Všechny výše uvedené rozbory výhod a nevýhod států a bezstátních společností ve válce vycházejí z předpokladu, že se jedná o konflikt dvou srovnatelných soupeřů. Zvažujeme-li však konflikt zásadně nerovný, je pro jeho výsledek pravděpodobně irelevantní, jaká společenská uspořádání můžeme najít na jednotlivých stranách. Budeme-li například předpokládat konflikt USA a ČR, zvítězí nejspíše USA, a to bez ohledu na to, zda bude na té či oné straně anarchokapitalismus či stát.

Jaký je ale vlastně důvod, proč třeba na Českou republiku momentálně nikdo neútočí? Žádná z vlád větších a silnějších států patrně nemá o naše území zájem. Kdyby takový zájem byl dostatečně silný, důvod se vždycky najde (a mezinárodní dohody na tom nic nezmění, neboť ty byly porušovány, co svět světem stojí). Bylo by nastolení anarchokapitalismu takovým důvodem? Na tuto otázku dle mého názoru nikdo fundovaně odpovědět nedokáže. Buď by takové území nějaká silnější a větší země nemilosrdně zabrala, nebo ne. Každopádně i v případě, že by k invazi došlo a byla úspěšná, skončí anarchokapitalistická společnost opět jako stát, nic horšího nastat nemůže. Absurditu argumentu, že potřebujeme stát, protože anarchokapitalismus by mohl v nejhorším případě skončit tím, že budeme mít stát, asi není třeba příliš rozebírat.

Leč ani v případě, že by se v praxi ukázala neubránitelnost anarchokapitalistické společnosti na nějakém malém území, není nutné celý tento koncept zahodit jako nepoužitelný. Znamenalo by to pouze tolik, že pravděpodobně nedokáže odolávat obrovské přesile, což obecně nedokáže ani stát. Neschopnost malého územního celku vzdorovat nevypovídá nic o možnostech obrany obrovské anarchokapitalistické země.

A konečně je možné i to, že kdyby se anarchokapitalismus ukázal býti funkčním na nějakém území po určitý čas, byl by to pro občany všech států přesvědčivý důvod ke snaze o nastolení téhož systému; v případě masového úspěchu takových snah by se náš svět mohl dostat do stavu, ve kterém obrana proti vnějšímu nepříteli nebude zapotřebí. Svět bez států totiž zároveň znamená svět bez válek. Jistě, na různých místech by i nadále probíhaly lokální konflikty, nicméně dokud by tyto byly placeny z kapes těch, kdo je vedou, neměly by patrně potenciál narůstat do tak obřích rozměrů jako války států.

Boření mýtů

V této bonusové kapitole rozebereme některé široce rozšířené mylné myšlenkové konstrukty, na něž lze velmi často narazit v diskusích o bezstátní společnosti a které se typicky vyznačují tím, že obsahují jakýsi implicitní předpoklad, který je v nich většinou velmi dobře ukrytý a navíc na první pohled vypadá pravdivě. Úkolem této kapitoly je na takové předpoklady poukazovat a následně je vyvracet.

Nemohu začít jinak než zmínkou o brilantním francouzském mysliteli a ekonomovi, který se tohoto úkolu zhostil naprosto skvěle již v první polovině devatenáctého století. Není jím nikdo jiný než Claude Frédéric Bastiat. Ten své dílo „Co je a co není vidět" zasvětil právě vyvracení rozšířených omylů; při jeho čtení se člověk jen těžko ubrání údivu, kolik věcí, jež lidi pálily už před dvěma sty lety, je aktuálních dodnes, stejně jako kolik mýlek – vyvrácených po dvě staletí – jsou politici schopni stále opakovat a jejich voliči jim věřit. Každému vřele doporučuji „Co je a co není vidět" přečíst – jedná se o krátkou úvahu, která je volně ke stažení na Internetu; k jejímu přečtení postačí hodina až dvě, během nichž získáte více – a kvalitnějších – znalostí než absolvováním leckterého ekonomického – neřkuli snad politologického – kurzu. Já se však v rámci této kapitoly nebudu věnovat dvě století vyvráceným bludům; beztak to zmíněný francouzský myslitel udělal mnohem lépe, než bych já kdy dokázal.

Obrovský omyl, jenž si dle mého názoru zaslouží podrobnější rozbor, spočívá v poměrně rozšířeném zaměňování ceny a nákladů v oborech, které jsou prakticky zcela ovládané státem. Stejně jako fakt, že Carl Menger – jeden ze zakladatelů rakouské ekonomické školy – již v roce 1870 vyvrátil Ricardovu nákladovou teorii hodnoty (podle níž hodnota statku odpovídá úsilí k jeho tvorbě vynaloženému) a nahradil ji subjektivní teorií hodnoty (hodnota statku je rovna nejvyšší ceně, kterou je za něj někdo ochoten zaplatit), nezabránil komunistům houfně následovat Marxovo učení zakládající se na tomto vyvráceném omylu, nebrání ani dnešní všeobecná akceptace subjektivní teorie hodnoty (minimálně na intuitivní úrovni) tomu, aby lidé často sklouzávali k teorii nákladové v případě posuzování akcí státu. Když pak stát například zaplatí cenu X za stavbu silnice, předpokládá se, že její hodnota je X (nedošlo-li ke zpronevěře); to však samozřejmě není pravda, neboť hodnota silnice je stále rovna částce, kterou by za ni lidé dobrovolně byli ochotni dát, což mohlo být klidně méně než X. V takovém případě se silnice neměla vůbec stavět (nebo se měla postavit – třeba horší – levněji). Se stejnými úvahami se lze setkat například ve zdravotnictví (lidé předpokládají, že cena nějakého zákroku je fixní a rovna současným nákladům; vůbec neuvažují, že může být klidně nižší a zákrok by měl být prováděn levněji – ač třeba méně kvalitně): Mnoho lidí žije v představě, že by kapitalistické zdravotnictví vypadalo prakticky stejně jako to státní, jen by bylo jinak financované; tato představa (a všechny jí podobné) však odporuje subjektivní teorii hodnoty a nahrazuje ji dávno překonanou teorií nákladovou.

Jiný omyl, jenž však vychází ze stejných kořenů, bývá často vyjádřen námitkou: „Kdyby to či ono neplatil stát, lidé by na to dobrovolně peníze nedávali." I když pomineme, že taková tvrzení typicky vycházejí z přenesení současného stavu do anarchokapitalistického světa (příkladem budiž teze, že stát musí zajišťovat lidem důchody, protože oni sami by to nezvládli, neboť teď si na

důchod dobrovolně také skoro nikdo nespoří; je však opomenut fakt, že lidé si dobrovolně nespoří na důchody zejména proto, že už to za ně dělá stát), zůstávají tu nějaké statky, pro které je skutečně pravdou, že kdyby za ně neplatil stát, lidé by nebyli ochotni je dobrovolně financovat v současném rozsahu. Co to ale znamená? Pouze tolik, že lidé upřednostňují jiné věci před těmito statky. Proč? Protože si za své peníze raději koupí něco jiného. Když tedy vláda nutí lidi násilím platit něco, co by dobrovolně nezaplatili, jsou na tom pak hůře, než by byli bez onoho donucování.

Velmi často se lze od odpůrců anarchokapitalismu setkat s následující argumentací: „Jaká je záruka, že nějaká z bezpečnostních agentur – případně jiných mocných korporací – neovládne celou společnost a všechny nezotročí?" Inu, taková záruka pochopitelně neexistuje. Jenže to ani v žádném státu ne. Navíc – i kdyby k tomu došlo – bude mít taková korporace monopol na násilí a stane se vlastně státem. Takže toto „ukrutné selhání" anarchokapitalismu znamená, že se změní ve stát. „Jistě," namítají mnozí: „ale není stát jako stát; korporace, která ovládne anarchokapitalistickou společnost, může být neuvěřitelně krutá a zlá." To sice může, ale proč tolik lidí předpokládá, že akcionáři velkých korporací budou dělat vždy to nejhorší, zatímco politici ve vládě (ať už libovolné) nikoliv? Vždyť jen pohleďte na morální profily našich současných politiků! Jaká je pravděpodobnost, že akcionáři nějaké korporace budou horší?

Dalším oblíbeným argumentačním nesmyslem je porovnávání anarchokapitalismu s neexistující a neuskutečnitelnou bájnou ideální společností, jež nemá žádné chyby, namísto srovnávání s nějakým konkrétním modelem (byť třeba teoretickým). Již nesčetněkrát jsem byl účastníkem či svědkem diskusí o anarchokapitalismu, ve kterých byl jeho zastánce tlačen svými oponenty do pozice, ve které musel obhajovat bezstátní společnost v naprosto absurdních scénářích (v tom nejextrémnějším, jehož jsem byl svědkem, se dokonce nacházelo podomácku vyrobené zařízení

Vaše poznámky

na tvorbu černých děr), přičemž když uzná, že by výsledkem byla nějaká nespravedlnost, případně něčí smrt, je anarchokapitalismus ihned zesměšňován a považován za špatný. Jako kdyby státy nic podobného nezapříčiňovaly, jako kdyby v současném světě nebyly války, v nichž lidé umírají po milionech, jako kdyby neexistovaly gulagy a koncentrační tábory, jako kdyby nebylo žádné zlo. Je vždy třeba mít na paměti, že asi žádný anarchokapitalista nepovažuje bezstátní společnost za ideální a bezchybnou; pouze za nejlepší reálně možnou. Netvrdíme, že odstraněním násilných vlád se vyřeší všechny problémy světa; jen že jich ubude.

Vyskytne-li se ve státem ovládané společnosti nějaký všeobecný problém, lidé mají tendenci volat k nápravě vládu. Něco je špatně? No tak se to prostě zakáže, není snazšího řešení. Málokdo však už přemýšlí nad tím, jaké vedlejší efekty takový zákaz bude mít. A když už se někdo výjimečně zamyslí nad přímými důsledky zákazu jako takového, jen zřídka zahrne do svých úvah i cenu za jeho prosazování. Budeme-li vynakládat prostředky na vymáhání zákazu, tyto logicky musejí chybět jinde. Volat po státním zásahu by měla být vždy až poslední možnost (nejlépe tak moc poslední, aby na ni vůbec nedošlo).

V naší společnosti navíc můžeme vidět nemálo případů, kdy samotný problém vyvolává právě nějaký zákon či regulace. Typickým příkladem je třeba to, když státy napřed donutí své občany povinně přijímat nekrytou měnu a bankám dají možnost tuto měnu emitovat, aby pak musely vytvářet další „regulace", jimiž banky v této činnosti omezí, ač by bohatě stačilo zrušit zákony, které tento stav zapříčiňují. Mimochodem, kdo uhodl, proč je slovo regulace v uvozovkách? Inu, je-li něco regulováno jedním zákonem, zatímco druhý zákon ten první oslabuje, dává smysl považovat ten druhý za deregulaci, nikoliv regulaci. Z toho mimo jiné plyne, že takzvaná „deregulace" bankovnictví, jež je tak často označována za příčinu hospodářské krize, byla ve skutečnosti regulací (zákony vnucující povinnost přijímání národní měny

a umožňující bankám její emisi jsou regulační; zákony, které je oslabují, jsou pak deregulační; ergo oslabení těchto oslabujících zákonů představuje regulaci).

S ohledem na to, že podobných mýtů jsou v myslích široké veřejnosti zasety stovky, mohl bych pokračovat ještě dlouho; a protože se stále objevují nové, vytvořil jsem na svých internetových stránkách sekci, kde se vyvracením rozšířených nepravd zabývám. Prohlédnout si ji můžete na adrese ankap.urza.cz; lze počítat s tím, že ji budu postupně rozšiřovat (doposud jsem tak alespoň činil).

Tuto kapitolu však nemohu uzavřít jinak než slovy známého šéfkuchaře Zdeňka Pohlreicha, jehož názory jsou sice místy socialistické, nicméně krásně vystihl princip, proč jsou lidé tak náchylní k odmítání libovolných změn (mezi které pochopitelně patří i přechod od státu k anarchokapitalismu): „Víte, co většinou lidi považujou za nejhorší na každý změně? Že potom je to jiný." A skutečně; kolik argumentů proti anarchokapitalismu spočívá de facto pouze v tom, že by něco bylo jinak?

Závěr; a co dál?

Tímto závěrem bych rád ukončil hlavní část této knihy o anarchokapitalismu; mým primárním cílem při jejím psaní bylo především tento myšlenkový směr v kostce představit, inspirovat čtenáře k zamyšlení a seznámit je nejen s tím, co anarchokapitalismus je, ale také vysvětlit, co rozhodně není. Nepovažuji za příliš důležité, zda se mnou všichni souhlasíte; snažím se však o to, aby váš souhlas či nesouhlas plynul z hlubšího zamyšlení a nebyl jen výsledkem prvního dojmu. A je-li ještě navíc pohled na svět alespoň některých z vás po přečtení této knihy alespoň trochu liberálnější, pak mi čas strávený psaním přinesl ovoce dvojnásob; a rozhodně není třeba, abyste hned sami sebe identifikovali jako anarchokapitalisty. Umím si velice dobře představit, že mnozí považují stát v některých odvětvích za nezbytný, zatímco v jiných nikoliv, což je naprosto pochopitelné; ani v případě, že jsem vás nepřesvědčil například o zbytnosti státních soudů, policie a armády, není hned třeba kvůli tomu zavrhovat kupříkladu myšlenku volnotržních škol či peněz. A nejste-li spokojeni s ničím z toho, co jsem napsal, snažte se, prosím, tuto knihu brát alespoň jako inspiraci pro vymýšlení něčeho lepšího.

Čas od času jsem tázán, jak si vlastně představuji „zavedení“ či „nastolení“ anarchokapitalismu v praxi, leč odpověď na tuto otázku k popisu bezstátní společnosti nepatří, takže ji v žádné

z předchozích kapitol nenajdete; využiji pro ni však tento prostor. Jediným způsobem, jak změnit naši společnost v anarchokapitalistickou, je přesvědčit dostatečný počet lidí o kráse svobody a nedotknutelnosti vlastnických práv jako cestě k ní. Čím více nás této myšlence uvěří, tím více bude jejích šiřitelů; zároveň s tím budou lidé v demokratických volbách dávat své hlasy liberálnějším politickým stranám, které mohou rušit jednak zákony, jež nás nejvíce omezují, ale také ty, v důsledku kterých stát efektivně šíří svou propagandu zejména v rámci vzdělávacího systému.

Aby nedošlo k mýlce, rozhodně nejsem zastáncem „změny shora" (od politiků); velmi zásadně se domnívám, že prvotní impuls musí přijít „zespoda", nicméně pro změnu je třeba více sil pocházejících „zespoda" i „shora". Potřebujeme teoretiky, diskutéry, myslitele a think-tanky, ale také populisty, charismatické tváře, baviče i úderná hesla, krom toho též desperáty, underground, občanskou neposlušnost a šedou ekonomiku, jenže taktéž lobbisty, diplomaty a bohužel také politiky s jejich politickými stranami; netvrdím, že politika nás spasí, neboť sám ji považuji za špínu, nicméně i s obsahem smradlavé žumpy je třeba občas manipulovat, ačkoliv se u toho člověk umaže. Já osobně jsem moc rád, že to za mě dělají jiní, neboť vlastní duši zaprodat nechci; nebudu však tyto lidi odsuzovat, i když se zdá, že nejspíše každou úspěšnou politickou stranu časem zkorumpuje její vlastní moc – do té doby však může posloužit myšlenkám svobody.

A až bude stát v důsledku této mravenčí práce dostatečně malý a umožní soukromým subjektům plně – bez regulací – konkurovat ve všech oblastech, do nichž dnes nějak zasahuje, lidé se budou moci přesvědčit, že vlastně není potřebný; a bude-li takových jedinců s nezanedbatelnou silou dostatečný počet, vznikne pro ně možnost adekvátní obrany proti agresivnímu státu. Tento již však bude tou dobou slabý a – v porovnání s tím

současným – relativně mírumilovný, takže se odpůrce pravděpodobně ani nepokusí násilím ovládnout, nýbrž jim umožní koexistovat paralelně s ním, aniž by zasahoval do jejich vlastnických práv, což bych já osobně považoval za absolutní vítězství; nemám potřebu stát ničit, chci jen, aby mě (a všechny ty, kdo si přejí totéž) nechal v klidu žít (i když takový „stát" založený na dobrovolnosti bude v podstatě firmou).

Právě jsem naznačil, jak by dle mého názoru anarchokapitalismus mohl být uveden do praxe. Rád bych ale ještě explicitně napsal pár slov o tom, jak by tomu být rozhodně nemělo, respektive jak to v žádném případě ani udělat nelze. Cestou k anarchokapitalismu z principu nemůže být revoluce či převrat; uchopí-li moc do rukou nějaký revolucionář, může nastolit téměř libovolný režim, avšak ne takový, jenž principiálně vylučuje už samotný fakt, že někdo drží v rukou moc. Anarchokapitalismus určitě nelze prosadit násilím, neboť není možné lidi donutit k tomu, aby si vážili své svobody, nečiní-li tak z vlastního přesvědčení; lze je přinutit budovat lepší zítřky v komunismu, obsazovat více prostoru pro vyšší rasu v nacismu, řídit se výsledky voleb v demokracii, na slovo poslouchat vládce v monarchii, avšak není možné je násilím dotlačit ke svobodě, neboť takové prostředky jsou v přímém rozporu s cílem. I kdyby někdo silou převzal vládu, následně ji zrušil a moci se vzdal, bude nastolena záhy vláda jiná, nepřejí-li si lidé žádnou vládu nemít; jestliže by jim to dotyčný revolucionář zakázal, stal by se vládcem a státem on sám. Útočné násilí je totiž prostředkem nejen nevhodným a morálně nepřijatelným, ale ještě navíc nevedoucím k cíli, neboť je s ním v ostrém protikladu. Revoluce určitě není cestou (a zejména stokrát ne revoluce krvavá).

Ačkoliv je tento závěr tečkou za regulérními kapitolami, v nichž jsme se vždy zabývali volnotržní podobou nějakého celého odvětví, jež má nyní v rukou stát, existují ještě další

oblasti státního vlivu, které si dle mého názoru zaslouží naši pozornost; těm bude věnováno několik následujících – dodatečných – kapitol, jimiž se pokusím pokrýt pár kontroverzních témat, na něž v diskusích o bezstátní společnosti často přichází řeč.

Ačkoliv mám slabost pro přirovnání, snažil jsem se jim v celé knize vyhýbat, neboť často bývají zavádějící a nepřesná; zde si přece jen neodpustím jedno na závěr pod čarou.

Představme si zemi, ve které žijí nikým neomezovaní lidé; ti spolu svobodně směňují své statky a nikdo jim do jejich obchodů nezasahuje. Pak přijde skupina „chytrých hlav", která uprostřed daného území vybuduje obrovský tunel. Na jednu stranu tohoto tunelu shromáždí spotřebitele, na druhou stranu producenty. „Chytré hlavy" vyslechnou přání spotřebitelů, dle svého uvážení je upraví, vyberou od nich peníze a skrz tunel je dopravují k producentům, kteří vyrábějí na základě zadání, jež k nim též přicházejí z tunelu. Veškerá směna určitých typů statků mimo tunel je zakázána. Z producentů i spotřebitelů se tak stávají indiferentní masy, ztrácí se individualita. Spotřebitelská přání jsou tlumočena přes prostředníka; statky, jež z tunelu vycházejí, jsou rozdělovány mezi spotřebitele nezávisle na platbě, klíčem je vůle „chytrých hlav" a také to, jak moc kdo křičí, že potřebuje. Na druhé straně tunelu se zas producenti nesnaží poskytovat své služby na míru spotřebitelům (stejně jejich preference vlastně ani neznají), nýbrž jen podle přání správců tunelu.

Čirým bláznovstvím je pak hledání prvotní příčiny nespokojenosti lidí – oproti stavu, kdy mohou obchodovat přímo – v tom, že si třeba „chytré hlavy" sem tam nechají něco pro sebe (zpronevěra), že se v tunelu někdy nějaké peníze poztrácejí (vysoké náklady na byrokracii), že občas některý z producentů či spotřebitelů uplatí správce tunelu, aby pro sebe získal výhodu (korupce),

Vaše poznámky

případně že jsou správci tunelu neschopní a neochotní (běžný stav státního úřednictva). Tyto problémy určitě existují; jsou však druhořadé. I kdyby se je povedlo vyřešit či odstranit, výsledný stav se příliš nezlepší. Primární problém je pochopitelně samotná existence onoho tunelu, v němž se z jednotlivců s individuálními preferencemi stávají šedé masy, ztrácejí se tam spousty informací a vůbec přináší jen zmar a zkázu.

Především však – a to považuji za mnohem důležitější – není etické, když někdo druhému nařizuje, s kým a za jakých podmínek smí a nesmí obchodovat, případně mu bere jeho zdroje pod hrozbou násilí; činí-li tak, dopouští se vůči němu agrese, jež znamená jen zlo. Stát je zlo.

dodatek

Další oblasti státního vlivu

Drogy

Mezi lidmi nezřídka panuje přesvědčení, že státní regulace narkotik – založená na postavení prodeje i držení mnohých z nich mimo zákon – chrání společnost před narkomany a kriminalitou s nimi spojenou; nyní se pokusím ukázat, proč je tato úvaha až tak neuvěřitelně scestná, že i její pravý opak lze označit za pravdivý výrok.

Osobně považuji za hlavní důvod, proč by stát neměl zasahovat do toho, kdo a jak moc si jakými drogami ničí své tělo, prostý fakt, že toto tělo nenáleží státu, ale dotyčnému jedinci; a tedy on, nikoliv stát, by měl mít právo o něm rozhodovat. Brání-li mu vláda a policie v takovém počínání, hrubě tím porušuje jeho práva. Ačkoliv já sám tento argument považuji za tak zásadní, že žádný další již nepotřebuji, plně chápu, že mnozí čtenáři uvažují více pragmaticky a zajímá je především celkový dopad na společnost; právě tomu bych se rád v této kapitole věnoval.

Při posuzování dopadů zakázaných narkotik na jejich uživatele je třeba si v prvé řadě uvědomit, že návykové látky nejsou pro každého automaticky špatné, neboť o tom, co komu přináší jak velký užitek, může rozhodnout jen sám dotyčný; pokusíme-li se své vlastní hodnocení životního štěstí vnucovat jiným, nebude to fungovat. Existují lidé, již se ani nedotknou alkoholu či dokonce kávy (a kdybychom přijali jejich měřítka, měli bychom zakázat

i tyto drogy); většina pak nemá nic proti alkoholu a kávě, ale proti mnohým dalším drogám ano; někteří zas považují za přijatelnou ještě marihuanu, případně LSD; a jsou i tací, kteří si čas od času dají kokain, ale za nic na světě by se nedotkli heroinu. Neexistuje žádná univerzálně správná míra, již bychom mohli předepsat každému. Co nám dává právo soudit, který z výše uvedených přístupů je ten jediný správný? Ano, některé jsou riskantnější, ale dle této logiky bychom stejně dobře mohli zakazovat horolezcům zdolávat hory, protože mnozí to špatně odhadli a zaplatili životem.

V rámci války proti drogám se na různých protidrogových školních akcích mezi jednotlivými ilegálními narkotiky často nedělají rozdíly, popisují se v podstatě účinky heroinu, jehož vlastnosti se implicitně přiřknou všem zakázaným látkám; nebezpečí legálních drog se na takových přednáškách typicky pomíjí (často pak můžeme slyšet podivné slovní spojení „alkohol a drogy" – jako kdyby alkohol drogou ani nebyl). Rozhodně netvrdím, že brát drogy je bezpečné, neboť užívání všech návykových látek je vždy spojeno s riziky; na druhou stranu si však nemyslím, že je rozumné dětem o účincích narkotik lhát, protože odhalí-li tuto lež v případě méně rizikových drog, dost možná ztratí respekt i k těm pekelně nebezpečným.

Ač existuje řada způsobů, jak posuzovat nebezpečnost jednotlivých narkotik (například míra poškozování organismu, rychlost tvorby závislosti, síla a typ závislosti, problémy s odvykáním, abstinenční příznaky), pro všechny slušné lidi, kteří by „na drogy nikdy nesáhli, ale pivo si dají rádi", mám špatnou zprávu: Alkohol patří k těm spíše nebezpečnějším narkotikům (ač existují ještě horší) a třeba ze srovnání s LSD (což je mimochodem droga netoxická, takže se jí ani nelze předávkovat) vychází katastrofálně špatně podle téměř všech myslitelných kritérií. Ve skutečnosti jsou rozdíly mezi jednotlivými drogami propastné (teď nemluvím o pofidérním dělení na „tvrdé" a „měkké") a podobně

jako mnoho lidí pije a kouří, aniž by se uchlastali k smrti, případně zemřeli na rakovinu plic (i když se to stává), je možné úplně stejně užívat většinu narkotik dlouhé desítky let bez vážnějších následků. Na některé si lze vytvořit návyk neskutečně rychle (heroin), na jiné zase jen těžko (extáze), některé způsobují závislost fyzickou (nikotin), jiné psychickou (kokain), některé poškozují zdraví velmi zásadně (barbituráty), jiné zanedbatelně (LSD) a již existující závislosti na některých drogách se lze zbavit relativně snadno (marihuana), u jiných je to extrémně obtížné (alkohol). Jakkoliv lze mnohé návykové látky považovat za poměrně spolehlivý nástroj pomalé sebevraždy (krokodýl), většinu drog (LSD, alkohol, kokain, kofein, marihuanu, extázi, tabák a mnohé další) však lze užívat celoživotně (samozřejmě s velmi různou četností v závislosti na uživateli a droze) a prožít spokojený dlouhý život. Teoreticky.

Proč teoreticky? Protože v praxi je mnoho drog nesmyslně předražených, neboť se cena kvůli jejich ilegalitě pohybuje několik řádů nad výrobními náklady. V důsledku toho jednak výrobci a prodejci narkotik, jejichž obživa jest tak či tak ilegální a oni jsou za ni pronásledováni bez ohledu na kvalitu jimi dodávaného zboží, míchají drogy s kdejakou omítkou, což je činí ještě nebezpečnějšími, ale především se narkomani dostávají do finančních problémů, před nimiž utíkají zpět k droze, takže se jejich život scvrkne jen na shánění další dávky a závislost vzniká ještě rychleji; mnozí pak v tomto stavu páchají kriminalitu, čímž ohrožují i ostatní – avšak nebýt války proti drogám, jež řádově zvyšuje ceny narkotik, drogově závislí by ničili ve většině případů jen sami sebe, podobně jako to můžeme pozorovat například u bezdomovců popíjejících krabicové víno. Prosím, nechápejte tento text jako obhajobu těch, kdo loupí, aby měli na další dávku; neomlouvám je, pouze konstatuji, že státní represe celou situaci zhoršuje (kdyby dávka stála jednotky korun, netřeba kvůli tomu přepadat či dokonce vraždit – i pro feťáka existují snazší způsoby,

Vaše poznámky

jak sehnat drobné; potřebuje-li však narkoman na ukojení svých potřeb – vinou státu – mnoho set korun denně, k násilí se uchýlí daleko pravděpodobněji).

Připouštím, že krom přímého ohrožení loupeživými narkomany vzniká ještě další problém – drogově závislí jsou v průměru mnohem nemocnější než jiní lidé (a to jak kvůli narkotikům samotným, tak i kvůli jejich ilegalitě, jež zvedá ceny drog a přináší tak jejich uživatelům bídu, nouzi, šílené životní podmínky, špinavé jehly a podobně). Ostatní jim pak platí zdravotní péči; to však není argument pro drogovou prohibici (která situaci narkomanů – a sekundárně všech ostatních – ještě zhoršuje), nýbrž pro volnotržní zdravotnictví, jež tento problém řeší (vizte desátou kapitolu).

Nezanedbatelnou námitkou zastánců drogové prohibice často bývá zdraví našich dětí. Budou-li narkotika legální, mohou být prodávána i v okolí škol! Jistě, ale to jsou i nyní; chce-li školák drogu, sežene ji, nedělejme si iluze. Můžeme se sice utěšovat tím, že jde o „selhání systému" a „lepší policie" by vše vyřešila, nicméně to jednak není pravda, ale především na tom momentálně nezáleží; podstatné je, že k tomu prostě dochází. V případě legalizace drog by to asi bylo trochu snazší, leč odpadlo by lákadlo zakázaného ovoce. Především by ale byla přenesena zodpovědnost za děti zpět na ně a jejich rodiče, již je mají chránit a poučit, ne se spoléhat na státní iluzi bezpečí (a vyviňovat se ze svých chyb obviňováním státu). Chceme, aby děti nefetovaly jen proto, že se k nim žádná droga náhodou zatím nedostala, nebo aby chápaly, proč mají odmítnout?

Někdy se můžeme setkat s obavami, že kdyby byly drogy legální, celá společnost by tím zničila sama sebe a všichni by se ufetovali k smrti; to však lze i za použití legálních narkotik. Je absurdní předpokládat, že by legalizace návykových látek způsobila drogovou apokalypsu, neboť většina lidí prostě nemá zájem zničit si život (kdyby ano, mohou i dnes); navíc zvyšování objemu

peněz utracených za válku proti drogám prokazatelně nesnižují počet feťáků ve společnosti, což jasně ukazuje, že represe prostě nefunguje. Třeba v Portugalsku se staly drogy v devadesátých letech závažným problémem; obrovské množství lidí umíralo na předávkování a stále rostl počet nakažených HIV. V roce 2001 tamní vláda legalizovala užívání i držení malého množství úplně všech drog (včetně heroinu); výsledky? Do patnácti let klesl počet předávkovaných sedmadvacetkrát (!) a HIV pozitivních přestalo přibývat.

Fakt, že portugalští politici – když se dostali pod tlak veřejnosti – drogy dekriminalizovali, svědčí o tom, že si byli dobře vědomi toho, co válka proti drogám způsobuje, jen jim to vyhovovalo, dokud nezačali ztrácet politické body (kdyby byli vážně přesvědčeni o účinnosti represe, jen by tehdy přitvrdili); v ostatních zemích tomu není jinak, politici a úředníci, již se danou problematikou zabývají, ta data (nejen z Portugalska) znají, ale o skutečné řešení nemají zájem, neboť na problémech s drogami stojí jejich kariéra. Což souvisí i s tím, jak vlastně válka proti drogám začala (nemyslím teď její hlavní vlnu z roku 1971, nýbrž úplný počátek v 19. století v USA); vůbec nešlo o nějakou ochranu obyvatel, nýbrž o lobbying (konopí konkurovalo nylonu ve výrobě látek a dřevu v papírenském průmyslu) a rasismus (Asiaté typicky brali opiáty, Jihoameričané a Afričané drogy z koky; zákazem těchto substancí bylo možné šikanovat jejich uživatele), což ani není žádným tajemstvím, neboť tehdy ještě nebylo politicky nekorektní to veřejně hlásat (a politici tak činili).

Válka proti drogám tu nebyla, není a nikdy nebude pro ochranu společnosti (prokazatelně vede k opaku), nýbrž jen z důvodů mocenských. Něco takového sice nikdy nepřiznají ti, jejichž současná kariéra na boji s drogami závisí, leč Globální komise pro drogovou politiku, což je orgán složený z bývalých mocných, již celý život válce proti drogám zasvětili, ale dnes už

je neživí (například exprezidenti jihoamerických zemí, exministr zahraničí USA, bývalá hlava OSN, extajemník NATO, bývalý vysoký představitel EU), otevřeně prohlašuje: „Globální válka proti drogám selhala s devastujícími důsledky pro jednotlivce a společnosti po celém světě."

Drogová prohibice je totiž úplně stejný nesmysl jako ta alkoholová ve dvacátých letech v USA; jediný rozdíl spočívá v tom, že se netýká tolika lidí, takže nejsou její katastrofální důsledky vidět na každém kroku. V bezstátní společnosti si však lze představit prodej drog podobně jako prodej libovolného jiného zboží, což bude mít nesporný dopad nejen na čistotu oněch látek; něco takového by mimo jiné znamenalo i úplný konec drogových mafií, jež jsou jednoznačně vytvářeny jen a pouze válkou proti drogám, neboť k čemu pašovat či v tajnosti skladovat a vyrábět něco, co je běžně k dostání v obchodech?

Zbraně

Lze očekávat, že v bezstátní společnosti by se každý ozbrojil dle svého uvážení a finančních možností; majitelé soukromých pozemků by si na vlastní půdě sice mohli stanovovat libovolná pravidla, tedy i omezovat nošení zbraní, avšak jednalo by se pouze o restrikce lokálního charakteru. Představa, že kdekoliv jinde může palnou zbraň nosit prakticky každý, není mnohým z nás dvakrát příjemná, neboť jsme uvykli regulacím, jejichž tvůrce – stát – v nás již od malička pěstuje přesvědčení, že bez něj a jeho zákonů by to nešlo a všichni bychom se tu navzájem postříleli.

Že jde jen o bohapusté strašení, jasně ukazují empirická data z minulosti i současnosti. Na jedné straně tedy stojí silné emoce vyvolané státní propagandou, jejíž vinou všichni „vědí", že úplná deregulace zbraní by způsobila apokalypsu, aniž nad tím vůbec kdy pořádně přemýšleli, zatímco na straně druhé máme fakta; je na každém z nás, k čemu se přikloní. V minulosti byly palné zbraně běžnou součástí lidských životů a k jejich regulacím typicky docházelo v míře minimální či vůbec žádné – například ve Spojených státech si před rokem 1934 mohl každý (bez ohledu na věk či nějaké státní povolení) koupit jakoukoliv zbraň (včetně těžkých), a i na našem území byla omezení až do roku 1918 zanedbatelná; přesto se žádné katastrofy – ani masakry ve školách, jež tehdy nebyly „gun free" – nekonaly a lidé se na potkání nestříleli (i děti byly na zbraně zvyklé, učily se s nimi zacházet, takže k nehodám docházelo jen vzácně).

Mnozí namítnou, že bez zbraňových regulací bychom tu měli „divoký západ"; ten známe z westernů jako velmi krvavé období a místo. Leč právě v použitých zdrojích je háček – málokdo totiž dohledává historická data, když si myslí, že ví, jak to tehdy bylo. Skutečnost je však v tomto případě od romantických představ na hony vzdálena; jako příklad mohou posloužit ta nejdrsnější z drsných měst (dodnes jsou inspirací pro mnohé westerny): Abilene,

Ellsworth, Wichit, Dodge City či Caldwell, kde v letech 1870 až 1885 docházelo ročně k 19 vraždám na sto tisíc obyvatel – což je méně než třeba v současném Washingtonu – nemluvě o tom, že do statistik počtu tehdejších obyvatel nejsou zahrnuta různá projíždějící individua (s jejich započtením klesá roční počet vražd na sto tisíc obyvatel z 19 na něco málo přes 1). Nebo se podívejme na nejslavnější pistolnický souboj divokého západu, přestřelku u O. K. Corralu (též skvělý námět westernů), jíž se účastnilo celých devět (!) lidí, z nichž šest přežilo; a srovnejme tuto proslavenou bitvu s válkami dnešních gangů.

Když mluvím o divokém západu, často někdo přijde s tím, že v té době přece došlo ke genocidě Indiánů; ano, to je vskutku pravda. Ale kdo ji provedl? Nebyli to farmáři a svobodní lidé, již – byť dobře vyzbrojení – uzavírali s původními obyvateli (více méně nenásilné a vzájemně respektované) dohody, nýbrž státní armáda, jejíž důstojníci započali ty největší a nejděsivější masakry, aby prokázali svou nepostradatelnost na daném území. Kdo chce o tomto období vědět víc, tomu doporučuji knihu „The Not So Wild, Wild West", jejímiž autory jsou Terry Lee Anderson a Peter Jensen Hill.

Ale zpět do současnosti. Zastánci regulací rádi argumentují statistikami, z nichž plyne, že čím dostupnější palné zbraně jsou, tím více lidí končí zastřelených; a mají pravdu, tohle skutečně platí, leč… není to relevantní. Tam, kde se pušky a pistole těžko shánějí, se lidé vskutku moc nestřílejí, ale o to více bodají, škrtí, ubíjejí a věší se (do oněch statistik totiž odpůrci zbraní typicky zahrnují i sebevraždy). Jenže proč by nás měl zajímat jen počet zastřelených? Důležité přece je, kolik lidí přijde o život (jakýmkoliv způsobem), na což už palné zbraně negativní vliv prokazatelně nemají; a co se týče celkového počtu vražd, tam je jejich vliv dokonce pozitivní. Podíváme-li se na všechny země světa, ze kterých lze sehnat data (jako zdroj mohu doporučit „Small Arms Survey"), zjistíme, že statisticky se méně vraždí tam, kde

je obyvatelstvo spíše více vyzbrojeno (ač lze najít i takové dvojice zemí, jejichž srovnání vypovídá o opaku, mnohem více je těch, jež tento závěr potvrzují); počet sebevražd sice dostupnost palných zbraní nesnižuje, ale ani nezvyšuje (ovlivňuje jen způsob jejich provedení).

Z tohoto pozorování plyne jeden velice důležitý (a ne moc překvapivý) závěr: Lidé typicky nezačnou vymýšlet, koho zabijí, na základě toho, že získají palnou zbraň; spíše se nejprve rozhodnou vraždit a až potom volí efektivní prostředek. Mají-li k dispozici palnou zbraň, sáhnou po ní, jelikož je efektivní, nicméně v případě její absence nepohrdnou ani nožem, sekerou či automobilem. Tím se dostáváme k hlavnímu důvodu, proč nedává smysl zbraně regulovat; zabít člověka totiž můžeme i klackem či kamenem (nemluvě o kladivu nebo šroubováku), což jsou nástroje, jejichž plošný zákaz reálně rozumně nevynutí ani žádný stát, takže kdo vraždit chce, cestu si najde.

Naopak, regulace vrahům ve skutečnosti pomáhá. Zbraně totiž představují prostředek k vyrovnávání přirozené nerovnováhy sil; někteří z nás jsou od přírody fyzicky slabší (zejména ženy a děti), jiní silnější. Pomocí zbraní (a zejména těch palných, neboť u chladných pořád ještě výrazně záleží na síle jejich uživatele) se mohou i ti, kdo nejsou obdařeni velkou fyzickou silou, účinně bránit; jejich zákazy tedy výrazně znevýhodní slabé oproti silným. A nejen to! Mám-li na své straně moment překvapení a možnost útoku ze zálohy, na efektivitě zbraně mi zdaleka nezáleží tolik, jako když dojde k boji a já se potřebuji bránit (při nečekaném útoku zezadu není problém uspět třeba i s nožem, zatímco bránit se jím je velmi obtížné); zákaz palných zbraní tedy obránce poškozuje více než útočníky.

A to bohužel stále není vše; zbraňové regulace mnohem více omezují zákona dbalé občany než zločince. Jistěže jim zákaz palných zbraní trochu zkomplikuje život, nicméně s ohledem na jejich neúctu k zákonům je ani zdaleka všechny neodzbrojí;

Vaše poznámky

odzbrojí však do jednoho všechny zákona dbalé občany – právě kvůli jejich respektu k platné legislativě. Ve výsledku tedy vznikne další nerovnováha sil ve prospěch „těch zlých". Když zločinci vědí, že se jejich oběti nemají jak bránit, mohou si dělat, co chtějí (protože strážci zákona prostě nemohou být všude, i kdyby se snažili), což ale neplatí tam, kde hromovou hůl nosí skoro každý; ozbrojená společnost je slušná společnost.

Spousta lidí pociťuje vůči palným zbraním averzi vyvolanou obvykle jen působením státu, jenž tyto nástroje démonizuje; tato propaganda však není ničím jiným než dalším (bohužel celkem úspěšným) pokusem o upevnění státní moci a vštípení poddaným, že oni sami se bránit nemohou a potřebují k tomu stát. Nemluvě o tom, že odzbrojené obyvatelstvo nemá jak vzdorovat útlaku ze strany vlády (a není náhoda, že diktátoři – Stalin, Adolf Hitler, Mao Ce-tung, Pol Pot, vládci KLDR z dynastie Kim a další – lidem zbraně vždy zabavili); toho si byli dobře vědomi například otcové zakladatelé, v důsledku čehož má americká ústava druhý dodatek (který se snaží „anarchistickou svobodu" ozbrojování uchovat i občanům podléhajícím státní moci).

Zbraň má v rukou jedince ještě jeden zásadní význam: Dotyčný díky ní musí přebírat více zodpovědnosti; použití – ale i nepoužití – zbraně v krizové situaci je totiž akt, jehož následky často nelze vzít zpět, člověk se s tím může jen naučit žít. To sice na první pohled vypadá jako nevýhoda, nicméně ten, kdo zůstane dobrovolně neozbrojen, činí to rozhodnutí taktéž – předem, aniž zná situaci, v níž se třeba ocitne; ano, nejspíše se pak snáze obhájí před vlastním svědomím, že „stejně nemohl nic dělat", avšak reálně mohl, jen kdyby o tom byl býval přemýšlel dřív. Tak či tak má nošení zbraní přesně opačný efekt než potlačování zodpovědnosti, jehož následkům se věnuje čtvrtá kapitola této knihy.

S tím souvisí i strach z palných zbraní v rukou mladistvých či různých pomatenců; občas s nimi i dnes napáchají ohromné

škody. Jenomže v současnosti k tomu dochází právě proto, že se kolem útočníka vyskytují neozbrojení lidé, kteří se nemohou efektivně bránit, což z nich dělá lákavé cíle. Člověk s pistolí je největší hrozbou tam, kde ji nikdo jiný nemá; v opačném případě jen těžko uškodí více než dnes ten, kdo se pokusí o masakr nožem či sekerou – zabije jednu či dvě oběti, pak jej ostatní zastaví (v ozbrojené společnosti lze stejně rychle zneškodnit střelce, což vraždící šílence oproti dnešku znevýhodňuje).

„Ale co těžké zbraně?" může namítnout čtenář: „Proč je nezregulovat?" Zejména proto, že aby tak stát mohl činit, musí mít zbraně ještě těžší, což je – s ohledem na způsob jeho financování – nemorální; nemluvě o přímém omezování vlastnických práv. Navíc taková regulace nedává smysl ani z hlediska „ochrany společnosti", neboť kdo má dostatek prostředků k nákupu těžkých zbraní a chce škodit, může již dnes tyto zdroje investovat daleko efektivněji; ve srovnání s cenou třeba moderního tanku je útok pomocí jedů či výbušnin (jež lze vyrábět z legálně dostupných surovin) levnou záležitostí. Krom toho třeba v USA byl prodej všech zbraní do roku 1934 zcela svobodný a díky druhému dodatku nemohly být tehdy nakoupené zbraně vlastníkům odebrány, takže tam dodnes někteří lidé mají (legálně zděděnou) artilerii – sice zastaralou, ale zaútočit na hustě osídlená města s ní lze i nyní; přesto ji však k páchání kriminality nikdo nepoužívá. A jaderné zbraně? U těch státní regulace zcela pozbývají smyslu, neboť kdo je dost bohatý a mocný, aby si je pořídil, pro toho obejít zákon není už vůbec žádný problém (a má obrovskou škálu možností, jak škodit i jinak).

Ačkoliv se nám tedy vlády snaží namluvit, jak nutně jejich regulace potřebujeme – je totiž v jejich zájmu, abychom jim věřili a nekladli odpor – nikdy se nepřestávejme snažit vidět věci takové, jaké skutečně jsou. Nezavírejme oči před fakty (zrovna v oblasti zbraní hovoří statistiky velmi jasně), i když emoce mohou v důsledku všudypřítomné státní propagandy naše vidění

značně zkreslovat. Vzpomeňme si třeba na vztah mezi počtem zbraní a zastřelených lidí, který jsem zmiňoval výše; byť se jedná o informaci pravdivou, k odhalení celé pravdy ani zdaleka nestačí, ba naopak slouží k jejímu zkreslení.

Věda

Kdo by bez státu financoval výzkum? Z toho aplikovaného mají firmy často přímý zisk, do toho by zajisté investovaly, ale co základní výzkum, jehož výsledky typicky vidíme až po hodně dlouhé době? Kdo by investoval své zdroje do něčeho tak nejistého? No přece zvídaví svobodní lidé – tak zní má odpověď. Jenže Jeff Vail kdysi řekl: „Volný trh bude ignorovat řešení, která nejsou schopna generovat zisk." Neměl náhodou pravdu?

Ano i ne. Z kontextu jeho díla plyne, že ziskem myslel pouze finanční profit; a v takovém případě pravdu rozhodně nemá, neboť konečný odběratel (zákazník) na volném trhu typicky sleduje nefinanční užitek. Ten, kdo těží křemenný písek, tak činí patrně pro peněžní zisk; tytéž důvody bude mít jistě i továrník, jenž z toho písku vyrábí tyče z čistého křemíku; vydělat peníze touží i ten, kdo z těch tyčí vylisuje mikročipy; a nejinak tomu bude v případě toho, kdo ty čipy použije pro výrobu mobilního telefonu… Avšak mnoho kupců tohoto přístroje z něj žádný finanční užitek nemá, prostě jen chtějí být v kontaktu se svými blízkými; toto řešení (koupě telefonu) pro ně z hlediska peněz ziskové není (naopak ztrátové), přesto si jej zvolí, neboť jim přinese velký nefinanční užitek.

Zahrneme-li tedy do pojmu „zisk" úplně všechno, tedy nejen peníze, ale vše, co člověk získá (i po nefinanční stránce), pak měl Jeff Vail plnou pravdu, avšak výše uvedený výrok přestává býti kritikou trhu; naopak se stává jeho ultimátní obhajobou, neboť ignorovat řešení, která nikomu nepřinášejí užitek, je přesně to, co ve světě omezených zdrojů redukuje plýtvání. Ale jak to souvisí s vědou? Inu, výzkum nemusí být jen prostředkem, jak vydělat; může to být i cíl, posedlost, vášeň. Lidé byli od nepaměti velmi zvídaví a spousta vědeckých objevů (i na poli základního výzkumu) vznikla prostě proto, že někdo chtěl znát odpovědi na své otázky; a tady se nemusí jednat jen o vědce samotné, ale i o bohaté sponzory jejich výzkumu.

Mnozí namítnou, že v dnešní společnosti sice existuje spousta subjektů financujících aplikovaný výzkum, ale do toho základního se jich až tolik nehrne, takže to „musí“ dělat stát; háček však spočívá v tom, že když stát nejprve lidem vezme většinu z toho, co vyprodukují, a následně zafinancuje výzkum, jejich motivace tak činit ze svého rapidně klesá, neboť jednak mají k dispozici daleko méně zdrojů, ale především nemají důvod financovat ze svého něco, co bude stejně zaplaceno z „veřejných“ peněz.

Ostatně český stát dotuje výzkum a vývoj stabilně asi dvěma procenty z rozpočtu, což patrně není nic, co by lidé nebyli ochotni zaplatit dobrovolně, nebudou-li ze strany státu tak masivně okrádáni; ti chudší z nás by dost možná přispívali ještě méně či vůbec nic, na druhou stranu mnoho bohatých by bezesporu přispělo nejen větší částkou, ale i vyšším procentem. Nemluvě o tom, že by každý mohl přispět tam, kam sám uzná za vhodné, a nebylo by třeba financovat všechny zvrácené projekty jen proto, že někdo dokáže šikovně žádat o dotace. V souvislosti s tím pochopitelně existují obavy, že důležitost některého výzkumu široká veřejnost nedocení, což je velmi dobrý důvod k šíření osvěty, ale určitě ne k násilnému donucování; je-li nějaký výzkum skutečně důležitý, pak je jistě možné i vysvětlit, proč tomu tak je – a když už se jej nepodaří zpopularizovat a získat po stokoruně od širokých mas, lze přesvědčit pár boháčů k větším příspěvkům. V případě, že se nepodaří ani jedno, se pak nabízí otázka, zda (a pro koho) je dané zkoumání vážně tak důležité, když nikdo není ochoten dobrovolně nést náklady.

Pochopitelně lze argumentovat tím, že některé objevy budou důležité až v daleké budoucnosti a lidé tolik dopředu nepřemýšlejí. Jednoduchá (a z mého pohledu ne moc přesvědčivá) odpověď zní, že i stát řídí jen lidé a není důvod, proč by zrovna tito měli být více „osvícení“ než ostatní (zejména když se na ně podíváme a vidíme, co jsou zač). Dle mého názoru je ale v této argumentaci jiný problém; předpokládá totiž, že „přemýšlet hodně

dopředu je dobré" a potažmo i to, že čím více, tím lépe. Jenomže co kdybych řekl, že chci plánovat na deset tisíc let dopředu? A že na to potřebuji vaše peníze… S tím by asi většina lidí nesouhlasila. Ale proč?

Ačkoliv se může zdát, že můj příklad s těmi deseti tisíci lety je argument ad absurdum, mířím tím poněkud jinam. Jak moc dopředu má smysl plánovat vývoj? Deset let? Určitě. Padesát let? Asi ano. Sto let? Hm, možná, ale je to už dost. Tisíc let? Tak to už určitě ne. Jenomže jaké odpovědi by na tuto otázku dali lidé žijící ve středověku na mnohem nižší technologické úrovni? Jejich časové horizonty by byly nejspíše kratší. A co pralidé, kteří se teprve učili používat nástroje? Jim dávalo smysl plánovat možná další den; a kdo ví jestli. Avšak nedivil bych se, kdyby za pár stovek let technologie pokročily natolik, že by plánování vývoje začalo dávat smysl i na ta tisíciletí. Povrchní závěr by mohl být, že pralidé to dělali špatně a čím vzdálenější budoucnost plánujeme, tím lépe se máme; ono je to ale spíše naopak – čím bohatší a technologicky vyspělejší jsme, tím více si můžeme dovolit plánovat dopředu. Jak by asi dopadl pračlověk, jenž by se místo starostí o to, co bude jíst teď (případně zítra), zajímal o plánování budoucnosti svým vzdáleným potomkům? Nejspíše by pošel hlady.

Obecně platí, že čím bohatší a technologicky vyvinutější je společnost, tím vzdálenější budoucnost si může dovolit plánovat; i proto, že má více znalostí a informací, na jejichž základě může vytvářet rozumné predikce. Kdo má ale rozhodnout, jaká je ta „správná" míra plánů do budoucna? Politici? Ne. Tohle není objektivní, každý má své priority a potřeby, někomu vyhovuje žít ze dne na den, jinému zas budovat rodinnou tradici; nelze objektivně říci, že to druhé je „lepší", neboť časové preference jsou čistě individuální záležitostí. Nechme tedy lidi, ať financují takový výzkum, jaký jim připadá smysluplný. Ačkoliv lze vývoj uměle urychlit, vždy se tak děje na něčí úkor – extrémním příkladem jsou války, o kterých se obecně tvrdí, že urychlují výzkum,

Vaše poznámky

což je i často pravda, ale za jakou cenu? A urychlují-li vývoj i státy skrze násilné loupení zdrojů, jedná se o stejný princip – jen uplatněný v menší míře.

Další motivaci věnovat se základnímu výzkumu na volném trhu by měly nejrůznější vzdělávací instituce (podobně jako dnes univerzity); proč by to ale dělaly? Inu, jak si lépe získat jméno a věhlas – coby subjekt zaměřený na odborné vzdělávání – než právě zaměstnáváním vědeckých kapacit, publikováním článků v daném oboru a přinášením nejnovějších objevů? Pochopitelně je možné, že tuto „reklamu" by si na volném trhu mohly dovolit jen prestižní a špičkové instituce, nicméně to zrovna v případě vědy a výzkumu stačí, neboť právě zde – spíše než kde jinde – záleží na kvalitě více než na kvantitě.

Bylo by asi zajímavé tu postupně rozebírat jednotlivé vědecké obory a odhadovat, jak by asi mohly být financovány na volném trhu, nicméně k něčemu takovému nemáme dostatek prostoru. Za důležitější považuji poznatek, že to, co je pro lidi důležité, si tito zaplatí dobrovolně; naopak nic, co si nezaplatí, zjevně za tak podstatné nepovažují (respektive upřednostňují před tím jiné věci) – komu se to nelíbí, může zkusit jejich názor změnit, avšak neměl by je k ničemu násilím nutit.

Práce

Na volném trhu bez regulací a státu pochopitelně nemůže existovat žádný zákoník práce; každý by tedy směl uzavřít jakoukoliv smlouvu, na které se s protistranou dohodne. Zaměstnavatelé by v takové společnosti bez legislativních omezení mohli odmítnout kohokoliv zaměstnat a nebyli by povinni se z toho nikomu zodpovídat; i ukončování pracovních poměrů by bylo omezeno pouze tím, jakou kdo s kým o dané práci uzavře smlouvu. Taková představa celkem pochopitelně v některých lidech vyvolává nejistotu a možná i strach; ve většině z nich totiž státní propaganda vytvořila pocit, že na volném trhu bez regulací by byli zaměstnanci ztraceni. Tento mýtus – spolu s několika dalšími – se v této kapitole pokusím vyvrátit.

Hned na začátku bych rád konstatoval, že trh práce je trh jako každý jiný! Někteří na něm nabízejí svůj čas a schopnosti, jiní je kupují. Nakupující jsou zde vůči prodávajícím v podobné pozici jako zákazníci vůči obchodům; i oni mohou to, co se jim nehodí či nelíbí, prostě nekoupit. A není na tom vůbec nic špatného. Oproti tomu za zcela zavrženíhodné považuji, pokud by mělo být někomu vyhrožováno násilím, aby koupil něco, co sám nechce, případně za cenu, se kterou nesouhlasí. Ostatně každý chápe, že ani zoufalství neopravňuje krachujícího majitele hospody kohokoliv nutit, aby se stal jeho hostem, popřípadě aby mu platil víc, než je ochoten; tak proč by mělo být zoufalství nezaměstnaného důvodem k užití síly vůči potenciálnímu zaměstnavateli za účelem sjednání lepších podmínek?

Abychom se bavili konkrétněji, uvedu několik příkladů: minimální mzda, povinné přestávky, maximální počet odpracovaných hodin, minimální počet dnů dovolené a mnohé další; zákoník práce je takových nařízení plný. A co přesně tato legislativa znamená v praxi? Proti zaměstnavatelům, již nabízejí svým zaměstnancům jiné podmínky (bez ohledu na to, zda s tím

tito souhlasí nebo nesouhlasí), může být použito útočné násilí, a v krajním případě stát jejich živnost zlikviduje. Něco takového považuji za těžce neetické a plně srovnatelné s tím, kdyby výše uvedený hospodský někoho násilím nutil, aby si šel dát pivo k němu místo ke konkurenci.

I tady – možná více než kde jinde – platí, že morálka jde ruku v ruce s efektivitou. Není to však patrné na první pohled, neboť nejčastější námitka proti volnému (státem neregulovanému) pracovnímu trhu zní asi takto: „Trh práce je možná teoreticky trh jako každý jiný, ale v praxi tu mají zaměstnavatelé mnohem lepší pozici než chudáci zaměstnanci, kteří musejí často přijímat hroznou práci jen proto, že nemají lepší možnost." S touto připomínkou souhlasím; je však třeba se pídit po příčině onoho stavu. Ač se to může zdát neuvěřitelné, i zde nesou opět vinu státní regulace; ty kladou obrovské překážky do cesty každému, kdo má zájem stát se živnostníkem či podnikatelem, což zvyšuje počet těch, kdo se o práci ucházejí, a naopak způsobuje pokles počtu těch, kdo práci nabízejí. Často zapomínáme na to, že zaměstnanci a zaměstnavatelé nejsou pevně dané skupiny lidí; jeden člověk může být zaměstnancem, živnostníkem nebo zaměstnavatelem – rozhoduje se mimo jiné i podle toho, jaké má k čemu podmínky.

Bez legislativních překážek by nic nebránilo právě propuštěné prodavačce, aby druhý den vstala, nakoupila nějaké suroviny, něco z nich uvařila a spolu s pivem to prodávala u stánku, zatímco v dnešním přeregulovaném světě by si musela založit živnost, získat oprávnění na práci s potravinami, splňovat formální hygienické normy, vést účetnictví, elektronicky evidovat své tržby, jednat s úřady a platit absurdně vysoké daně; kdyby se jí pak přeci jen náhodou zadařilo a chtěla by zaměstnat někoho na výpomoc, narazí na všechny ty legislativní překážky, jež mají chránit zaměstnance. Něco takového většina lidí absolvovat nechce, takže jdou raději hledat práci; a protože jich je moc

(a zaměstnavatelů ze stejného důvodu málo), nemají dobré vyjednávací podmínky. Ve výsledku má tedy každá ochrana zaměstnance proti zaměstnavateli jeden zásadní dopad: Motivuje lidi k tomu, aby byli spíše zaměstnanci než zaměstnavateli, čímž v důsledku tržního zákona nabídky a poptávky zlepšuje pozici zaměstnavatelů a zhoršuje pozici zaměstnanců na trhu práce; zajímavý paradox, není-liž pravda?

To však není vše. Aby mělo pro zaměstnavatele smysl někoho zaměstnávat, měl by být dotyčný schopen si na sebe vydělat (tedy přinést zaměstnavateli hodnotu, jíž si cení více než peněz, které mu zaplatí). Jenže „ochrana zaměstnance" zvyšuje náklady spojené s jeho zaměstnáváním, případně snižuje hodnotu, kterou svému zaměstnavateli přinese; to se ve výsledku negativně promítne do jeho platu, případně do ochoty potenciálních zaměstnavatelů jej zaměstnat. Příkladem může být neochota zaměstnávat ženy, jimž musejí zaměstnavatelé po dobu mateřské dovolené držet místo.

Dalším způsobem, kterým se stát snaží zaměstnancům pomoci, je minimální mzda; její následky však též nejsou tak pozitivní, jak by se mohlo zdát. Těch, kdo mají plat dostatečně vysoký, se to vůbec nedotkne (neuškodí jim to, ale ani nepomůže); avšak těm, jejichž práce má na trhu nižší cenu než minimální mzda, to fatálně uškodí, neboť prakticky nikdo nebude mít motivaci je zaměstnávat. Přinese-li zaměstnanec svou prací zaměstnavateli hodnotu, jež má pro něj cenu deseti tisíc korun, pak minimální mzda jedenáct tisíc znamená jediné – zaměstnávat dotyčného bude pro zaměstnavatele stejné jako spláchnout každý měsíc tisícikorunu do záchodu; to ale dotyčný pravděpodobně dělat nechce… A jak to asi vyřeší?

Když už jsem nakousl cenu zaměstnancovy práce, nemohu nezmínit daně; ty totiž masivně zvyšují náklady na jeho zaměstnávání. Dokáže-li zaměstnanec vyprodukovat měsíčně hodnoty v ceně třeba padesáti tisíc korun, je tato hranice maximem, jež

mu může zaměstnavatel zaplatit, aby nebyl ve ztrátě. Jenže kolik peněz dostane zaměstnanec, který svého zaměstnavatele stojí padesát tisíc? V současné době v České republice něco málo přes polovinu, konkrétně asi sedmadvacet tisíc; zbytek spolkne nenažraný stát na různých daních (včetně těch, jež se jmenují „pojištění", ale reálně se jedná o daně), nemluvě o tom, že při utrácení těchto peněz si stát vezme ještě DPH (a tím pádem dotyčného oloupí v součtu o mnohem více než polovinu toho, co si vydělal). A to jsme ještě řešili situaci, ve které zaměstnavatel nevydělá ani korunu.

Některé zákony zase nutí firmy zajišťovat zaměstnancům určité podmínky na pracovišti; i to se opět může zdát šlechetné, leč má to háček. V zásadě jsou dvě možnosti: Buď by takové podmínky zaměstnavatel poskytl ze své vůle, pak daná legislativa nemá žádný dopad; nebo by je neposkytl, protože náklady s tím spojené mu za to prostě nestojí, a stát jej k tomu donutí. Tyto náklady však musí někdo nést, takže se velmi pravděpodobně promítnou do platů zaměstnanců nebo do konečných cen pro zákazníky; stát tedy nezajišťuje toto zlepšení na svůj účet – činí tak z kapes náš všech, včetně těch, které se údajně snaží chránit.

Takzvaná ochrana pracovních míst – ať už před levnou pracovní silou z chudších zemí či stroji, jež „berou lidem práci" – vskutku některé zaměstnance chrání, avšak poškozuje celou společnost a brzdí její rozvoj. Práce je totiž prostředkem na cestě k blahobytu, nikoliv cílem; a dokážeme-li ji vykonávat levněji (ať už díky strojům či levnějším pracovníkům), pomůžeme si, neboť bude možné ušetřené zdroje investovat jinam. A co si počnou lidé, kteří v důsledku toho přijdou o místo? Ti půjdou dělat něco, po čem je momentálně poptávka. Ačkoliv se to může zdát jako pouhé teoretizování, jde o časem prověřenou praxi: Ve středověku pracoval skoro každý v zemědělství; dnes díky technologickému pokroku stačí, aby tuto práci zastával malý zlomek z nás. Je to špatně? Vždyť během tohoto procesu „přišla o práci" prakticky

celá populace; a co se stalo? Tito lidé šli dělat jiné věci a celá společnost je mnohem bohatší – i navzdory katastrofickým předpovědím, jež se začaly šířit již v době průmyslové revoluce a s drobnými modifikacemi se šíří dodnes.

V žádném případě nesmíme zapomínat ani na to, že když někdo přijme nějakou – byť extrémně těžkou a špatně placenou – práci, demonstruje tím (není-li k ničemu nucen násilím) následující: Dle jeho vlastních měřítek se jeho původní situace (když tu práci neměl) po přijetí této pracovní nabídky zlepšila; ten, kdo mu onu nabídku učinil, mu zjevně pomohl (a sobě pochopitelně taktéž). Kdyby tomu tak nebylo, dotyčný zaměstnanec by tu práci odmítl; jejím přijetím dává najevo, že se jedná o nejlepší možnost, kterou ve své situaci má. Když pak někdo v souvislosti s tím nadává na zlé korporace vykořisťující dělníky, tak (za předpokladu, že tito dělníci nebyli násilím donuceni onu práci vykonávat) vlastně nadává na subjekt, jenž pro ně udělal – na rozdíl od nadávajícího – alespoň něco.

Podobnou nevraživost můžeme v naší společnosti vidět i u lidí, kteří se vymezují vůči korporacím využívajícím levných pracovních sil z chudších zemí; přitom však zapomínají, že i to málo, jež tamním pracovníkům platí, je pro ně evidentně více, než si mohou vydělat jinde (kdyby tomu tak nebylo, nepracují pro nadnárodní korporaci, ale jdou dělat něco jiného – lidé si vždy volí z dostupných možností tu, kterou považují za nejlepší). Lze sice namítnout, že tyto firmy využívají bídy druhých, nicméně co by se stalo, kdyby s tím přestaly? Situace těch chudých by se ještě zhoršila! Jak to vím? Inu, kdyby měli lepší alternativu než pracovat pro tu korporaci, už by ji využili; protože tak neučinili, znamená to, že to pro ně byla nejlepší dostupná varianta, ergo je její zmizení donutí zvolit druhou nejlepší možnost, což znamená zhoršení.

Neregulovaný volný trh práce není nic, čeho bychom se měli obávat; navzdory tomu, že některé z nás může taková představa

Vaše poznámky

naplňovat tísnivou nejistotou, jde o nejlepší možné řešení. Jednak je efektivnější než státní zásahy a přináší lidem – zákazníkům, podnikatelům, zaměstnancům, živnostníkům i zaměstnavatelům – více užitku než násilné regulace, ale především nevyžaduje užití útočného násilí vůči těm, kdo chtějí své podniky vést v rozporu s tím, co jim diktují politici. Nechat lidem svobodu rozhodovat o svých životech není jen efektivní, ale také morální.

Často kladené námitky

Ekonomie

• Dumpingové ceny

Námitka

Když nás stát (úřad pro hospodářskou soutěž) nebude chránit, podnikatelé budou likvidovat konkurenci skrze dumpingové ceny; až bude konkurence vyřazena, ceny zvýší a zákazník bude trpět.

Odpověď

K likvidaci konkurence pomocí dumpingových cen sice docházet může, je však třeba si uvědomit, že ten, kdo za dumpingové ceny prodává, tím prodělává (a zákazník může naopak nakupovat za nízké ceny); když (nebo spíše pokud) následně konkurence skutečně zkrachuje a ziskuchtivý podnikatel ceny opět zvýší, jeho zisky přilákají do daného odvětví novou konkurenci a on může začít od začátku.

Nemluvě o tom, že pokud má ona likvidovaná konkurence alespoň nějaký kapitál, má možnost přímo nakupovat za dumpingové ceny levné konkurenční zboží, které může – po opětovném návratu cen na původní hladinu či nad ni – posléze se ziskem prodat; je třeba si uvědomit, že tuto strategii má možnost uplatnit prakticky kdokoliv bohatý, nejen konkurence z daného oboru.

Přes tohle všechno je pochopitelně možné, že i na volném trhu může být – ve velmi specifických podmínkách – použita k likvidaci konkurence strategie dumpingových cen; je to však velmi riskantní strategie, která nemusí vést k cíli, a ten, kdo ji používá,

sám riskuje. V žádném případě však netrpí zákazník, neboť ten maximálně nějakou dobu nakupuje za dumpingové ceny.

Známým příkladem podnikatele, který takto ničil konkurenci, byl John Davison Rockefeller, vlastník firmy Standard Oil; zákazník však těmito praktikami rozhodně netrpěl, ba naopak: Za dobu fungování firmy Standard Oil cena petroleje významně klesla. Našli se i konkurenti, kteří budovali své podniky stále znovu a znovu a vydělávali tím, že svou infrastrukturu prodávali se ziskem firmě Standard Oil.

• Kartely

Když nás stát nebude chránit, podnikatelé mohou uzavírat kartelové dohody; těmi budou určovat ceny, zatímco zákazník bude trpět.

Důvodem pro vznik kartelových dohod je pochopitelně především touha po zisku, která je však zároveň tím, co většinou vede k (někdy tajnému) porušování těchto dohod; každý z členů kartelu se samozřejmě stále bude snažit získat co nejvíce zákazníků pro sebe, což velmi pravděpodobně povede k zániku kartelové dohody.

I kdyby tomu tak nebylo, případné velké zisky členů kartelu začnou lákat do odvětví další podnikatele, pro které je nejvýhodnější nastavit cenu o něco níže, než ji stanovuje kartelová dohoda, čímž nově příchozí podnikatel začne kartelu přebírat zákazníky; zabránit něčemu takovému může kartel pouze snižováním cen, čímž pak celá dohoda pozbyde jakéhokoliv smyslu.

Jediná možnost, jak může kartel skutečně dlouhodobě existovat, fungovat a generovat astronomické zisky odíráním zákazníků, nastává tehdy, když stát brání novým podnikatelům vstupovat do odvětví (většinou pomocí zákonů, které zakazují podnikání v dané oblasti bez státem udělené licence). Volnotržní kartely z výše uvedených důvodů reálně nevznikají, případně velmi rychle zanikají.

Nejběžněji uváděným příkladem kartelů jsou jihoamerické drogové mafie, které skutečně kartely tvoří. Důvodem je však to, že drogy jsou oficiálně podle tamní jurisdikce ilegální, což brání novým subjektům ve vstupu do odvětví (jak bylo uvedeno v minulém odstavci). Velké a silné mafie si svou pozici proti státu uhájí, nová (slabá) konkurence však nikoliv.

• Monopoly

Když nás stát (antimonopolní úřad) nebude chránit, na trhu vzniknou monopoly; ty budou určovat ceny, zatímco zákazník bude trpět.

Opravdový monopol – takový, který si může diktovat ceny – vzniká pouze tehdy, když je ostatním subjektům znemožněn vstup do odvětví, což ovšem bývá důsledkem aktivit státu (konkrétně zákonů, které zakazují podnikání v dané oblasti bez státem udělené licence), nikoliv volného trhu. Není-li vstupu do odvětví bráněno, monopol – v pravém slova smyslu – nemůže vzniknout.

I volnotržně může firma získat většinu zákazníků v nějakém odvětví (což někteří nazývají monopolem), ale jen tak, že poskytuje lepší služby než její konkurenti; v případě, že by tento „velký hráč" zkusil zvyšovat ceny a vytvářet závratné zisky, nalákají právě tyto zisky do odvětví konkurenci, která mu přebere zákazníky (nejedná-li se o stát, který konkurenci zakáže zákonem).

Asi nejznámějším příkladem volnotržního „monopolu" byla petrolejářská firma Standard Oil, jež byla v roce 1911 vládou Spojených států postavena mimo zákon, ačkoliv za čtyřicet let jejího fungování cena petroleje téměř neustále klesala (a žádná konkurence nedokázala se Standard Oil držet krok); ceny začaly stoupat až poté, co stát – v zájmu „ochrany spotřebitelů" – Standard Oil zrušil.

Občasnou námitkou bývá, že by tyto teorie přestaly platit v případě, že by někdo získal jedinečný zdroj nějaké přírodní suroviny, ke které neexistuje substitut; všichni by pak museli danou

Vaše poznámky

surovinu získávat pouze od jejího jediného majitele. Tato námitka je správná, leč taková situace ještě nikdy nenastala a neumím si představit žádnou reálnou situaci, ve které by nastat mohla.

• Nekvalitní soukromé instituce

Jak by mohlo fungovat volnotržní školství či zdravotnictví? Jen pohleďte na soukromé školy či nemocnice, nejsou o nic lepší než ty státní!

Tato velmi častá námitka se rozhodně netýká jen školství a zdravotnictví, je často směřována i do jiných oblastí, které sice kontroluje stát, avšak za určitých podmínek umožňuje soukromým institucím, aby v dané oblasti také působily. Pravidla a regulace, kterými jsou takové instituce svázané, bývají typicky velmi přísná, neboť je celé dané odvětví pevně v rukou státu.

Pro vypořádání se s touto námitkou je především třeba si uvědomit, že „soukromá instituce" není žádné zaříkávadlo úspěchu; síla volného trhu sice též částečně spočívá v tom, že firmy vlastní soukromníci, avšak především tkví v tom, že miliony podnikatelů po celém světě zkoušejí svá řešení, přičemž ti, kteří to dělají dobře, prosperují, ostatní pak krachují (takto trh „filtruje" správná řešení).

Jsou-li však tyto soukromé instituce silně regulovány státem, odpadá ona hlavní výhoda trhu, neboť vlastníci těchto institucí nemají skoro žádný prostor pro vytváření nestandardních řešení problémů, jelikož tyto často odporují různým regulacím; rozdíl mezi institucí státní a institucí soukromou, kterou však stát svazuje striktními pravidly a nařízeními, je tedy relativně malý až zanedbatelný.

Existuje i mnoho dalších (dle mého názoru ne tak důležitých) důvodů, proč soukromé instituce většinou nevykazují ve státem přeregulovaném prostředí příliš dobré výsledky pro zákazníky: Překážky ve vstupu do odvětví brání přirozené konkurenci,

umělá státní konkurence poskytující své služby „zdarma“ neumožňuje konkurovat nižší cenou a tak dále (výčet zdaleka není úplný).

• Spekulanti

Aktivity spekulantů ožebračují slušné lidi; o peníze, které spekulant svými obchody vydělal, musel někoho jiného připravit!

Nenávist ke spekulantům vychází z dávno překonané Ricardovy nákladové teorie hodnoty, jež byla vyvrácena Carlem Mengerem již v roce 1870, kdy tento přišel se subjektivní teorií hodnoty; mnozí se však stále mylně domnívají, že hodnota statků je pevně daná. Ve skutečnosti jim ji však přisuzují lidé, ergo je subjektivní a mění se v čase. Věci mohou získávat i ztrácet na hodnotě, aniž se jakkoliv změní.

Spekulanti této vlastnosti využívají ke svému obohacení; nakupují levně, aby později prodali za vyšší cenu. Škodí tím ostatním? Pro zodpovězení této otázky je třeba si uvědomit, proč ceny statků klesají a rostou; pokles znamená jejich přebytek, nárůst naopak nedostatek. Aby tedy spekulant vydělal, musí nakupovat přebytkové zboží a prodávat nedostatkové; jaké jsou důsledky takové činnosti?

V časech přebytků pomáhají spekulanti výrobcům nezkrachovat; v dobách nouze zase dodávají nakupujícím nedostatkové zboží, čímž snižují jeho cenu. V podstatě „vyhlazují“ cenové výkyvy v čase. To dělají ti z nich, kteří vydělávají; pomáhají společnosti a jsou za to odměňováni. Ti prodělávající naopak škodí (na což nejvíce doplácejí oni sami); a zrovna na jejich hlavy se kupodivu tolik hněvu nesnáší.

Trh není hra s nulovým součtem! Zisk jednoho neznamená ztrátu jiného; tohle by platilo, kdyby byly ceny statků objektivně dané. Tak tomu ale není, neboť v dobrovolné obchodní transakci

si každá ze stran více cení toho, co získává, než toho, čeho se vzdává (jinak by k obchodu nedošlo); když tedy někdo něco získá, neplyne z toho, že jiný ztratil. Spekulanti nevydělávají na úkor ostatních.

• Veřejné statky

I kdyby trh ve všem ostatním fungoval, neumí si dobře poradit s problémem veřejných statků; nutně potřebujeme (demokratický) stát v otázce jejich poskytování a zajišťování plateb.

Veřejné statky jsou ty, ze kterých mají prospěch všichni, ať už je zaplatí, či nikoliv; příkladem budiž třeba veřejné osvětlení. Problém nastává, rozmůže-li se masově následující způsob myšlení jednotlivců: Veřejné osvětlení mi přinese užitek, ať už jej zaplatím, či nikoliv; nezaplacením však ušetřím a šance, že zrovna kvůli absenci mého příspěvku osvětlení nakonec nebude, je minimální.

Financování statků, z jejichž spotřeby je těžké vyloučit černé pasažéry, může být na volném trhu obtížné (ač řešitelné, neboť vše je v soukromém vlastnictví); o státu se tvrdí, že dokáže tento problém „řešit". To jednak není pravda (ti, kdo nic nemají, neplatí daně a jsou černými pasažéry státu), ale především státní „řešení" způsobuje daleko větší nesnáze; zejména pak v demokracii.

Velkým problémem demokratických voleb je, že aby občan fundovaně rozhodl, komu dát svůj hlas, musel by strávit enormní množství času studováním volebních programů, a to jak z hlediska praktických dopadů, tak z hlediska důvěryhodnosti; a i když tento čas volič vynaloží, je šance, že jeho hlas něco změní, naprosto mizivá, ergo je rozumnou strategií se o volby nezajímat, nečiní-li mu to potěšení.

Připomíná vám to něco? Za mizivou šanci, že člověk něco ovlivní, musí zaplatit relativně vysokou cenu; to samozřejmě

způsobuje, že mnoho jedinců tu cenu raději nezaplatí (ať už se jedná o desítky hodin studování programů politických stran či příspěvek na veřejné osvětlení). Demokracie tedy nabízí pouze transformaci poměrně malého problému (veřejné statky) na obrovský (celá vláda), avšak ne jeho řešení.

Historie

• Existence anarchie

Všechny ty anarchokapitalistické teorie jsou sice hezké, ale ukažte mi jedinou reálnou fungující anarchistickou společnost; taková nikdy existovat nemůže.

V historii se anarchie již osvědčila. Příkladem budiž Island, jenž byl od svého osídlení téměř tisíciletou anarchií; ač jej po pár staletích formálně anektovalo Norsko a Dánsko, reálně žilo tamní obyvatelstvo v anarchii. Islandský národní sněm Althing je sice někdy označován za první evropský parlament, leč jednalo se spíše o „radu starších", která nevydávala zákony platné pro všechny obyvatele.

Dalším příkladem fungujícího anarchokapitalismu byly Spojené státy v období kolonizace. Navzdory tomu, co ukazují westerny, byla kriminalita v té době výrazně nižší než v současnosti; nejen v absolutních číslech, ale i v přepočtu na obyvatele. S původními obyvateli vycházeli kolonizátoři dobře (kupovali od nich půdu a uzavírali smlouvy, které byly dodržovány), dokud tam evropské státy neposlaly armádu.

Jiným příkladem může být středověké Irsko, leč existují dohady o tom, zda lze tuto společnost označit za anarchistickou. Na jednu stranu neexistovala žádná irská centrální vláda, na stranu druhou však bylo mnoho různých území v různých dobách ovládáno místními warlordy, přičemž se míra svobody lidí v těchto oblastech velmi výrazně lišila – někdy byla skutečně vysoká, jindy nikoliv.

Do nedávna bylo nejznámější anarchií Somálsko; pravdou je, že ve srovnání s moderními a vyspělými státy Somálsko nemá šanci uspět. Na druhou stranu žádný soudný anarchista netvrdí, že libovolná anarchie je lepší než libovolný stát; jen že v každém čase a místě je anarchie lepší než stát, což potvrzuje i Somálsko: Situace na jeho území bez vlády byla výrazně lepší než s ní (ač horší než třeba zde).

• Specifické podmínky anarchie

Všechny historicky známé anarchie fungovaly pouze za specifických podmínek; to ale neznamená, že by anarchokapitalismus mohl být funkční dnes, v současném světě.

Tato námitka je bezpochyby zcela validní; jen jde o námitku proti argumentu, kterým není anarchokapitalismus obhajován. Předpoklad fungování anarchokapitalismu v dnešním světě vyplývá z propracovaných a doposud nevyvrácených teorií, jež stojí na několika axiomech (vyplývajících z ekonomie – praxeologie – a etiky), ze kterých jsou odvozeny pomocí čisté logiky.

Příklady fungujících anarchií v minulosti tyto teorie rozhodně podporují, nicméně netvoří jejich základ; ani se nikdo nesnaží ony historické anarchie stavět jako důkaz toho, že by anarchokapitalismus mohl být uskutečnitelný i dnes. Teorie anarchokapitalismu rozhodně nejsou postaveny na tom, že někdy někde anarchie dobře fungovala.

Pravdou také je, že všechny fungující anarchie minulosti měly určité společné znaky, mezi které patří zejména nízká hustota zalidnění (což je však dáno i tím, že v minulosti byla celkově hustota zalidnění prakticky všude mnohem nižší než dnes), případně relativně „odlehlá“ geografická poloha; z toho však nijak neplyne, že by v jiných podmínkách anarchokapitalismus fungovat nemohl.

Dále je třeba si uvědomit, že nelze věci prohlašovat za nemožné jen na základě toho, že momentálně nejsou nikde realizované; kdyby ano, nemohlo by totiž nikdy vzniknout nic nového, neboť bychom vše zavrhli s tím, že to nemá smysl, jelikož neexistuje žádný reálný příklad, na kterém lze demonstrovat funkčnost oné myšlenky (a právě tento argument brání vzniku takového příkladu).

Vaše poznámky

• Dlouhodobé cíle

Podnikatelé sledují jen krátkodobé cíle a činí pouze investice s krátkou dobou návratnosti; pro skutečně dlouhodobé projekty potřebujeme vládu.

V první řadě je třeba zmínit, že s politiky to v dlouhodobém horizontu není zrovna výhra, neboť jsou typicky voleni na čtyři roky a jejich zájmy většinou nesahají dále; investují-li dlouhodobě, pak zejména proto, že peníze, které investují, nejsou jejich – takže rozhodnutí o tom, do čeho investovat, nezávisí ani tak na potřebnosti tohoto kroku, jako spíše na tom, kolik hlasů tím politik získá.

Problém dlouhodobých investic spočívá zejména v tom, že se jen velmi těžko pozná, které jsou ty „správné" a které nikoliv; a protože je možné investovat do nepřeberného množství různých věcí, je asi nejrozumnější nechat na svobodných lidech, aby rozhodli, co chtějí ze svých peněz financovat a co nikoliv – jsou to ostatně jejich peníze, které si dokázali vydělat, takže je snad dokáží i utratit.

Lidé občas soudí, že čím je investice „dlouhodobější", tím lépe; to nemusí být vždy pravda. Obecně platí, že čím vyšší je aktuální bohatství, tím více se „vyplácí" investovat dlouhodobě, což platí jak pro jedince, tak i pro společnost (když „nemáme co do huby", většinou spoříme na důchod méně, než když žijeme v hojnosti); není však třeba to nijak „řídit", lidé se takto chovají naprosto přirozeně.

Typickým příkladem takové nepovedené „dlouhodobé investice" budiž například fáma o globálním oteplování, která stála miliony lidí po celém světě obrovské množství zdrojů, aby se nakonec ukázalo, že se jednalo o obyčejný podvod; takové plýtvání vzácnými zdroji je typické pro situaci, kdy se jedná o prostředky „veřejné", takže ten, kdo o nich rozhoduje, není tím, komu patří.

• Nerealizované projekty

Kdyby stát nefinancoval některé projekty, nikdy by nevznikly, neboť by na ně lidé sami od sebe dobrovolně nepřispěli; stát tedy musí tyto projekty subvencovat!

První možnou odpovědí na tuto námitku je, že dotyčný etatista, který ji vznáší, se prostě mýlí; mnohé projekty, o kterých se obecně soudí, že je prostě musí financovat stát, aby nezanikly, již v historii existovaly i bez státních zásahů. Je pochopitelně v zájmu státu tvrdit, že tomu tak není, neboť je to velmi dobrý způsob, jak si udržet odpovídající monopol, aniž bude kdokoliv cokoliv namítat.

Druhou možností je, že etatista, který vznáší výše uvedenou námitku, má pravdu; onen projekt by bez státní podpory skutečně zanikl. Co to znamená? Inu, pouze tolik, že lidé o daný projekt prostě nemají zájem, respektive chtějí své peníze raději investovat do něčeho jiného, co považují za důležitější, přičemž tuto důležitost nemůže fundovaně posoudit nikdo jiný než ten, koho se to týká.

Realizuje-li tedy stát takový projekt, který by bez něj nevznikl, činí tím lidem vlastně medvědí službu, neboť vezme jejich úspory a investuje je do něčeho, místo čeho by si dotyční raději pořídili něco jiného, co je pro ně důležitější (kdyby tomu tak nebylo, onen projekt by vznikl i bez státních zásahů); jedná se tedy o prosté plýtvání zdroji na méně důležité věci na úkor těch důležitějších.

Častým protiargumentem je toto: „Lidé ten projekt chtějí, ale dřou bídu s nouzí, takže na něj prostě nemají." Při bližším zamyšlení ale dojdeme k tomu, že to tím spíše odpovídá výše popsanému: Dotyční jsou chudí, takže za své peníze raději nakoupí potraviny a další základní věci, a tak si potom daný projekt nemohou dovolit; tím, že je stát donutí pořídit si jej i tak, jim rozhodně nepomůže.

• Neschopnost kooperace

Stát musí lidem zajišťovat věci, které si oni sami nechtějí platit dobrovolně (v dané míře); jedná se například o dotace hromadné dopravy, hasičů a záchranářů, některých druhů umění a podobně.

V první řadě je třeba říci, že etatistické strašení na téma, co všechno by bez státu nebylo, je sice velmi populární kratochvíle některých lidí, avšak jen málokdy se zakládá na jakýchkoliv reálných podkladech; podíváme-li se do historických anarchií, zjistíme, že mnohé služby, o kterých široká veřejnost soudí, že bez státu nemohou fungovat, už v minulosti bez státu poskytovány byly.

To je dáno tím, že existuje-li ve společnosti poptávka po nějaké službě a lidé jsou skutečně ochotni za takovou službu platit, vzniká příležitost pro podnikatele, kteří mohou danou službu poskytovat a vydělat na tom; tak se ke každé poptávce vytvoří i nabídka, přičemž o čím urgentnější poptávku se jedná, tím více jsou lidé ochotni platit, což odpovídajícím způsobem zvyšuje motivaci nabízejících.

Je důležité uvědomit si, že v případě, že by nějaká služba, kterou poskytuje stát, skutečně na volném trhu nevznikla, znamená to jediné: O takovou službu není zájem, neboť její provozování a poskytování stojí více zdrojů, než kolik užitku lidem přináší, což znamená, že kdyby byly tyto zdroje investovány jiným (výdělečným) způsobem, užitek společnosti by bez poskytování takové služby vzrostl.

Toto mimochodem vyvrací oblíbený argument, který etatisté rádi používají k obhajobě různých sociálních experimentů (často v dopravě, ale nejen): „I kdyby to mělo zachránit jen jeden jediný lidský život, vyplatí se to.“ Ne nezbytně; zdroje jsou omezené a jiná investice by mohla životů zachránit více, případně přinést lidem více užitku nějakým jiným způsobem.

• Nezodpovědnost

Jen pohleďte na „obyčejné lidi“, ti stát prostě potřebují, aby se o ně postaral; dělají spoustu hloupých rozhodnutí a nebýt státu, pomřou hlady na ulicích.

Faktem je, že se někteří lidé chovají nezodpovědně a nad svým jednáním často příliš nepřemýšlejí. Avšak důvod, proč jsou takoví, spočívá především v tom, že si to mohou dovolit, neboť spoléhají na ochranu všemocného státu; a čím více je bude stát přesvědčovat o tom, že jim zajišťuje „bezpečí“ a „jistoty“, tím nižší bude potřeba těchto lidí starat se o sebe a nést zodpovědnost.

Stát svým občanům už od malička, od školního věku vštěpuje, že jednou z úloh správného státu je postarat se o slabé, staré, bezmocné a vůbec všechny, kdo „neměli v životě štěstí“; tímto stát své občany prakticky utvrzuje v tom, že když budou mít nějaký problém, postará se o ně a zabezpečí je, čímž vlastně přebírá jejich zodpovědnost za vlastní život, a tím z nich činí nesvéprávné jedince.

Smutnou pravdou je, že zmírňuje-li stát jakoukoli formou následky libovolného typu nezodpovědného chování, zároveň tím lidi k tomuto chování motivuje; být nezodpovědný a o nic se nestarat je pochopitelně velice pohodlné (oproti vytváření úspor a zajišťování se na horší časy), takže to lidé s radostí nebudou dělat, slibuje-li jim někdo, že to udělá za ně (pochopitelně za peníze ostatních).

Lidé nejsou neschopní se o sebe postarat. Se silným státem za zády jen nemají příliš mnoho důvodů se o něco takového vůbec snažit; dokud stát zodpovědnost za lidi nepřebíral, starali se o sebe sami, a to i v podmínkách daleko horších, než v jakých žijeme teď. Lidé nejsou nesvéprávní idioti, jsou prostě jen přirozeně pohodlní a většina z nich nechce nést zodpovědnost, když nemusí.

Vaše poznámky

• Banky

Banky musí být regulovány státem, aby držely nějaké frakční rezervy; kdyby takto regulovány nebyly, emitovaly by neomezené množství peněz (ostatně by bez státních zákonů mohl peníze tisknout každý).

Důvod, proč je tato mýlka relativně rozšířená, je neobyčejně smutný. Spočívá totiž v tom, že stát už zdeformoval představu většiny lidí o podstatě a významu peněz natolik, že si volnotržní a nestátní peníze skoro nikdo už nedokáže ani představit; z tohoto zmatení pak vyplývají představy o tom, že by soukromé peníze nemohly fungovat, neboť by si je mohl tisknout každý.

Háček je samozřejmě v tom, že stát stanovil nějakou měnu jako oficiální a nutí lidi ji přijímat, takže kdyby měl někdo možnost tyto peníze emitovat bez jakéhokoliv omezení, byla by to katastrofa. Na volném trhu však neexistuje žádná vynucená měna, jejíž přijímání by někdo vymáhal násilím, ergo nedůvěryhodné peníze, které si jen tak někdo vytvoří, prostě nebudou na trhu přijímány.

Dalším důvodem, proč si banky na volném trhu nemohou dovolit držet frakční rezervy příliš nízko, je takzvaný nepřátelský clearing, což je způsob konkurenčního boje mezi bankami, které nakupují co největší množství bankovek své konkurence, aby ji pak požádaly o výměnu těchto bankovek za zlato – je to vlastně uměle vyvolaný run na konkurenční banku; když tato nebude mít dostatek zlata, zkrachuje.

I v historii fungovaly banky na volném trhu dobře, soukromé peníze nepůsobily problémy; dokud byla měna krytá, nevyskytovaly se hospodářské cykly. Příkladem budiž „Bank of Scotland“ a „Royal Bank of Scotland“, které v osmnáctém století držely zlaté rezervy velmi vysoko bez jakékoli regulace (kvůli nepřátelskému clearingu), čímž bránily hospodářským krizím, které postihovaly sousední Anglii.

• Deregulace bankovnictví

Banky musí být silně regulované, neboť jejich deregulace způsobila hospodářskou krizi; tato krize je navíc ukázkou selhání volného trhu.

Existuje-li nějaký zákon, který omezuje volný trh a svobodu jednotlivců, jedná se o regulaci. Vznikne-li pak další zákon, který nějakým způsobem omezí ten první zákon, lze tento zákon označit za deregulaci. A zavede-li pak vláda třetí zákon, který omezuje platnost onoho druhého zákona, je tento zákon opět regulací, nikoliv deregulací.

Prvním zákonem stát donutil lidi k přijímání jedné národní měny, což bylo naprosto nelegitimní násilí, jež vlády obhajovaly většinou tím, že je potřeba financovat válečné aktivity (které typicky nejsou ničím jiným než dalším zbytečným násilím); vybraným bankám stát udělil privilegium, že mohou tuto měnu tisknout a vytvářet (na základě nějakých pravidel). Šlo tedy o regulaci.

Dalším zákonem stát nastavil bankám přísnější pravidla, podle kterých smějí emitovat nové peníze a poskytovat půjčky; někteří sice označují tento zákon za regulační a takzvaně „pro-tržní", nicméně s ohledem na to, že se jedná o omezení moci bank, kterou jim poskytl stát navzdory volnému trhu, je toto označení naprosto zavádějící. Tento zákon je tedy deregulační.

Nakonec přišel zákon, který uvolnil pravidla pro banky, aby tyto mohly emitovat více peněz a poskytovat více půjček; je-li však volnotržní měna typicky krytá drahými kovy ze 100 %, zatímco státní měna pouze zlomkem, další snížení míry tohoto krytí rozhodně není žádná deregulace, žádný krok směrem k volnému trhu. Ergo zákony, jež způsobily hospodářskou recesi, byly regulacemi, nikoliv deregulacemi.

• Zlatý standard

Libertariáni tak často obhajují ten přežitý a staromódní zlatý standard; kdybychom se k němu vrátili, měli bychom opět začít nosit měšce a platit zlatem?

Měna krytá zlatem či stříbrem není rozhodně nic, co by „bylo dávno překonáno a zahozeno jako špatný koncept"; krytou měnu ve skutečnosti nezavrhli svobodní lidé, nýbrž byla násilím zrušena státy, které potřebovaly tisknout nekryté peníze, aby jimi financovaly své válečné choutky (přičemž nezřídka padaly z úst politiků sliby, že po válce se daný stát ke zlatému standardu opět vrátí).

I když odhlédneme od toho, že emitací peněz stát skrze banky okrádá poddané (a dopouští se tak prakticky téhož, čeho ilegální padělatelé), takže se vlastně jedná o další formu zdanění (ze které tentokrát profitují i banky), nic se nemění na faktu, že nekrytá měna je příčinou hospodářských cyklů a depresí (ty se začaly vyskytovat až s nekrytou měnou; pro zdůvodnění googlujte heslo „ABCT").

Neexistuje v zásadě žádný rozumný důvod, proč by měl měnu držet v rukou stát; na rozdíl od ostatních odvětví trhu, kde existují různé pseudodůvody mající těžiště v „ochraně obyčejných lidí", v případě peněz nic takového není (krom oblíbeného označování kryté měny za „dávno překonaný koncept"). Měna krytá vzácnými kovy (a to i soukromá) fungovala stovky let bez problémů po celém světě.

Po (znovu)zavedení zlatého standardu by samozřejmě nebylo nutné, aby všechny platby probíhaly pomocí odpočítávání zlatých zrníček (i když mince, zejména stříbrné, by své místo patrně našly); v dnešní době moderních technologií by samozřejmě bylo možné zlato uložit do bank, které by spravovaly naše účty, umožňovaly platby kartami a podobně, pouze by jednotkami nebyly koruny, nýbrž gramy zlata.

• Chyby anarchokapitalismu

V anarchokapitalismu mohou nastávat situace, ve kterých dochází k nespravedlnosti, neefektivitě, bezpráví a vůbec všelijakým špatnostem; nebude to tedy až tak skvělé společenské uspořádání.

K podobným jevům v anarchokapitalismu pochopitelně docházet bude; podobně jako v každém společenském uspořádání. Recept na dokonalý a ve všem ideální svět nikdo soudný nenabízí a anarchokapitalisté v tomto nejsou výjimkou. Nemá smysl hledat hypotetické situace, ve kterých může nějaké společenské uspořádání selhat, nýbrž je třeba hledat uspořádání, ve kterém tyto situace nastávají nejméně často.

Žádný soudný anarchista nepovažuje anarchokapitalismus za všelék na všechny problémy světa; tvrdí jen tolik, že anarchokapitalismus je lepší společenské uspořádání než libovolný stát. Nemá tedy valného významu pouze poukazovat na potenciální chyby anarchokapitalismu bez uvedení jiného systému (ať už toho současného, nebo nějakého hypotetického), který by se s těmito chybami uměl vypořádat lépe.

Mohou dokonce existovat i anarchokapitalistické společnosti, jejichž celkový stav je horší než stav některých společností ovládaných státem; budou-li v anarchii žít chudí a nevzdělaní barbaři, jejich životní úroveň bude nižší než životní úroveň vzdělaných a bohatých lidí, kteří žijí v nějakém státu, nicméně lze předpokládat, že obě tyto společnosti budou fungovat bez státu lépe než s ním.

Pouhé poukazování na chyby anarchokapitalismu bez uvedení jakéhokoliv společenského uspořádání, které tento problém dokáže řešit lépe (a zároveň nezpůsobuje problémy jiné a horší), prakticky odpovídá porovnávání anarchokapitalismu

Vaše poznámky

s ideální – neexistující – společností, která řeší všechny problémy světa, jež mohou potenciálně nastat.

• Sociální inženýrství

Anarchokapitalismus není nic než sociální inženýrství; a to je třeba jednoznačně odmítnout, neboť jde o pěkné svinstvo.

Je-li anarchokapitalismus sociální inženýrství, pak musí být sociálním inženýrstvím návrh libovolného společenského uspořádání. Budovat stát znamená manipulovat lidi pomocí sociálního inženýrství k tomu, aby se danému státu podřídili; jsou-li lidé k něčemu manipulováni teoriemi anarchokapitalismu, pak jen k tomu, aby byli svobodní a zodpovědní sami za sebe.

Sociální inženýrství je typicky užíváno k manipulaci s lidmi, která má někomu konkrétnímu přinést prospěch z toho, že zmanipulované masy udělají to, co dotyčný chce, což nejčastěji bývá, aby se podřídili, nechali si jím vládnout, zaplatili peníze za něco, za co by bez této manipulace platit nechtěli, případně změnili své chování v domnělý „prospěch celku" či „blaho společnosti".

Anarchokapitalismus spočívá v pravém opaku; lidé si nenechají nikým vládnout, budou svobodní a převezmou zodpovědnost sami za sebe. Takzvaný „prospěch společnosti" je součtem prospěchu všech jejích členů, který si však každý zajistí nejlépe sám, neboť jen on nejlépe ví, co vlastně chce. Není třeba nikoho, kdo by takové společnosti vládl a komu by mělo domnělé sociální inženýrství sloužit.

Pojem „sociální inženýrství" může mít mnoho různých významů a nelze vyloučit, že pro někoho do tohoto pojmu nespadají i anarchokapitalistické teorie; je-li tomu však tak, musí do něj konzistentně zahrnout prakticky libovolný návrh na změnu

našeho společenského uspořádání, takže se pak z principu asi nemůže jednat o nic špatného.

• Teorie a praxe

Anarchokapitalismus je sice krásná teorie, ale to byl ostatně komunismus také; v realitě by nefungovalo ani jedno.

V první řadě je třeba říci, že komunismus rozhodně není dobrá teorie, neboť je celá založena na učení Karla Marxe, který vycházel z Ricardovy nákladové teorie hodnoty, jež byla vyvrácena Carlem Mengerem již v roce 1870, kdy tento přišel se subjektivní teorií hodnoty; že byl tento fakt ignorován těmi, kdo se o sto let později ještě snažili budovat světlé zítřky, nečiní komunismus dobrou teorií.

Komunismus není žádnou ukázkou systému, který teoreticky funguje dobře, ale je v praxi neproveditelný; teorie komunismu byla vyvrácena mnohem dříve, než se ji skupina ignorantů pokusila prosadit v praxi. Anarchokapitalismus doposud v teoretické rovině vyvrácen nebyl; ano, může se to stát, nicméně dokud to nenastane, měli bychom k němu přistupovat jako k nevyvrácené teorii a nesrovnávat jej s komunismem.

Nehledě na to, že anarchistické společnosti již v historii existovaly, byly stabilní a úspěšné; příkladem může být třeba středověký Island, ale také USA v době kolonizace nebo středověké Irsko (v posledním případě existují pochybnosti o tom, zda se skutečně jednalo o anarchii; někteří daný stav anarchií nazývají, jiní zas tvrdí, že se jednalo o velké množství ministátečků na malém území).

Lze pochopitelně namítat, že to bylo dávno a dnes již žádná moderní fungující anarchie neexistuje; to je sice pravda, leč to nijak neznehodnocuje anarchokapitalistickou teorii a nestaví ji na úroveň vyvrácené teorie komunistické (komunismus v praxi selhal vždy, anarchie sice v moderní společnosti žádná není, ale neznáme ani žádný případ jejího selhání; historicky naopak fungovala).

• Tradice státu

Tradice států sahá tisíce let do minulosti; kdyby byl anarchokapitalismus lepší uspořádání společnosti, někde by už existoval; evoluce však jasně ukazuje nadřazenost státu nad anarchií.

Jsou tomu malé stovky let, kdy se dalo naprosto totéž říci o otrokářství; otrokářské společnosti měly tradici minimálně tak dlouhou jako státy, existovaly naprosto všude, otroctví bylo zcela běžné a nikdo je nezpochybňoval. A nejen to! Nikdo si ani nedovedl představit společnost, ve které by nebyli páni a otroci; otrokářství se zdálo býti zcela přirozenou a neměnnou součástí světa.

Každý věděl, že „negr se o sebe bez pána nepostará"; podobně jako dnes je jasné, že „člověk se o sebe nepostará bez státu". Též bylo (respektive je) zjevné, že otrokářství (respektive stát) potřebujeme i z ekonomického hlediska, protože jinak by to nefungovalo. Kdyby navíc otrokářství bylo tak špatné, jak by mohlo být tak rozšířené? Přece by vznikaly společnosti bez otroků.

A když někdo tehdy přirovnal násilí pána vůči otrokovi ke stejnému násilí vůči svobodnému člověku, bylo to zcela absurdní a každý hned věděl, že to nelze srovnávat, jelikož je to něco úplně jiného; podobně jako dnes každý ví, že přirovnávat daně k výpalnému přece nedává smysl, vždyť je to naprosto odlišné. Jen si přečtěte nějaké texty z té doby; podobné argumenty vážně padaly.

Co přišlo pak? Stačilo pár stovek let, aby institut otrokářství s tradicí starou tisíce let padl v téměř všech zemích světa. Na počátku však musel někdo povstat, začít o tom mluvit, být zesměšňován a považován za snílka stavějícího vzdušné zámky, jež nemají žádnou souvislost s realitou; přesto vytrval, šířil tu myšlenku dál, nevzdal se a inspiroval ostatní… Až nakonec svoboda zvítězila.

• Vlastnosti lidí

Anarchokapitalistické teorie předpokládají, že se k sobě budou lidé chovat hezky, případně alespoň vždy logicky; takoví ale lidé nejsou, pomíjíte skutečné lidské vlastnosti.

S námitkou, že anarchokapitalistické teorie lidem přisuzují jiné vlastnosti, než jaké ve skutečnosti mají, jsem se setkal už nesčetněkrát; leč ještě nikdy mi nikdo nebyl schopen vyjmenovat, které konkrétní vlastnosti to jsou, a ukázat v některém z mých textů (či textů anarchokapitalistických autorů, na které se odkazuji), kde nějaké nereálné vlastnosti předpokládám či skutečné opomíjím.

Občas někdo namítá, že nepočítám s lidskou sobeckostí, nicméně není mi schopen ukázat, kde přesně; není divu, neboť jen málo věcí je více vzdáleno od pravdy. Vždyť volný trh a jeho fungování stojí do značné míry právě na sobeckosti a chamtivosti podnikatelů, kteří se snaží vydělat tím, že poskytují lidem služby, o které tito mají zájem.

Někdy se lze setkat i s námitkou, že se lidé nechovají vždy tak logicky, aby to zapadalo do obvyklých ekonomických teorií o dokonalé konkurenci a podobně. Pochopitelně, že nechovají! Vždyť toto byla jedna z velkých námitek Ludwiga von Misese a vůbec celé rakouské ekonomické školy, na které je anarchokapitalismus postaven, vůči mainstreamové ekonomii, která anarchokapitalismus odmítá.

Než tedy odsoudíte anarchokapitalistické teorie na základě toho, že „nepočítají s reálnými lidmi“, prosím, zkuste si sami pro sebe odpovědět na otázku, zda skutečně k něčemu takovému dochází, případně které konkrétní teze jsou na takových předpokladech založeny; pokud skutečně takové konkrétní místo v anarchokapitalistických teoriích najdete, budu moc rád, dáte-li mi vědět.

Vaše poznámky

• Agrese

Lidé někdy vraždí, loupí, nerespektují vlastnictví a iniciují násilí; dokud bude princip neagrese porušován, anarchokapitalismus nemůže nikdy fungovat.

Je sice pravdou, že anarchokapitalismus je založen na respektu k vlastnickým právům, avšak nevyžaduje jejich 100 % dodržování vždy a všude; je pochopitelné, že vždy budou existovat lidé, kteří nebudou respektovat vlastnictví ostatních, avšak nebude-li takových lidí příliš mnoho, anarchokapitalismus to nijak významně nenaruší (a bude-li jich tolik, pak je ani žádný stát nespasí).

Ačkoliv třeba demokracie je založená na tom, že každý občan splňující nějaká kritéria (typicky věk) má právo účastnit se voleb, pak ani v případě, že někdo někomu náhodou toto právo odepře (například jej zamkne ve sklepě a nepustí ho ven), se kvůli tomu volby nebudou opakovat, a tento systém bude stále nazýván demokracií; anarchokapitalismus též nezanikne ojedinělým porušením principu neagrese.

Anarchokapitalisté nepředpokládají, že se lidé z ničeho nic promění ve svatoušky a budou princip neagrese dodržovat z lásky k bližnímu, nýbrž že prostě funkci ochrany před zločinnými živly nebude vykonávat stát, ale jednak soukromé společnosti (a jak známo, soukromé společnosti poskytují typicky své služby lépe než stát) a jednak lidé sami (kterým stát nebude nadále bránit v ozbrojování).

Společnost, ve které jsou vlastnická práva respektována, je pro většinu jejích členů celkově lepším místem pro život než společnost, ve které princip neagrese dodržován není, což souvisí s tím, že z dlouhodobého hlediska je obchodování pro většinu lidí typicky

prospěšnější než válka, která je drahá; státy tolik válčí mimo jiné proto, že ti, kdo války vyhlašují a vedou, je neplatí ze svého.

• Anarchie je násilná

Anarchisté jsou násilníci a touží po krvavé revoluci!

Někteří ano; anarchistických škol je však mnoho. Nějaké z nich vskutku hlásají násilnou revoluci, ale zdaleka ne všechny; anarchopacifisté kupříkladu odmítají jakékoliv násilí (včetně obranného). Anarchokapitalisté násilí připouštějí toliko k napravení stavu, kdy jsou porušována něčí vlastnická práva. Je tedy z jejich pohledu legitimní použít násilí vůči státu a zosnovat revoluci?

Ačkoliv je obrana proti agresorovi bezesporu přípustná a státy představují největší agresory současnosti, rozhodně není legitimní provést akci, která situaci ve výsledku zhorší a ještě navíc poškodí spoustu nevinných lidí; a já tvrdím, že přesně takovou akcí násilná revoluce je. Dokonce i kdybych ignoroval etickou stránku věci, nepodpořím násilnou revoluci; nemůže totiž vést k úspěchu.

Lidi lze násilím donutit k lecčemu; nelze jim však násilím vnutit svobodu. Představme si, že by se mi povedlo převzít moc a zrušit stát proti vůli lidí; co pak? Buď jim dám svobodu, se kterou ihned naloží tak, že zformují nový stát; nebo jim to zakážu, čímž se ale stanu státem já sám (protože budu násilím omezovat jejich svobodu). Tak či tak bude výsledkem stát, ne anarchokapitalismus.

Jaké má tato situace řešení? Jedinou cestou je přesvědčit lidi, že stát nepotřebují. Až se tak stane, nebude násilné revoluce zapotřebí, neboť zrušení státu pak mohou klidně demokraticky odhlasovat; dokud však budou stát chtít, revoluce zcela postrádá smysl z důvodů popsaných výše. Anarchokapitalistů

se tedy nemusíte obávat, nejsme násilníci; bojujeme slovem, ne zápalnými lahvemi.

• Lidská práva

Anarchokapitalisté úplně ignorují lidská práva a nic krom vlastnictví jim není svaté; tento přístup je naprosto nepřijatelný a nelidský.

Ačkoliv je pravda, že je anarchokapitalismus postaven na soukromém vlastnictví a principu neagrese, není tak docela pravda, že by anarchokapitalisté ignorovali lidská práva, jen je odvozují z práv vlastnických; obrovskou výhodou takto nadefinovaných lidských práv je to, že si nijak neodporují, nejdou proti sobě a není sporu o tom, co lidským právem ještě je a co už není.

Jak jsou tedy lidská práva popsána právy vlastnickými? Tak například právo na život vyplývá z toho, že když někdo někoho zabije, poruší tím vlastnická práva oběti k jejímu tělu; svoboda slova je zas zajištěna tak, že na svém pozemku (případně se souhlasem vlastníka cizího pozemku) si každý může říkat, co chce; podobně je to i se svobodou vyznání, vzdělávání a podobně.

Vlastnická práva nezajišťují lidská práva přesně v té podobě, v jaké jsou zapsána například v nekonzistentní Listině základních práv a svobod, neboť všechna práva, jež lze odvodit z těch vlastnických, jsou právy negativními, nikoliv pozitivními; negativní práva může člověk prosazovat i bez toho, aby inicioval násilí vůči někomu jinému (pozitivní nikoliv; proto je LZPS nekonzistentní).

Příklady negativních a pozitivních práv: negativní právo na vzdělání znamená, že mi nikdo nesmí bránit se vzdělávat; pozitivní právo na vzdělání znamená, že bude někdo donucen mi vzdělání zajistit; negativní právo na bydlení znamená, že mi nikdo nezakáže mít domov; pozitivní právo na bydlení znamená, že mi někdo musí bydlení zajistit. Z vlastnických práv vyplývají pouze práva negativní.

Vaše poznámky

Nakloněni svobodě

Kdo jsme?

Den co den se probouzím s myšlenkami na připravované libertariánské texty, videa, přednášky a projekty, na kterých zrovna pracuji. A naštěstí nejsem sám; ani zdaleka ne. Patřím do úžasné komunity lidí, jimž na svobodě záleží tak jako mně. Na celém světě existuje jen málo zemí, kde jsou lidé tolik nakloněni svobodě a jejichž libertariánské hnutí je tak silné jako to v České republice. Máte-li zájem některé z organizací zabývajících se svobodou poznat či podpořit, zde jich několik uvádím…

urza.cz

Na tomto webu najdete všechny mé texty i videa (či alespoň odkazy na ně); můžete též přispět svou tvorbou či se zapojit do zajímavých diskusí.

Mises.cz

Cílem Institutu Ludwiga von Misese je vzdělávání veřejnosti v otázkách ekonomie, politické filosofie, volného trhu a společenské harmonie.

SvobodaUčení.cz

Svoboda učení je organizace usilující o svobodu a vzájemnou dobrovolnost ve vzdělávání, pro což je zapotřebí úplná odluka školství od státu.

Paralelní Polis

Paralelní Polis zkoumá kryptoanarchii skrze spojení vědy, umění a technologií. Poskytuje nástroje a vzdělání, které lidé potřebují pro zapojení do nezávislé společnosti a ochranu individuální svobody.

Svobodná republika Liberland vznikla na území nikoho mezi Chorvatskem a Srbskem. Je založena na velké míře osobní i ekonomické svobody.

LIBERÁLNÍ INSTITUT • 1989 •

Liberální institut je nestátní, nezávislá, nezisková organizace, jejímž cílem je rozvíjet a aplikovat ideje založené na principech klasického liberalismu.

Libertariánský institut

„Jsme lidé, kteří nemají rádi násilí. Nechceme ho využívat k tomu, abychom nutili ostatní žít podle našich představ či abychom žili na úkor jiných.“

STUDENTS FOR LIBERTY
A FREER FUTURE

Cílem této apolitické organizace je podporovat a propojovat studenty hlásící se k myšlenkám svobody a respektu k soukromému vlastnictví.

INEV
INSTITUT EKONOMICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Cílem Institutu ekonomického vzdělávání je zvýšit úroveň ekonomické a finanční gramotnosti v České republice.

Jiná cesta…

Někteří z nás se snaží dosáhnout svobody skrze osvětu; to však není jediná možnost. Další cestou, po níž se může vydat každý z nás relativně snadno, jsou kryptoměny – peníze, nad kterými nemají státy žádnou moc jako nad těmi zákonem vnucenými (vizte pátou kapitolu), ačkoliv by ji získaly rády a občas se o to neúspěšně pokoušejí.

TREZOR

Protože kryptoměny nesvěřujeme bankám, je hlídání úspor zodpovědností každého z nás. A jak už to bývá, i zde přichází volný trh s bezpečným a pohodlným řešením, jež mohu osobně doporučit; jedná se o hardwarový TREZOR (více na webové adrese trezor.io).

btctip

Máte-li chuť s kryptoměnami začít, všechny potřebné informace naleznete na btctip.cz.

GB

GENERAL BYTES

Chcete-li kryptoměny využívat pro více než jen soukromé účely, doporučuji obrátit se na odborníky. GENERAL BYTES je předním výrobcem blockchain technologií a kromě jiného vyrábí samoobslužné automaty na nákup a prodej kryptoměn.

A zde je vzkaz od samotného majitele, Karla Kyovského: „Jsme rádi, že Urza napsal tuto knihu a že můžeme prostřednictvím této reklamy přispět k jejímu vydání. Svět a technologie kolem nás se mění možná rychleji než naše uvažování. Věříme, že tato kniha přispěje k rozšíření vašich představ o možných budoucích alternativách uspořádání společnosti a světa."

NETHEMBA

ALL ABOUT SECURITY

A pro další zajištění IT bezpečnosti vašeho podnikání můžete využít služeb profesionálů – etických hackerů, kteří se zároveň nijak netají tím, že nikdy nepracují pro stát (majitel je anarchokapitalista), takže se nemusíte obávat jejich případné kooperace s úřady proti vašim zájmům.

Chcete obchodovat anonymně, ale stále bezpečně? Pak slyšte následující příběh…

Ani ne 24 hodin před koncem crowdfundingové kampaně pro vydání této knihy, když jsem byl zabraný ve zpracovávání vzkazů čtenářů, mi uprostřed noci přišel elektronicky (PGP) podepsaný mail. Odesilatelem byl soudce Dredd, jenž sám sebe přiléhavě označuje za stroj s přídavným modulem ovládaným lidským elementem. Poděkoval mi za šíření myšlenek anarchokapitalismu a práci na Mises.cz; též přiložil tento text:

Soudce Dredd je vlastnikem
3Gw8HsrNeXeK9gVEVXcRYUhxxyyQm31VUB.
keybase.io/soudce_dredd
cas blok #499324/767b2c8b72

Vzkaz podepsal privátním klíčem dané adresy coby kryptografický důkaz:

I/jrzDJdYlpHqjA7i6SgcPRUOtB8wjNiFxmGdltQiEL6J0sdbT-
nRZdL8lx60MJVoeVtETgE3f9JLKC5hc5XnoFs=

Nahlédl jsem tedy do blockchainu; a poklesla mi brada. Soudce Dredd mi totiž poslal (teď ho cituji) „s chladným respektem“ 1,337 BTC, což jest toho času přes půl milionu korun. Já však takový chladný kliďas nejsem, takže odpovídám vřelými díky, Dredde!

A jak to celé souvisí s vašimi obchody?

Soudce Dredd se sice zřekl veškerých odměn za svůj příspěvek, nepožadoval ani uvedení v knize, nicméně já jeho projekt považuji za přínosný a napsat o něm chci; dotyčný totiž nabízí své služby anonymního soukromého rozhodce i zprostředkovatele transakcí (především v kryptoměnách).

Veškeré podrobnosti naleznete na této webové adrese:
https://soudce_dredd.keybase.pub/

Služby, které soudce nabízí, realizuje pomocí kryptografie a strojového zpracování dat; detaily si doporučuji nastudovat.

Těm, kdo principy popsané na jeho webu chápou, netřeba nic dál vysvětlovat; těm, kdo nechápou, mohu coby programátor znalý kryptografie potvrdit, že fungují, ale především doporučit jejich studium.

Pokud se kryptoměny ještě více rozšíří – nebo dokonce nahradí státní peníze – budeme služby Dredda a jeho kolegů hojně využívat.

I v současnosti však můžete pocítit potřebu obchodovat s kryptoměnami anonymně a bezpečně; zkuste si pak vzpomenout na tento text.

Poděkování

• Tito lidé podpořili vydání knihy větší částkou v kryptoměnách.

Pavol Lupták
Lukáš Urza Kubíček
DJ Carloss
Stanislav Židek
Freedom Node
Karl Marx
Martin Major
Mario Dian
bwpow
Lupus Yonderboy
Jan Brbla Bažant
Václav Šír

Soudce Dredd
Marek Slush Palatinus
Vít Jedlička
Pavel Urbaczka
Jiří Čechal
Tomáš Jirásek

Řešení logické hádanky dračích věží zaslali s příspěvkem v LTC tito geniální řešitelé:
Petr Čermák
Matěj Kříž
Ondřej Hruška
a dále v LTC přispěli:
Karel Fillner
Ivan Gonda
Dave Nekovář
Lukáš Janda čtenářům vzkazuje:
Jsme jenom tak svobodní, jak si sami dovolíme.

Též děkuji 84 menším kryptopřispěvatelům, jejichž jména zde nejsou uvedena.

• Další větší přispěvatelé a jejich vzkazy

Neviditelný

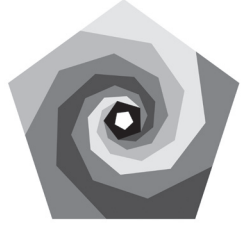

KAREL JANEČEK

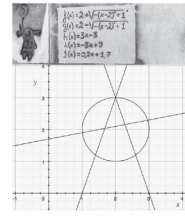

Radka Mužíková

Rosalie Stříbrná
Mějte se rádi.

Michal Haltuf
„Není nic horšího než nutit svobodného člověka, aby platil za něco, co nechce, jenom proto, že vy si myslíte, že by to bylo pro něj dobré.“ – R. A. Heinlein, Měsíc je drsná milenka

Martin Štefka
Od chvíle, kdy je ze mě anarchokapitalista přesvědčením, si kladu otázku: A co dál? Projekt této knihy je odpovědí. Ukazuje sílu naší komunity. My totiž víme, že za nás nikdo nic neudělá. Vzájemně se třeba neznáme, ale i díky Urzovi už víme, kolik nás může být a hlavně jak jsme silní a odhodlaní. Jsem přesvědčen, že tento obraz naší komunity povede k přesvědčení a nabalení dalších lidí. Jde o začátek něčeho velkého, co mi dává smysl jak nic předtím. Proto jsem nechtěl stát bokem a odhodlal se přispět větší částkou. Díky, Urzo!

Jan „Skalda“ Skalický
Individualisté bývají vnímáni jako přezíraví vůči autoritám. My však neodmítáme autority obecně. Zpochybňujeme toliko

legitimitu těch, jež nám jsou násilím vnucovány. Neboť zdrojem autority nemůže být násilí, nýbrž důvěryhodnost a kompetence podléhající individuálnímu hodnocení každého z nás.

Jan Kuželka
Urza je pro mne jedním z mála lidí, který umí, chce (a snad stále ještě smí) propagovat ideál svobodné společnosti. Činí tak ve svých textech a na přednáškách obdivuhodným způsobem – vlídně, srozumitelně i pro lidi bez hlubokých ekonomicko-politických základů, racionálně, lidsky a uctivě. Na poli idejí se neuchyluje k podpásovým úderům, ale klade si jasné otázky, hledá na ně racionální odpovědi. U komplexních otázek se dle mého správně snaží udělat nejprve rozbor na jednodušší součásti, každou z nich pečlivě zodpovědět a poskládat je opět tak, aby i komplexní odpověď stála na dvou primárních základech – rozumu a etice. Urzova činnost je pro mne ztělesněním citátu Donny A. Favors: „Why Give In To Rudeness, When You Can Fight Back With Kindness." Děkuji všem, kdo přispěli k publikaci této knihy. Zároveň bych zde rád poděkoval všem v Paralelní Polis, kdo nám umožnili se na tamnějších Urzových přednáškách s anarchokapitalismem lépe seznámit. Záznam přednášek najde laskavý čtenář na stránkách:
https://www.youtube.com/kanalsvobodnehopristavu
či https://www.paralelnipolis.cz/program/anarchokapitalismus/.

Ondřej Čada
TANSTAAFL!

Lubor Adámek
V nekonečných lavinách etatismu bude Urzova kniha více než působivým čtením. Věřím, že pomůže rozžehnout nezbytnou debatu o volnotržních alternativách k dnešní státem silně prožírané společnosti. Že pomůže obnovit význam elementární společenské normy. Soukromého vlastnictví.

Vilém Jáchym
To, čím jsme a budeme, z nás činí naše každodenní osobní rozhodnutí.

Marek Polák
Kritické myšlení nadšencům i odpůrcům!

Ondřej Mašita, LiberGear.com
Je vtipné sledovat dnešní politické figurky, které se předhánějí v odsuzování násilí. Zkuste nepředložit občanku jejich uniformovaným pohůnkům a velmi rychle vám dojde, jak to ti lidumilové mysleli.

Josh
Nebuďme arogantní a egoističtí jako pravičáci, konzervativci. Nenechme se strhnout emocemi jako levičáci, etatisté. Jděme ostatním příkladem, jsme libertariáni.

Tomáš Pajonk, předseda Strany svobodných občanů
Stát příliš zasahuje do všech oblastí lidského života. Je v zájmu všech tuto obrovsky mocnou instituci neustále zpochybňovat. U každé činnosti, kterou dělá, neustávat v hledání dobrovolných řešení a poukazovat na problémy, které státní a tím silové řešení, nese. Proto jsem Urzovi vděčný, že svým anarchokapitalistickým hledáním lepší společnosti tento kritický pohled na stát přináší.

Eduard Horák
Instituce soukromého vlastnictví a z něj plynoucí přirozená práva každého jednotlivce jsou základem svobodné společnosti, ve které není místo pro státní regulace, centrální plánovače a donucení. O tom čtenáře přesvědčí Urzova kniha, která je nekompromisní obhajobou myšlenek libertarianismu a svobody.

Jakub Cyrani
Čím víc je nám podsouvána nutnost dohledu státu nad životem společnosti, tím víc jsou důležití lidé jako Urza a jeho neúnavné upozorňování na indoktrinaci společnosti etatismem. Je mi velkou ctí mít možnost být alespoň nepřímou součástí této knihy. Urzo a Terezo, moc Vám za to děkuju.

Michal Mencl
Bylo mi potěšením jak sledovat úspěch kampaně na tuto knihu, tak i sám přispět.

Jan Matoušek
Kdo věří svému vládci, nevěří sám sobě.

Petr Hála
„Nic lepšího než demokracii zatím nikdo nevymyslel," slyšíme často. Není to pravda, nejvyšším stadiem morálního vývoje je univerzální etika (Kohlberg, 1971). Dovedeme-li pak do důsledků univerzálně etický princip, že agrese je špatná, dostaneme právě anarchokapitalismus.

Michal Pöschl
Pokud se nebudeme řídit skutečnými základy světa, jako jsou základy mravní, rovněž svoboda a víra, žádná forma vlády nebude vnímána za vhodnou.

Radim Řehůřek
To optimize, or not to optimize? That is the question:
Whether 'tis nobler in the mind to chase each other
In that eternal rat race of efficiency; always "more" with "less"
Until every last niche optimally filled
The Heat Death of the Universe,
Finally in peace.

Or to step aside from the rat race,
Let Entropy fuck herself
To surrender to the sanctity of the Individual
With NAP—as another name for God.

Hynek Řihák
Navštivte libertariánský web www.bawerk.eu.

Tomáš Listík
Svoboda nezaslouží žádné kompromisy.

Adam Řezníček, NRC partners
Advokátní kancelář www.nrcpartners.cz poskytuje právní služby v oblastech obchodního a občanského práva a také ve všech případech, kdy potřebujete právní pomoc proti státní zvůli.

Marcel Funderák
Svoboda a solidarita. Dvě hodnoty, o kterých se často hovoří, a bohužel také hodnoty, které již nemáme. Nejsme svobodní v mnoha ohledech, ale nejsme dokonce ani svobodní býti solidární. Namísto naší volby – byť je to volba nebýt solidární – musíme skrze daně přispívat na to, co určí stát. Toto uspořádání je zhoubné, neboť sami ztrácíme kontrolu nejen nad svým majetkem, ale také nad svým svědomím. Stáváme se netečnými ke svému okolí. Namísto osobní angažovanosti pro dobrou věc je nám ponechán pocit, že vše špatné vyřeší někdo jiný. A pokud nevyřeší, je jen potřeba upravit parametry. Dobro ale nelze vyhlásit ve sbírce zákonů.

Zbyněk K.
Myšlenky anarchokapitalismu se mohou zdát na první pohled příliš drsné pro náš svět, ale dejte jim prosím trochu času. Jsem pevně přesvědčen, že se tato investice vyplatí.

Jan Burdík, Burdik.cz
Děláme weby. Nejen pro libertariány. I za BTC či LTC.

Jiří Vais, též známý jako Sendy Žižkovský
Jít svou vlastní cestou, to z nás dělá to, co jsme.

Martin Kovařík
Osobní svobodou k věčnosti.

Chrisantem Macháček, Ladírna.cz
Opravdová Svoboda, Štěstí a Láska je vždy uvnitř nás samotných, není závislá na okolnostech ani státním systému „venku".

Jana Urzová
Martin Jandera
Karel Kyovský
Lukáš Liebzeit, Elba Racing
Martin Valeček
Marek Bryša
Petr Sýkora
František Kšír
Miloš Bém
Jan Krchňák
Hynek Jína
Jiri Fabian
Václav Milichovský
František Polášek
Ondřej Cingl
Tomás Haruda
Václav Strašil
Tomáš Čenský
Oldřich Cinkl
Miroslav Suchý
Eva Pallotto
Marek Kyrsch
Martin Hladík
Jan Škorpík
Matěj Habrnál
Radek Jedlička
Mito Taševský
Jan Gebhart
Luboš Drobík
Lucie Kapičková
Eliska Kakesova
Adam Perutka
Pavel Richter
David Stancel
Jana Ryšková
Jiří Chovanec
Vlastimil Švec
David Hrbek
Adam Martinček
Gustav Königsmark

Jana Spiritová
Martin a Petr Jančíkovi
Martin Plaštiak
Jakub Kohn
Martin Tomášek
Jan Vonka
Vítězslav Stanovský
T. Vlach
Ondrej Poništiak
Daniel Melo
Petr Smidrkal
Alan Svoboda
Jaromír Ulman
Tomáš Majdloch
Filip Rygl
Jiří Jakeš
Martin Stránský
TomM
František Kraus
Petr Vojtíšek
Jan Blaha
Tomáš Ciffra
Jan Kalíšek
Petr Liška
Adam a Majk
Tomáš Křepinský
Ondřej Špulka
Jiří Němeček
Tereza Pekařová
Ladislav Hofman
Jan Kopecký
Martina Haklová
Jan Vojtíšek
Tomáš Roud
Tomáš Tužil
Vít Urbanec
Zdeněk Kadeřábek
Ivo Štefan
Tomáš Beneš, Elba Racing
Karel Vlk
Jakub Jenčo
Bohdan Jelínek
František Šimek
Honza a Soňa Pilátovi
Tomáš Zouhar
Jan Färber
Petr Kořený
Martin Přibil
Jakub Skořepa
Jiří Kubíček
Václav Arnošt
Michal Šrůta
Roman Kříž
Ivo Zlamal
Adrian Benko
Kateřina Přibylová
Tomáš Jirásek
Míša Rýgrová
Matouš Novák
Václav Hladil
Lukáš Moc
Igor Slovák
Lukáš Zvára
Marek Ratiborský
Martin Jirman
Hynek Zikmund
Marcel Telka
Zdeněk Voráč

Petr Macinka
Sára Balonová
Klára Kárníková
David Záděra
Petr Jaroš
Tom Svoboda
Pavol Bellak
Robert Zacek
Jindrich Kozeluh
Adam Němec
Katka Magrlová
Vojtěch Lacina
Josef Procházka
Jakub Frydrych
Pavel Hanus
Jan Ringoš
Radoslav Černý
Jozef Gandžala
Václav Čermák
Petr Dvořák
Jan Bouša
Štěpán Pipek
Jaroslav Caha
Tereza Pavlů
Václav Přibyl
Josef Šíma
Frantisek Kocun
Václav Bílek
Jakub Hricov
Jirka Kašpar
Igor Bogdanov
Josef Semera
Jakub Žofčák
Esy Crux
Lukáš Szabo
Peter Magula
Tomáš Pavlis
Petr Šach
Romana Millerová
Jakub Vysoudil
Vojtěch Venclík
Petra Srnská
Tomáš Török
Milan Kubík
Renáta Baranová
František Brýdl
Jan Marek
Vítek Zažímal
Miroslav Olejár
Pavel Hřebačka
Filip Marvan
Ondřej Němec
Martin Růžek
Václav Veselka
Maksym „Houbit“ Kondej
Jiří Pešík
Oldřich Duchoň
Aleš Procházka
Jana Hermanová
Karel Jäger
Matěj Žilinský
Nikola Žítková
Michal Till
Jan a Michaela Hejlovi
Jan Matějka
Pavel Mises
Jiří Lžičař
Jan Novák

Isabella Janulka Růžičková
Jan Zvěřina
Filip Sturmankin
Jindrich Cincibuch
Oto Zeman
Ondřej „Gorash“ Konečný
Martin Stefka
Roman Hocke
Ondřej Noak
Jiří Havlas
Matěj Kříž
Jan Šafránek
Jakub Libík
Ondřej Makara
Jan Werner
Ludvík Kolpaský
Josef Stejskal
Pavel Skopec
Michal Bandzi
Daniel Hetenyi
Karel, Marek a Renáta Vlkovi
Pavel Kykal
Tomáš Prior
Roman Matěna
Jan „Brbla“ Bažant

Dále děkuji 752 menším přispěvatelům, jejichž jména zde nejsou uvedena. Obrovský dík patří též Paralelní Polis (www.paralelnipolis.cz), D-FENSovi (www.dfens-cz.com), PeTaXovi (www.svobodny-svet.cz) i mnoha dalším za propagaci; a jednomu bývalému daňovému vymahači, který se po letech boje za temnou stranu síly rozhodl pomoci nám.

"Why anarchy? Because anything less would be uncivilized."

Jeffrey Tucker

Urza

Anarchokapitalismus

Stát je špatný sluha, ale zlý pán

Vydala Tereza Sladkovská 2018
Grafická úprava Veronika Opatrná,
sazba písmem Regula písmolijny Storm Type
Korektura Kateřina Linhardtová
Vytiskla tiskárna PROTISK, s.r.o.
Vydání první
244 stran

www.urza.cz
www.verucreates.com

ISBN 978-80-270-1648-8

9 788027 016488

urza.cz